

PRILOG

DOKUMENTA
PRVOG I DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a

BR. 1*

POZDRAV SA SVEČANE SEDNICE OSNIVAČKE SKUPŠTINE AVNOJ-a UPUĆEN VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ 26. NOVEMBRA 1942. GODINE²

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Sa osnivačke skupštine Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, održane u oslobođenom Bihaću, šaljemo vama — mudrom rukovodstvu oružane oslobodilačke borbe naših naroda, i preko vas svim borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima naše junačke Narodno-

¹ Kao prilozi ovoj knjizi II toma Zbornika donose se osnovna dokumenta Prvog i Drugog zasjedanja Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ). Ta dokumenta su sačuvana u Arhivu Instituta radničkog pokreta Jugoslavije ili Arhivu Vojnoistorijskog instituta. Ona su u toku rata objavljena najpre bilo kao posebna dokumenta bilo skupno u ondašnjoj štampi («Borbi», »Narodnom oslobođenju«, »Vjesniku« i dr.), a zatim su umnožavana u raznim »tehnikama« vojnih štabova ili organizacija i foruma KPJ na terenu. Većina dokumenata sa Drugog zasjedanja AVNOJ-a objavljena su 1943. u izdanju Predsedništva AVNOJ-a, odakle su preštampana u raznim izdanjima i publikacijama 1944. i prvih godina nakon oslobođenja. U celini, dokumenta sa Prvog i Drugog zasjedanja AVNOJ-a objavljena su 1953. u izdanju Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, u knjizi: Prvo i Drugo zasjedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije. Tu knjigu je, pod opštom redakcijom Moše Pijade, pripremio za štampu Slobodan Nešović, odakle je redakcija II toma Zbornika preštampana priloge koji se odnose na Prvo zasjedanje AVNOJ-a i neke priloge koji se odnose na Drugo zasjedanje AVNOJ-a.

Objavljujući ove priloge, redakcija se rukovodila izvanrednim značajem Prvog i Drugog zasjedanja AVNOJ-a kao čvornim događajima: u razvoju narodnooslobodilačkog rata i revolucije jugoslovenskih naroda. Sem toga, mnoga dokumenta iz svih tomova Zbornika su direktno ili indirektno povezana kako s događajima koji su prethodili Prvom i Drugom zasjedanju AVNOJ-a, tako i s odlukama koje su donesene na tim zasjedanjima.

² Prvo zasjedanje AVNOJ-a održano je u Bihaću 26. i 27. novembra 1942. Osnivačku skupštinu AVNOJ-a sazvaio je, u ime Vrhovnog štaba

-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije, naše borbene pozdrave.

Stalo nam je da pred našim narodima i cijelim svijetom još jednom jasno izrazimo zahvalnost i povjerenje prema Vrhovnom štabu naše Narodno-oslobodilačke vojske, koji je pod rukovodstvom svog Komandanta druga Tita, u osamnaest mjeseci borbe, sa toliko uspjeha vodio oslobodilački rat naših naroda. Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, kao političko predstavništvo naših naroda u ovoj velikoj borbi, učiniće sve da ubuduće u svemu pomogne naš Vrhovni štab i našu junačku vojsku, da učvrsti jedinstvo svih naših snaga, jedinstvo fronta i pozadine — u cilju konačne pobjede pravedne stvari naših naroda nad mrskim neprijateljima, okupatorom i njegovim četničkim i ustaškim slugama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pretsjedništvo
Antifašističkog vijeća narodnog
Oslobođenja Jugoslavije

NOV i POJ, drug Tito. Predviđeno je bilo da Skupštini prisustvuje 79 članova, od kojih je 8 trebalo da bude iz Slovenije. Međutim, zbog prekinute radio-veze Vrhovnog štaba NOV i POJ sa Glavnim štabom i Centralnim komitetom KP Slovenije, delegati iz Slovenije nisu pojedinačno tada određeni, a od sedamdesetorice kojima je uručen poziv — na zasedanje nisu mogla prispeti sedamnaestorica usled neprijateljskih dejstava, udaljenosti i drugih smetnji. Ipak je Skupština, na predlog verifikacionog odbora, i njima osnažila i potvrdila vijećnički mandat.

Na tom Prvom zasedanju AVNOJ se, iz spoljnopolitičkih razloga, nije formalno konstituisao kao zakonodavno telo i vrhovni organ vlasti, već kao najviši politički organ narodnooslobodilačke borbe jugoslovenskih naroda. U praksi, pak, AVNOJ je odmah po osnivanju otpočeo obavljati funkcije opštejugoslovenskog državnog organa s prerogativima zakonodavne i izvršne vlasti.

Redakcija preštampana dokument iz knjige Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd 1953, strana 23—24.

BR. 2

**POZDRAVNI TELEGRAM SA SVEČANE SEDNICE OSNI-
VAČKE SKUPSTINE AVNOJ-a UPUĆEN CENTRALNOM
KOMITETU KPJ 26. NOVEMBRA 1942. GODINE¹**

**CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
JUGOSLAVIJE**

Sa osnivačke skupštine Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije šaljem vama, mudrom i dalekovidom rukovodstvu junačke Komunističke partije Jugoslavije, svoje pozdrave. Uvjeravamo vas da ćemo učiniti sve da veliku zastavu jedinstva i bratstva naših naroda u ovoj svetoj oslobodilačkoj borbi, zastavu koju je u najtežim časovima naše domovine prva i jedina podigla Komunistička partija — organizator Narodnog ustanka — visoko dići i učiniti sve da pod njom ujedinito sve rodoljubive snage naroda Jugoslavije u borbi za pobjedu nad krvavim fašizmom, ustaškim i četničkim izdajnicima, u borbi za oslobođenje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

**Pretsjedništvo
Antifašističkog vijeća narodnog
oslobođenja Jugoslavije**

¹ Prvo i Drugo zasjedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, str. 24.

BR. 2

REZOLUCIJA O OSNIVANJU ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE USVOJENA 27 NOVEMBRA 1942. NA PRVOJ RADNOJ SEDNICI OSNI- VAČKE SKUPŠTINE AVNOJ-a¹

REZOLUCIJA O OSNIVANJU ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Na skupštini u oslobođenom Bihaću, dana 26, 27 novembra 1942 god.,² predstavnici naroda svih zemalja Jugoslavije, bez razlike narodnosti, vere i političko-partijske pripadnosti,

k o n s t a t u j u

da je aprilski vojni slom Jugoslavije neposredna posledica nenarodne politike i čitavog niza izdaja vojnog i političkog voćstva Jugoslavije;

da su narodi Jugoslavije, koji su odlučno hteli sa oružjem u ruci da brane svoju slobodu i nezavisnost, bili predati na milost i nemilost fašističkom osvajaču;

da je panično bekstvo jugoslovenske vlade značilo sramno napuštanje i izneveravanje naroda u najtežim trenucima njegove istorije;

da su fašistički okupatori zaveli nad svima narodima Jugoslavije režim nezapamćene barbarske svireposti, režim istrebljivanja čitavih naroda i rasa, masovnog i zverskog ubijanja žena, dece i staraca u pozadini, pljačke, nasilja i pustošenja čitavih prostranih oblasti;

da su se domaći izdajnici Pavelić, Nedić i njima slični stavili u službu okupatorima protiv svojih vlastitih naroda i isto tako ogrezli u krvi svojih naroda, služeći okupatorima kao krvavi dželati, i da zverstva četnika, koji stoje pod komandom ministra Draže Mihailovića, nad svim narodima Jugoslavije nisu manje svirepa ni manje masovna od zverstava okupatora, ustaških i Nedićevih bandi;

¹ Rezolucija o osnivanju AVNOJ-a objavljena je u knjizi Prvo i Drugo zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 53—59. Predlog rezolucije je jednoglasno usvojen na prvoj radnoj sednici Osnivačke skupštine AVNOJ-a, održanoj 27. novembra 1942.

² U 10. knjizi II toma Zbornika, na str. 7, u indeksu br. 3, potkrala se štamparska greška u pogledu datuma održavanja Prvog zasedanja AVNOJ-a. Tamo je, umesto 26—27. novembra, pogrešno odštampano: »27—28. novembra«, što treba ispraviti.

da su skoro sve bivše političke stranke ili organizacije u većini -zemalja Jugoslavije pasivno posmatrale stanje stvari ili se s njime pomirile. Jedne na taj način što su odmah otvoreno prišle okupatoru, druge što su prvo odbijale i samu pomisao na kakvu borbu protiv okupatora, da bi zatim, u toku razvoja narodno-oslobodilačke borbe, otišle direktno u izdaju. Stav većine ljudi iz voćstva ovih stranaka: »Još nije vreme za borbu protiv okupatora«, ubrzo se pretvorio u stav: »Već je vreme za borbu u korist okupatora protiv pobunjenog naroda«;

da se veliki deo oficira, naročito viših, stavio u raznim formama na raspoloženje okupatoru u njegovoj borbi protiv svih naroda Jugoslavije;

da se skoro sav opštinski i državni aparat bivše Jugoslavije, koji je kroz niz godina bio izdajnički pripreman i osposobljavan za to, stavio u službi fašističkih okupatora i postao njihovim poslušnim oružjem za uništenje naroda;

da je jedino Komunistička partija Jugoslavije ostala verna narodu i njegovoj slobodi, te da je odmah pozvala sve narode, sve političke stranke osim otvoreno izdajničke, sve poštene i rodoljubive ljude u zajedničku oružanu borbu protiv okupatora;

da su se na ovaj poziv oduševljeno odazvale široke mase svih naroda Jugoslavije, dižući narodni ustanak, svi poštene i rodoljubivi ljudi, organizujući gerilske partizanske odrede, a da su se na ovaj poziv oglušila skoro sva bivša voćstva političkih stranaka;

da su svi narodi Jugoslavije u oružanoj borbi protiv okupatora i njihovih slugu dali najuzvišeniji primer šta mogu učiniti goloruki narodi protiv daleko nadmoćnijeg osvajača, samo kad su voljni da se bore za svoju čast, slobodu i nezavisnost;

da su u toj borbi podneli i podnose ogromne žrtve uvereni da neće biti uzalud;

da je u plamenu narodnog ustanka, koji je zahvatio sve narode i sve zemlje Jugoslavije, ostvareno borbeno jedinstvo svih rodoljubivih snaga naših naroda, bez obzira na bivše građanske političke stanke i u direktnoj borbi s njihovim bivšim voćstvima, od kojih je većina, u raznim oblicima, prešla na stranu okupatora;

Konstatujući ovo i odajući slavu i poštu senima hiljada palih narodnih heroja i milionskim narodnim žrtvama fašističkog terora, skupština pretstavnika svih naroda Jugoslavije donosi sledeću

REZOLUCIJU

1) Blagodareći jedinstvu svih iskrenih rodoljuba u Jugoslaviji, koje se iskovalo u osamnaestomesečnoj oružanoj borbi

protiv fašističkih okupatora i svih njihovih slugu i pomagača, prvobitni mali partizanski odredi, koji su tu borbu povelili golim šakama, izrasli su u moćnu i nepobedivu Narodno-oslobodilačku vojsku. Njezine proleterske i partizanske udarne brigade i odredi proslavili su se pod hrabrim i mudrim rukovodstvom Vrhovnog štaba i komandanta Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije druga Tita i zahvaljujući sve jačem razbuktavanju narodnog ustanka i sve većem prilivu narodnih masa u redove Narodno-oslobodilačke vojske ovih dana prerasli su i organizuju se u divizije i korpuse pred kojima se otvaraju nove široke perspektive velikih i odlučnih pobjeda.

Naša slavom ovenčana Narodno-oslobodilačka vojska junački je odolela svim dosadašnjim ofanzivama neprijatelja i njegovim podmuklim spletkama, ona se svojim pobjedama izdigla do činioca od međunarodnog značaja. Svi narodi Jugoslavije pokazuju na delu, što i mi ovde, kao njihovi predstavnici, javno utvrđujemo, da priznaju i pomažu tu vojsku kao jedini izraz i oruđe njihove svete oslobodilačke borbe, kao jedinu zdravu i jedinu stvarnu narodnu snagu sposobnu da tu borbu dotera do pobjedničkog kraja, dok su se pred očima celog sveta raspršile u dim sve laži proturene u stranoj javnosti o tobožnjoj borbi protiv okupatora koju »vodi« izdajnik ministar Draža Mihailović.

2) Herojska odbrana Kavkaza i Staljingrada, pod najtežim uslovima kao i prošle zime slavna odbrana Moskve i Lenjingrada, ne samo da oduševljavaju naše narode, nego su za njih i poslednje jemstvo skore konačne pobjede slobodoljubivih naroda nad varvarskim fašizmom. Porobljeni slovenski narodi mogu vedro gledati u svoju blisku slobodnu budućnost, jer na čelu borbe za njihovo oslobođenje stoji moćni Sovjetski Savez s njegovom nepobedivom Crvenom armijom pod rukovodstvom genijalnog Staljina. Operacije savezničke britanske i američke vojske u Africi takođe znače znatan doprinos bržem raspadanju italijansko-nemačke koalicije.

Svoju ogromnu i neograničenu ljubav prema velikom zaštitniku slovenskih i svih porobljenih naroda, prema Sovjetskom Savezu, narodi Jugoslavije pokazali su i pokazuju čitavom svojom neprekidnom borbom protiv fašista u svima manifestacijama svoga raspoloženja.

Narodi Jugoslavije i njihova Narodno-oslobodilačka vojska s radošću pozdravljaju pobjedničke napore američkih i britanskih trupa i borbenih Francuza u Africi, gledajući u tim velikim demokratskim narodima svoje saveznike u borbi za uništenje fašističke kuge.

3) Skupština pozdravlja istorisku notu Sovjetske vlade od 14 septembra o. g. o odgovornosti hitlerovskih osvajača i njihovih pomagača za zločine koje su izvršile u okupiranim državama Evrope. S najvećim ponosom primili su narodi Jugoslavije ono veliko priznanje koje je u toj noti učinjeno njihovoj narodno-oslobodilačkoj partizanskoj borbi. Narodni predstavnici okupljeni na ovoj skupštini izjavljuju da će i dalje ulagati sve napore u toj borbi, svesni reči te note koje kažu da je van svake sumnje da će uspešan razvitak te slavne partizanske borbe biti jedan od najvažnijih uslova konačnog sloma opšteg neprijatelja i da će on približiti čas odmazde. Oni izjavljuju da će svestranim prikupljanjem podataka o zločinima okupatora i njihovih pomagača i otkrivanjem zločinaca pomoći Narodno-oslobodilačku vojsku da joj ne umakne nijedan zločinac i da nijedna nevinna narodna žrtva ne ostane neosvećena.

Ali skupština smatra za svoju dužnost prema nevinim žrtvama da pred celim svetom izjavi: da su zverstva koja su počinili i danas čine nad Srbima, Hrvatima i Muslimanima četnici Draže Mihailovića ne manje masovna i svirepa od zverstava okupatora i ustaša i da Jugoslovenska izbeglička vlada nosi punu odgovornost za te zločine za koje ona prosipa odlikovanja zločincima; da prema tome ona nije imala moralnog prava da pored vlada drugih porobljenih država potpisuje apel Sovjetskoj vladi o pitanju odgovornosti za zločine okupatora i njihovih pomagača. Njen ministar vojske Draža Mihailović spada pored fašističkih okupatora, pored Pavelića, Ljotića, Nedića, Pećanca takođe na optuženičku klupu za zločine izvršene nad narodima Jugoslavije.

4) Jedinstvo naroda Jugoslavije u narodno-oslobodilačkom ratu obuhvatilo je najšire mase svih naroda Jugoslavije, sve prave i iskrene rodoljube bez razlike narodnosti, vere i partijsko-političke pripadnosti, sve društvene slojeve, ljude i žene, sve prave i iskrene rodoljube, bez obzira na različite forme koje je ono dobilo u različitim zemljama i pokrajinama. Najuzvišeniji izraz toga jedinstva jeste Narodno-oslobodilačka vojska u čijim se redovima bore rame uz rame rodoljubi svih naroda Jugoslavije, svih vera i različitih partijskih opredeljenja.

U Slovenačkoj je ostvarena Osvobodilna fronta kao opštenarodno telo, obuhvatajući sve društvene slojeve, sve političke partije, struje i organizacije u slovenačkom narodu, komuniste, hrišćanske socijaliste, kmetijce, socijaldemokrate, sokole i druge demokratske i rodoljubive elemente osim male šake izdajničke bele garde koja služi okupatoru. U Hrvatskoj je takođe ostvarena Narodno-oslobodilačka fronta koja je privukla u svoje redove sve što je

pošteno i istinski rodoljubivo u hrvatskom narodu, u **redovima** radnika, seljaka, narodne inteligencije i u redovima Hrvatske seljačke stranke, uprkos izdajničkom ili kukavičkom **držanju** većeg dela vrhova HSS i oportunističke politike »čekanja« i trpljenja dr. Vlaitka Mačeka. U Srbiji privremeni vojnički uspesi okupatora, koji su došli kao posledica izdaje Nedića i Draže Mihailovića, nisu mogli razbiti jedinstvo srpskog naroda iskovano u ognju narodnog ustanka. U svim zemljama gde živi srpski narod, razbijači jedinstva naroda, izdajnički četnici, izgubili su svaki moralni i politički oslonac i drže se samo uz pomoć okupatora i strahovitim terorom. Crnogorski narod, koji se listom bio digao na oružje protiv okupatora i ovoga doveo do toga da već mora napustiti Crnu Goru, podlegao je jednim delom izdajničkoj propagandi četničkih vođa kao što su Bajo Stanišić, Blažo Đukanović i Krsto Popović, koji su pomoću okupatora privremeno poremetili jedinstvo crnogorskog naroda i omogućili okupatoru da ponovo ugnjetava crnogorski narod koji je teškim žrtvama bio oslobodio čitavu Crnu Goru. Ali ta je izdaja danas poznata crnogorskom narodu i on se već ponovo diže da svrgne okupatorski jaram i četničko haranje po Crnoj Gori. Slično i u Hercegovini gde su četnički vođi, pomognuti oružanom snagom italijanskog okupatora, privremeno uspešni da razbiju jedinstvo naroda koji je u ustanku već bio postigao velike uspehe, i gde sada narodni ustanak ponovo oživljava. U Bosni narodni ustanak uprkos svim naporima Pavelića, Nedića i Draže Mihailovića, Nemaca i Italijana, uprkos izdajničkim sporazumima četničkih oficira i vojvoda sa okupatorima i Pavelićem, nije nikada malaksao nego je zabeležio najveće uspehe. Uspesi Narodno-oslobodilačke vojske u pravcu Zapadne Bosne silno su pomogli masovno razbuktavanje narodnoga ustanka u Dalmaciji.

5) U svima zemljama Jugoslavije od samog početka oružane borbe nicali su na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji narodno-oslobodilački odbori kao nužni organi jedinstva pozadine i fronta, kao od samog naroda stvorena tela koja su okupljala narod u njegovim naporima da pomogne svoje junačke borbe, koja su ujedinjavala stanovništvo u narodno-oslobodilačkoj borbi. Oni su nužnim razvitkom postali organima narodno-demokratske vlasti i potvrdili se kao izraz jedinstvene narodne volje za oslobođenje ispod jarma fašizma. Na prostranoj oslobođenoj teritoriji nema sela bez narodno-oslobodilačkih odbora spojenih u opštinskim i sreskim svojim telima. Mnogobrojni narodno-oslobodilački odbori rade ilegalno pod najtežim uslovima u još neoslobođenim delovima zemlje. Oni

su glavno oruđe jedinstva naroda u oslobodilačkoj borbi, jedinstva pozadine i fronta, koje je bilo i ostaje uslov i zaloga konačne pobjede nad krvavim okupatorima i njihovim ustaškim i četničkim slugama. Preko njih, kao i preko ženskih i omladinskih antifašističkih organizacija ostvaruju se nadčovečanski napori narodnih masa u pozadini.

6) Oslobodilački pravedni rat naroda Jugoslavije, oružani ustanak naroda silno se razbuktao i proširio ove jeseni i neodoljivo ruši pred sobom sve prepreke. Niču kao iz zemlje nove čete i bataljoni koji se brzo pretvaraju u brigade i divizije. Silan talas antifašističke borbe sve se više i više širi. Svuda narodne mase uviđaju da je Narodno-oslobodilačka vojska jedini njihov borac, zaštitnik i osvjetnik. Izgladnjavani i maltretirani hrvatski domobranci predaju se Narodno-oslobodilačkoj vojsci u masama, koja ih vraća kućama, jer u njima gleda svoju buduću braću kojima je oružje silom gurnuto u ruke. Sve dublje prodire u mase vojnika pa i oficira domobrana svest o izdajničkoj zlikovačkoj strahovladi ustaša koji su bacili hrvatski narod u ropstvo i naneli mu najveću ljagu u njegovoj istoriji. Ali pod uticajem snažnih udaraca naše herojske vojske protiv četničkih bandi i njihovih gospodara, raspadaju se te tvornice izdaje i reakcije i mnogi zavedeni seljaci, koje su izdajnički oficiri uvukli u bratoubilačku borbu umesto u borbu protiv okupatora, predaju se i odriču daljeg slušanja svojih izdajničkih vođa. I u krajevima gde su ti izdajnički vođi uspeli da zavedu narod obećavajući mu mir i sigurnost života i imovine na bazi saradnje sa okupatorima i ustašama, narod je otvorio oči jer je postao žrtva zverskih masovnih pokolja od strane ustaša, četnika i okupatora. Narod je krvavo platio u takvim krajevima svoju naivnu veru u sporazum četnika sa ustašama i okupatorima, i taj se sporazum na delu pokazao kao sporazum za masovno ubijanje Hrvata i Muslimana od strane četnika, a Srba od strane ustaša, no na mnogim mestima pokolje vrše svi ti zlikovci zajedno i nad Srbima i nad Hrvatima i nad Muslimanima. Skupština zbog toga javno ulaže protest protiv postupaka izbegličke jugoslovenske vlade koja rasipa odlikovanja baš na najgore zločince i izdajice i obmanjuje svetsku javnost kako borbu protiv okupatora u Jugoslaviji vodi njen ministar Draža Mihailović. U tome pogledu, kao i u pogledu odbrane pred svetskom demokratskom javnošću časti onih hrabrih i poštenih jugoslovenskih oficira koji nisu izdali narod u njegovoj oslobodilačkoj borbi, već se od prvog dana bore u partizanskim redovima, a mnogi su i svoje živote položili na oltar narodne slobode, skupština u potpunosti shvata i potpisuje sve izjave koje je dao Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske.

7) Ogromni razmah narodno-oslobodilačke borbe, visoki stupanj na koji se ispela naša borba, mnogobrojni i sve složeniji zadaci koji se na tom stupnju borbe nameću svima nama zahtevaju stvaranje jednog tela koje će još više i bolje ujedinjavati velike narodne napore za konačnu pobjedu. Zbog toga predstavnici sviju zemalja Jugoslavije okupljeni u slobodnom Bihaću odlučuju da se konstituišu u Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije kao najviši politički izraz stvorenog čvrstog jedinstva naroda Jugoslavije, izraz njihove nesalomljive volje za pobjedu nad okupatorima i svima njihovim slugama i pomagačima, kao telo koje će još više razviti i ujediniti napore narodno-oslobodilačkih odbora i svih drugih narodnih masovnih antifašističkih organizacija u oslobođenim i još neoslobođenim delovima naše zemlje.

8) U antifašističkom veću narodnog oslobođenja okupljeni su predstavnici svih narodnosti, veća i antifašističkih političkih partija i grupa, koji su se na delu pokazali verni i odani narodu, koji su izdržali sva iskušenja teške borbe za narodno oslobođenje. Antifašističko veće narodnog oslobođenja i iz njegove sredine izabrani Izvršni odbor, stajajući pored vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije, kao vrhovnog vojnčkog rukovodioca narodno-oslobodilačke borbe, na čelu te borbe kao njeno političko predstavništvo.

9) Osnovni zadatak Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije biće dalje razvijanje jedinstvenosti napora svih naroda Jugoslavije za izvojevanje konačnog oslobođenja za sve njih i za stvaranje uslova za punu njihovu slobodu i ravnopravnost u oslobođenoj bratskoj zajednici, koju niko neće moći razoriti jer će se iskovati u ognju zajedničke borbe. U tom cilju Antifašističko veće narodnog oslobođenja trudiće se da još više razvije i utvrdi već ostvareno jedinstvo pozadine i fronta, da Narodno-oslobodilačka vojska i Partizanski odredi budu dostojno snabdeveni. Veće će se truditi da razvije i učvrsti narodno-oslobodilačke odbore i pomogne sve ostale narodne masovne antifašističke organizacije, da obezbedi što uži kontakt između naroda i narodno-oslobodilačkih odbora, da učvrsti ličnu i imovnu sigurnost, da podigne prosvetni nivo stanovništva, da organizuje socijalno staranje i zdravstvenu službu, jednom reči, Veće se uložiti sav trud da u ovim teškim danima oslobodilačkog rata kada sve nas očekuju najveći naponi, organizuje što je moguće bolje našu pozadinu za uspešnu borbu protiv fašističkih osvajača i time doprinese konačnoj pobjedi naše pravedne stvari.

10) Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije izabraće iz svoje sredine Izvršni odbor s predsednikom i tri potpredsednika i uputiće sa ovog zasedanja svoj proglas narodima Jugoslavije i njihovim hrabrim borcima.

11) Za vojničko vođenje narodno-oslobodilačkog rata naroda Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja izražava svoje puno i neogranično priznanje, zahvalnost i poverenje Vrhovnom štabu NOV i POJ i Vrhovnom komandantu drugu Titu, zaklinjući se da će budno čuvati interese narodno-oslobodilačke borbe i da će sve svoje napore usmeriti na postizanje ovog uzvišenog cilja za koji se naša slavna Narodno-oslobodilačka vojska s tako besprimernim junaštvom bori.

BR. 4

REZOLUCIJA O ORGANIZACIJI AVNOJ-a USVOJENA 27. NOVEMBRA 1942. NA PRVOJ RADNOJ SEDNICI OSNIVACKE SKUPŠTINE AVNOJ-a¹

REZOLUCIJA O ORGANIZACIJI AVNOJ-a

1. Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije jeste opštenacionalno i opštepartisko političko predstavništvo narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji. Oslanjajući se na narodno-oslobodilačke odbore i sve ostale masovne narodne antifašističke organizacije, partiske i vanpartiske, Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja ima za zadatak da do krajnjih granica ujedini napore rodoljubivih antifašističkih snaga svih naroda i svih društvenih slojeva u Jugoslaviji u njihovoj zajedničkoj borbi za konačno oslobođenje ispod fašističkog ropstva, za uništenje svih narodnih neprijatelja i za stvaranje uslova za bolju i srećniju budućnost naših naroda u slobodnoj bratskoj zajednici.

Zato Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije sastavljaju predstavnici svih naroda i svih političkih stranaka i grupa koji su aktivno učestvovali i učestvuju u narodno-

¹ Prvo i Drugo zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1952, str. 59—60.

-oslobodilačkoj borbi protiv fašističkih okupatora i domaćih njihovih izdajničkih slugu i pomagača.

2. Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije bira iz svoje sredine pretsjednika, tri potpretsjednika i Izvršni odbor za vođenje redovnih poslova.

3. Pretsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije rukovodi Vijećem, saziva njegove sjednice i sjednice Izvršnog odbora, priprema dnevni red za njihove sjednice, pretsjedava na njima i koordinira rad pojedinih odsjeka Izvršnog odbora. Pretsjedništvo zastupa Vijeće u javnosti.

4. Za vođenje tekućih poslova, neophodnih za izvršenje zadataka narodno-oslobodilačke borbe na današnjem visokom stupnju njenog razvitka, Izvršni odbor podijeliće se na odsjeke, a svakom odsjeku stajaće na čelu jedan član Izvršnog odbora.

5. Izvršni odbor Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije radi po odlukama i uputstvima plenarnih sjednica Vijeća, kojem odgovara za svoj rad, te mu podnosi izvještaje o svom radu kao i svoje odluke na naknadno odobrenje.

6. Izvršni odbor pretresa na svojim sjednicama poslove pojedinih odsjeka koji sprovode njegove odluke.

Prelazno naređenje — Ovlašćuje se Izvršni odbor da preduzme korake da se Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije što prije proširi većim brojem narodnih pretstavnika iz svih zemalja Jugoslavije koji će biti delegirani od naroda svoga kraja.

Ovlašćuje se Izvršni odbor da pripremi izborni red po kojem će narod, čim za to budu ostvareni potrebni uslovi, na slobodnim demokratskim izborima birati članove Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije.

Ova rezolucija stupa na snagu današnjim danom.

BR. 5

PROGLAS AVNOJ-a NARODIMA JUGOSLAVIJE USVOJEN 27. NOVEMBRA 1942. NA PRVOJ RADNOJ SEDNICI OSNI- VAČKE SKUPŠTINE AVNOJ-a¹

PROGLAS AVNOJ-a NARODIMA JUGOSLAVIJE

Braćo svih narodnosti i vjera!

Veliki uspjesi naše narodno-oslobodilačke borbe, izvojevani junačkim djelima i naporima naše hrabre vojske, omogućili su nam da podignemo svoj glas sa oslobođene teritorije naše domovine i da vam objavimo osnivanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje sa današnjim danom, sporazumno sa Vrhovnim štabom Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, preuzima svoje dužnosti po svim pitanjima i stvarima narodnih potreba i života upravne, privredne, socijalne, zdravstvene, finansijske, propagandističke, prosvjetne i vjerske prirode, a naročito organizovanja pomoći našoj junačkoj narodnoj vojsci i partizanskim odredima.

Prvu našu riječ upućujemo borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima, koji su položili svoje živote i žrtvovali svoje zdravlje u natčovječanskim borbama, koje su kroz minulih osamnaest mjeseci vođene pod najtežim uslovima, a kojima po žrtvovanju, svijesti i heroizmu boraca nema premca u istoriji naših naroda. Imena njihova slavom ovjenčana vječno će pominjati zahvalno potomstvo. Poklonimo se sjenima palih junaka sa zakletvom, da ćemo produžiti putem koji su nam oni pokazali i u amanet ostavili. Jedinostveni i složni izdržaćemo u borbama sve dotle dok ne istjeramo i posljednjeg okupatorskog vojnika iz naše zemlje i ne uništimo njihove sluge i izdajice u zemlji.

Bezbrojne- su žrtve, koje su naši narodi podnijeli od početka rata pa do danas. Tijela stotine i stotine hiljada izmučenih i iznakaženih ljudi, među njima nevinih staraca, žena i djece, leže danas rasuta u gomilama po svim stranama naše zemlje: to su žrtve jednog do danas neviđenog i nezapamćenog svirepog zvjerstva naših dušmana i domaćih izroda. Ustaše i četnici, žbiri i panduri, natjecali su se u vršenju zločinstava sa tuđinom, s fašističkim okupatorima.

¹ Prvo i Drugo zasjedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, str. 60—65.

B r a ć o !

Našim velikim saveznicima, nepobjedivoj Crvenoj armiji i britanskoj i američkoj vojsci, koji se bore zajedno sa nama protiv fašističkih osvajača, upućujemo naše pozdrave sa zavjetom, da će naša Narodno-oslobodilačka vojska voditi do kraja veliki oslobodilački rat sve do konačne pobjede nad podlim njemačkim fašističkim tiranima i zavojevačima.

Narodi Jugoslavije!

Uz naš pozdrav mi vas sa oslobođene teritorije pozivamo da se okupite oko Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, da mobilizujete sve svoje zdrave i žive snage kako bi s uspjehom što skorije okončali veliko djelo narodnog oslobođenja. Pod parolom: sve za front i slobodu — pođimo naprijed do pobjede!

Naša pobjeda biće potpuna samo onda, kada se narodi u oslobođenoj svojoj zemlji budu osjećali kao svoj na svome, kada budu sami preko svojih slobodnom svojom voljom izabranih narodno-oslobodilačkih odbora, solidarnim radom svijuju, kao i organizacijom u svim granama naše narodne privrede, obezbijedili sve uslove za jedan poredak, koji će im pružiti mogućnost da ostvare istinsku i pravu demokratiju i da izgrade jednu slobodnu, nezavisnu i bratsku zajednicu.

Da bi se sve ovo postiglo, potrebna je prije svega jedinstvena i složna borba protiv fašističkog poretka, koji nam želi nametnuti italijansko-njemačka koalicija, kao i protiv starog reakcionarnog poretka koji pokušava silom održati izbjeglička jugoslovenska vlada, iako su naši saveznici, englesko-sovjetsko-američka koalicija, proklamovali pravo svake nacije da bira poredak kakav želi. Fašistički poredak znači porobljavanje i istrebljivanje naših naroda. On je opasnost koja je diktirala članovima englesko-sovjetsko-američke koalicije neophodnost zajedničke akcije, da bi spasli čovječanstvo od povratka u divljaštvo i srednjovjekovna zvjerstva. A što znači stari poredak, znaju narodi Jugoslavije, jer su ga dobro osjetili na svojim grbačama pod raznim jugoslovenskim vladama.

Mi nećemo stari državni aparat bivših vlada, koji je danas u službi okupatora; nećemo njene korumpirane petokolonaške izdajničke činovnike i oficire, policijske i žandarmerijske žbire. Isto tako nećemo više ni nametnute opštinske odbore i pokvarene opštinske činovnike, koji su stajali i prije u službi policijskih vlasti, a u zavisnosti od seoskih zelenaša i glavešina raznih političkih stranaka, a danas u službi okupatora.

Naročita pažnja naroda treba da bude danas koncentrisana na zločine, koje su počinili protiv narodno-oslobodilačke borbe četnici Draže Mihailovića, ministra izbjegličke vlade. Ove izdajničke bande spregle su se sa najvećim krvnicima naroda, s njemačkim i italijanskim okupatorima i njihovim ustaškim slugama. I dok nas izbjeglička vlada poziva da mirujemo i da čekamo njen poziv, dotle u isto vrijeme izdaje uputstva svom ministru Draži Mihailoviću da sa četnicima udari u leđa naše vojske u momentu kada se ona bori protiv ustaša i okupatora. Ali je zato ta vlada imala smjelost da pred javnošću i saveznicima uspjehe naše narodne vojske u Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni pripiše vrhovnom vođstvu komandanta Draže Mihailovića.

Izdajnik Draža Mihailović sa svojim četnicima nalazi se danas u otvorenoj borbi protiv Narodno-oslobodilačke vojske, koja jedina u našoj zemlji predstavlja težnje i snagu naroda Jugoslavije, koji su svoju vjernost i odanost prema saveznicima, a pored toga i neograničenu ljubav prema zaštitniku slovenskih i svih porobljenih naroda, prema Sovjetskom Savezu, dokazali još i time što su im pružili svaku podršku za koju su bili kadri: dizanjem ustanka i prihvatanjem odlučnog otpora i borbe protiv hitlerovskih bandi, vežući tako kroz sve vrijeme rata velike snage neprijatelja, koje bi on mogao da upotrebi u krvavim borbama na istočnom frontu.

Narodi Jugoslavije!

Vi već danas u borbi s okupatorom teško osjećate sramnu igru starih političkih stranaka, koje preko svojih ministara i prvaka »vladaju« iz inostranstva. Sa svima onima, što su danas protiv narodno-oslobodilačke borbe, počevši od petokolonaša Ljotičevih pa do četničkih bandi Draže Mihailovića, bjelogardejaca slovenačkih i Pavelićevih ustaša, naći će se zajedrio vođe tih političkih stranaka, da bi pokušali oslabiti i razbiti narodni pokret i front slobode.

Ne samo vođstvo srbijanskih političkih stranaka, već i vođstvo Hrvatske seljačke stranke i Slovenske ljudske stranke zbili su se danas oko centra reakcije, koji predstavlja ultrareakcionarna velikosrpska grupa — Srpski kulturni klub pretsjednika izbjegličke vlade profesora Slobodana Jovanovića. Ova velikosrpska grupa uvela je u vladu vođstva Hrvatske seljačke stranke i Slovenske ljudske stranke, samo da bi ih iskoristavala za svoje ciljeve. A onda se oni tijesno povezaše uz velikosrpsku grupu, jer vjeruju, da će ova pomoću svojih četnika zaplašiti hrvatski i slovenački narod, koji se sve više grupiše oko svog Narodno-oslobodilačkog fronta.

Dok prvaci Hrvatske seljačke stranke sjede u toj vladi, a voćstvo njeno u Zagrebu poziva hrvatski narod da bude miran i da čeka, dotle najveći zlotvori srpskog naroda, izdajice i dželati Srbije, velikosrpski četnici i banditi u sporazumu sa ministrom izbjegličke vlade Dražom Mihailovićem i Pavelićevim ustašama, haraju po Dalmaciji — biseru i kolijevci hrvatstva.

H r v a t i !

Pozivamo vas da se u bratskoj zajednici sa Srbima, preko svoje Narodno-oslobodilačke fronte, okupite oko Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja, da ustanete protiv četnika, ustaša i okupatora. Pozivamo sve domobranske oficire i vojnike da prelaze u redove Narodno-oslobodilačke vojske, jer ustanak i borba su jedini put ka sreći i nezavisnosti hrvatskog naroda!

S l o v e n c i !

Prvaci Slovenske ljudske stranke i ministri u izbjegličkoj vladi, sporazumno sa voćstvom stranke u Ljubljani, mirno posmatraju djela izdajničke bijele garde koju su okupatori organizovali za suzbijanje ustanka u Sloveniji, a udaraju protiv Osvobodilne fronte, koja je obuhvatila sve slojeve i političke partije, struje i organizacije u slovenačkom narodu. Bijela garda, ta šaka jada za koju se zakačila izbjeglička vlada, isto tako kao i za četničke bande, samo će još više ojačati otpornu i borbenu snagu slovenačkog naroda, koji se hrabro bori za svoju slobodu i domovinu protiv okupatora.

M u s l i m a n i !

Vi ste na svojim leđima osjetili svu oštrinu ustaških zločinštava, izvršenih protiv Srba u Bosni, Hercegovini i Sandžaku, onda kada su krvožedne četničke bande počele da kolju vašu djecu i žene i da pale vaša sela i domove. Voćstvo jugoslovenske muslimanske organizacije varalo vas je u danima najtežih nevolja i nesreće koje ustaše izazvaše svojim pokoljem srpskog življa. Danas već Muslimani znaju gdje im je mjesto u zajedničkoj borbi s onima koji se bore za ravnopravnost, bratstvo i vjersku snošljivost.

Bosanci i Hercegovci, samo ujedinjeni i složni, preko svojih narodno-oslobodilačkih odbora, a u redovima Narodno-oslobodilačke vojske možete sebi ostvariti jednu ljepšu i zajedničku budućnost. Muslimani ne smiju više biti roba, o koju će se nadmetati velikosrpski pljačkaši... pokvarenjaci i izrodi, sve

zbog toga da bi mogli vladati jedni ili drugi. Vama svima i Srbima i Hrvatima i Muslimanima potrebna je iskrena i bratska saradnja da bi Bosna i Hercegovina kao jedinice u našoj bratskoj zajednici, mogle napredovati na zadovoljstvo svih bez razlike na vjeru i stranku.

Crnogorci !

Nemojte dozvoliti da izdajnički četnici prljaju najveće i najslavnije dane crnogorske historije: dane herojske borbe protiv okupatora. U borbenom bratstvu sa svim narodima Jugoslavije crnogorski narod će konačno ostvariti svoju slobodu i nezavisnost, u slobodi i bratstvu sa svima narodima Jugoslavije.

Makedonci !

Fašistički imperijalisti, kao i velikosrpski i velikobugarski hegemonisti, donijeli su samo nesreću i ropstvo makedonskom narodu, čiju su domovinu pretvorili u monetu za potkusurivanje svojih imperijalističkih interesa. Vaša sloboda leži u našoj borbi. Pridružite se narodno-oslobodilačkoj borbi svih naroda Jugoslavije!

Srbi !

Vi ste najteže osjetili fašističku politiku istrebljivanja naših naroda, baš na vas je pala sva težina posljedica velikosrpske ugnjetačke politike svih jugoslovenskih režima. Pozivamo vas da odlučno, snažno i složno udarite protiv fašističkih osvajača, protiv četničkih i ustaških izdajica i da ne dopustite da grobari vaše slobode, oni koji su poklali vaše najbolje sinove zajedno sa fašističkim okupatorom, istrebljuju sada hrvatski narod. Dižite se svi na oružje, u veliki oslobodilački rat protiv okupatora za slobodu i bratsku zajednicu Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Makedonije.

Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja izabralo je - danas iz svoje sredine svoj Izvršni odbor s pretsjednikom i tri potpretsjednika.

Za vojničko vođenje narodno-oslobodilačkog rata Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja izražava neograničeno i puno priznanje i zahvalnost Vrhovnom komandantu drugu Titu.

Pozivajući sve narode u Jugoslaviji da pomognu svim raspoloživim silama i sredstvima Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja u vršenju njegovih teških dužnosti, naročito u

njegovim naporima koje će uložiti za ostvarenje jedinstva naroda i vojske, pozadine i fronta, a očekujući od naroda da razviju do savršenstva započetu akciju oko snabdijevanja Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda kličemo:

Živjela naša Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi!

Živjela oslobodilačka borba naših naroda!

Živjeli naši saveznici Sovjetska Unija, Engleska i Amerika!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 6

IZVEŠTAJ DR IVANA RIBARA OD 29. NOVEMBRA 1943. O RADU IZVRŠNOG ODBORA AVNOJ-a U RAZDOBLJU IZMEĐU PRVOG I DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a

Drugovi i drugarice vijećnici,

Prošlo je godinu dana kako je osnovan AVNOJ. Danas više nego ikada prije, a naročito kad osmotrimo unatrag tok i razvitak unutarnje i spoljne vojne i političke situacije, možemo s punim pravom da utvrdimo činjenicu da je osnivanje

¹ Drugo zasjedanje AVNOJ-a održano je 29—30. novembra 1943. u Jajcu. Na njemu su, posle svečanog dela sednice, referata druga Tita i diskusije, predstavnici svih naroda Jugoslavije jednoglasno odlučili da se AVNOJ konstituiše u vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo Jugoslavije i da ubuduće istupa kao vrhovni predstavnik suvereniteta naroda Jugoslavije i države Jugoslavije kao celine. Na tom zasjedanju su donesene odluke od dalekosežnog značaja za čitavu dalju istoriju naroda Jugoslavije. Izabrano je Predsedništvo AVNOJ-a, koje je, u ime AVNOJ-a, imalo da vrši sve najviše funkcije vlasti. Ono je na svojoj prvoj sednici imenovalo Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, kao privremenu vladu, i donelo niz značajnih odluka.

Drugo zasjedanje AVNOJ-a predstavlja sintezu svih dotadašnjih dostignuća oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije i krunu njihovih dotadašnjih vojno-političkih uspeha, izvojevanih u procesu dvadesetosmomesječnog trajanja oslobodilačkog rata i revolucije. Sve ono što su narodi Jugoslavije, pod vodstvom Komunističke partije, stvorili teškim naporima i nebrojenim žrtvama, dobilo je svoju potvrdu u odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Tim istorijskim odlukama učvršćena je

AVNOJ-a bilo zaista prvi i najveći unutarnji politički događaj nakon kapitulacije stare Jugoslavije.

Nove demokratske snage organizirane od Komunističke partije, koje su nikle u borbama naših ustanika, najrodolju-

pobeda radnog naroda, oličena u stvaranju istinske narodne vlasti (od narodnooslobodilačkih odbora do AVNOJ-a i Nacionalnog komiteta), a jednovremeno s tim, kroz te odluke manifestovale su se i sve one duboke revolucionarne promene kojima se daje obeležje do tada izraslog novog državnog i društvenog života i postavljaju temelji socijalističke Jugoslavije, kao bratske zajednice ravnopravnih naroda — rešenih da žive u zajedničkoj državi i odlučnih da ne dozvole povratak na staro.

S odlukama Drugog zasedanja AVNOJ-a upoznate su i vlade tri najveće zemlje antihitlerovske koalicije, od kojih se očekivalo da će, u skladu s Atlantskom poveljom, poštovati volju svih savezničkih naroda, pogotovo onih koji aktivnom borbom daju svoj maksimalni udeo opštoj savezničkoj stvari. Međutim, tekovine narodnooslobodilačkog pokreta tada su samo delimično priznate, iako je 1. decembra 1943, na konferenciji u Teheranu, oslobodilački rat naroda Jugoslavije dobio veliko priznanje od najodgovornijih državnika vodećih sila antihitlerovske koalicije. Odluke Druge skupštine AVNOJ-a i obrazovanje Nacionalnog komiteta narodnog oslobođenja Jugoslavije izazvale su veliku pažnju svetske javnosti. Sva svetska štampa ih je komentarisala zajedno sa istorijskim sastancima i odlukama u Moskvi i Teheranu ističući da je Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije uspelo da istinski ujedini Jugoslaviju, da okupi oko sebe političke partije — sve narodne slojeve bez obzira na versku i narodnu pripadnost.

Videći u tekovinama NOP-a temelje novih društvenih odnosa, vlade Velike Britanije i Sjedinjenih Država Amerike — prva izjavom zamenika ministra inostranih poslova Ričarda Loa od 8. decembra 1943. i izjavom ministra inostranih poslova Antonija Idna od 14. decembra, a druga izjavom državnog sekretara za inostrane poslove Kordela Hala od 9. decembra — u suštini su samo potvrdile odluke u Teheranu o pružanju materijalne pomoći NOVJ. Vlada SSSR-a je, pak, saopštenjem Informacijskog biroa Narodnog komesarijata inostranih poslova, od 14. decembra 1943, istakla da se AVNOJ pretvorio u vrhovni zakonodavni i izvršni organ, a Nacionalni komitet postao privremena vlada Jugoslavije. Ali tu pozitivnu izjavu vlade SSSR-a umanjila je Staljinova spremnost da na tajnim pregovorima sa vladama zapadnih sila prenebregava pravo jugoslovenskih naroda da sami odlučuju o svojoj sudbini. Zbog svega toga će AVNOJ i Nacionalni komitet, na međunarodnom planu, još dugo voditi političku borbu za konačno priznanje tekovina NOP-a.

Odluke u Jajcu, koje su imale snažan odjek i u zemlji i u inostranstvu, učvrstile su veru jugoslovenskih naroda u bolju budućnost, otkrile im nove perspektive i pokrenule u NOB najveći deo onih slojeva koji su se do tada kolebali. Te odluke su potvrdile da su narodi Jugoslavije uzeli svoju sudbinu u svoje ruke i, oslanjajući se na sopstvene snage, na stečena iskustva i dotadašnje tekovine — revolucionarnu armiju, vrhovno narodno predstavništvo izabrano slobodnom voljom svih jugoslovenskih naroda i legitimnu vladu — nastaviti u okviru antihitlerovske koalicije još snažnije i jedinstvenije borbu za svoje konačno oslobođenje od fašističkih okupatora i okupatorovih saradnika.

Izveštaj dr Ivana Ribara redakcija preštampana iz knjige Prvo i Drugo zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, str. 142—149.

bivijih i najslobodoljubivijih sinova i kćeri naroda Jugoslavije, povele su Narodno-oslobodilački pokret i na tom širokom putu našle su se zajedno s pripadnicima starih političkih građanskih stranaka i grupama istaknutih boraca za demokratiju a protiv reakcije u staroj Jugoslaviji.

Taj potok političkog demokratskog strujanja iz stare Jugoslavije ulivao se, pod rukovodstvom Komunističke partije, u široku rijeku, da ne kažemo more, nove, snažne, istinske demokratije iskovane u Narodno-oslobodilačkoj borbi u svetom otadžbinskom ratu protiv fašizma.

Tako je AVNOJ već pri samom svom osnivanju i sastavu postao zaista predstavnik i nosilac svih tih demokratskih snaga, povezanih međusobno na liniji Narodno-oslobodilačke borbe, bez obzira na sve od prije postojeće razlike, naročito po pitanju nacije, vjere i političko-partijske pripadnosti.

AVNOJ nije osnovan da bi sastavljao memorandume, projekte i izdavao dekrete, a još manje da bi ove upućivao našim saveznicima i javnosti, kako bi ishodio priznanje, odobrenje i garancije za buduće uređenje Jugoslavije nakon dovršenog pobjedonosnog rata. Takovim papirnatim projektima, memorandumima i dekretima moraju da se služe samo vlade, ili neki politički odbori u emigraciji, bez vojske i naroda, pa tako i izbjeglička jugoslovenska vlada i s njom zajedno voćstva starih političkih partija koja su ostala bez naroda i koja očekuju svoj spas i povratak u zemlju, kao i uspostavu stare Jugoslavije, isključivo i jedino izvana, od podzemnih reakcionarnih klika, a iznutra pomoć petokolonaša i izdajnika Nedića, Ljotića, Draže Mihailovića i Rupnika. Demokratske snage predstavljene u AVNOJ-u, preuzimajući u svoje ruke kormilo Narodno-oslobodilačke borbe, pozvale su sve Srbe, Hrvate, Slovence, Crnogorce i Makedonce kao i muslimane na ustanak i borbu protiv okupatora i njegovih slugu, a naročito protiv četnika Draže Mihailovića, ministra jugoslovenske izbjegličke vlade i zamjenika kralja Petra, — a za slobodu, pravdu i za narodnu vlast.

Tako je AVNOJ pri svom osnivanju mogao da dobije obilježje jednog najvišeg političkog tijela, koje je moglo da odgovara tadanjem razvoju unutarne i spoljne političke situacije. Prema tome, AVNOJ je pri svom ostvarivanju postao mjerilo tadanje jakosti naše Narodno-oslobodilačke borbe.

Prije osnivanja AVNOJ-a, Vrhovni štab, na čelu sa svojim komandantom drugom Titom, predstavljao je isključivo ne samo borbeno jedinstvo naroda Jugoslavije, ne samo vojno, već i političko voćstvo. U vezi s tadanjim razvojem političkih i vojnih događaja morao se učiniti korak naprijed: ostvariti je-

dinstveno političko vođstvo Narodno-oslobodilačke borbe za cijelu Jugoslaviju, koje će istodobno biti i nosilac vlasti na oslobođenoj teritoriji, a koje će omogućiti svima rodoljubima na cijeloj teritoriji Jugoslavije da se makar i u posljednjem momentu priključe borbi, i da pomognu tako ubrzati punu i konačnu likvidaciju fašizma, ustaštva, četništva i petokolonaštva

Notorni su spoljni i unutarnji politički momenti koji su opredijelili osnivanje AVNOJ-a prije godinu dana: slom Hitlerove ofenzive na Istočnoj fronti, prelaz Crvene armije u ofenzivu, iskrcavanje anglo-amerikanske vojske u Africi. Nije baš slučajno da je osnivajuća skupština AVNOJ-a sa svoje svečane sjednice pozdravila branioce Staljingrada. Jer, staljingradski borci zatvorili su Hitleru put ne samo prema Moskvi i Baku-u, već su porušili sve njegove planove za ofenzivu na Egipat, Siriju i Tursku te za spajanje s japanskim imperijalistima u Indiji.

Na terenu naše unutarnje političke situacije, odlučnu je ulogu odigrala činjenica razgolićavanja protunarodne reakcije. Izbjeglička jugoslovenska vlada u Londonu identificirala se u potpunosti sa izdajom svoga ministra Draže Mihailovića. A ta izdaja bila je već tada dokumentovana. Nu, i naš tadanji vojni položaj odlučan je bio za ostvarivanje jednog vrhovnog političkog tijela. Ofenzivi naših saveznika pridružila se i naša Narodno-oslobodilačka vojska. Trebalo je zadavati što jače udarce neprijatelju kako bi morao da održava u Jugoslaviji što veće kontingente svoje vojske, koje neće moći da upotrebi ni na Istočnoj fronti, a niti da ih prevaža iz Jugoslavije, odnosno sa Balkana za Afriku.

AVNOJ je uzeo na sebe svjesno naziv Antifašističkog vijeća da"bi dokazao saveznicima i cijeloj našoj javnosti da pored Vrhovne komande iz našeg Narodno-oslobodilačkog pokreta, a pomoću Narodno-oslobodilačke vojske, može da nikne i da se ostvari jedno vrhovno političko tijelo, koje će politički dejstvovati na satiranju fašizma.

AVNOJ je u svojoj Rezoluciji i Proglasu osudio izdajnički rad Draže Mihailovića i izdajničko politikanstvo jugoslovenske izbjegličke vlade, a ujedno podvukao značaj i ciljeve našeg Narodno-oslobodilačkog pokreta kao i liniju naše Narodno-oslobodilačke borbe.

Jedino na toj i po toj liniji radio je Izvršni odbor AVNOJ-a, od prvog dana osnivanja kao istinski i pravi predstavnik Narodno-oslobodilačkog pokreta za cijelu Jugoslaviju i kao glavni nosilac i organizator narodne vlasti.

Od prvoga dana osnivanja, Izvršni odbor nastojao je da AVNOJ postane centar svih patriotskih i slobodoljubivih snaga

Jugoslavije, kao i organizator političkih akcija u širokim narodnim masama, a u cilju mobilizacije svih narodnih snaga. AVNOJ postaje organom borbe naroda Jugoslavije za svoje nacionalno oslobođenje.

S druge strane, Izvršni odbor nastojao je da AVNOJ postane nosilac i organizator narodne vlasti, da postavi temelje istinske demokratije kakovu zahtijevaju široke narodne mase, a prije svega temelje onim principima na kojima će počivati i biti izgrađena buduća zajednica naših samostalnih i nezavisnih naroda.

Od prvoga dana Izvršni odbor svesrdno je pomagao svim raspoloživim i mogućim sredstvima našu Narodno-oslobodilačku vojsku i Partizanske odrede.

Jačanje jedinstva i bratstva naših naroda, ujedinjavanje svih snaga i prikupljanje svih materijalnih sredstava u službi svete domovinske borbe, a što tješnje i čvršće povezivanje pozadine s frontom za uspješnije vođenje rata, usmjeravali su svaki rad Izvršnog odbora od samoga početka.

Izvršni odbor se trudio da u smjernicama Rezolucije, primljene na prvom skupštinskom zasjedanju AVNOJ-a, udari odmah u početku temelje za svoj budući rad.

Izvršni odbor, još za vrijeme svog mirnog bavljenja u Bihaću, postavio je osnovna načela na području čitavog javnog, prosvjetnog, socijalnog, privrednog i vjerskog narodnog života. Razumije se da se pretežni dio njegove djelatnosti ticao svih onih aktuelnih pitanja od kojih zavisi privredno, kulturno i uopće političko pridizanje seljaka. U tom poslu povezao se rad Izvršnog odbora s radom ženskih i omladinskih organizacija.

Još u svom početku rada nailazio je Izvršni odbor i na poteškoće. Jedna od glavnih bila je što nije mogao u svome radu jednako i u isto vrijeme da obuhvati cijelu oslobođenu teritoriju.

Na zajedničkoj konferenciji pretstavnika narodno-oslobodilačkih odbora i pozadinskih vojnih vlasti sa oslobođene teritorije, održanoj u Bihaću, fiksirane su točno dužnosti jednih i drugih u pozadinskom radu. Zaključci doneseni na toj konferenciji imali su da posluže kao uputstvo za koordinirani rad svih narodno-oslobodilačkih odbora i svih vojnih pozadinskih vlasti na cijeloj oslobođenoj teritoriji.

Da bi se AVNOJ povezao sa narodno-oslobodilačkim odborima i da bi se bolje i jače povezala podjednako na cijeloj oslobođenoj teritoriji, narodna vlast pristupila je osnivanju okružnih, oblasnih i pokrajinskih narodno-oslobodilačkih odbora, te zemaljskih vijeća narodnog oslobođenja za pojedine jedinice. Još prije osnivanja AVNOJ-a postojala je Osvobodilna

fronta slovenskog naroda. Zbor Osvobodilne fronte, održan prvih dana mjeseca oktobra ove godine u Kočevju, izabrao je članove Izvršnog odbora i vijećnike za AVNOJ. Danas Osvobodilna fronta u potpunosti pretstavlja Zemaljsko vijeće za Sloveniju. U mjesecu junu ove godine na Plitvičkim Jezerima konstituisano je Zemaljsko vijeće za Hrvatsku, a pred par dana u Mrkonjić-Gradu za Bosnu i Hercegovinu, zatim su osnovana vijeća za Crnu Goru i Boku, te Sandžak. Za Srbiju i Makedoniju očekujemo također uskoro osnivanje jednakih vijeća. Pored ovih zemaljskih vijeća imademo danas Pokrajinski narodno-oslobodilački odbor za Dalmaciju, oblasne odbore za Bosansku Krajinu i Istočnu Bosnu kao i okružne odbore u svim krajevima oslobođene teritorije.

U Jugoslaviji je osnivanje AVNOJ-a, kao i ostalih zemaljskih vijeća, od velike većine našeg naroda primljeno s razumijevanjem i odobravanjem. Široke narodne mase primile su AVNOJ kao pravu i jedinu svoju narodnu vlast za cijelu Jugoslaviju.

Izbjeglička jugoslavenska vlada nije utrošila ni jedne riječi za AVNOJ, kao niti prije za našu narodno-oslobodilačku vojsku i partizanske odrede, kao ni za sav Narodno-oslobodilački pokret, podržavajući već tada Dražu Mihailovića kao jedinog svog političkog eksponenta za Jugoslaviju. -

Sa svoje svečane skupštinske sjednice uputio je AVNOJ pozdravne telegrame našim saveznicima. U telegramu upućenom drugu Staljinu dali smo izraz zahvalnosti naroda Jugoslavije spram naroda SSSR-a zbog velike snage koju dobivamo kao saveznici SSSR-a. Ovu je zahvalnost Izvršni odbor stalno i neprestano naglašavao svuda i svagdje, ističući da kako god je stara Jugoslavija bila u neprijateljstvu spram SSSR-a sve do posljednjeg momenta, do dana izbijanja rata, pa je zbog toga i doživjela takvu sramotnu aprilsku kapitulaciju, tako će buduća, nova demokratska Jugoslavija, smatrati za svoj osnovni politički princip najtješnji oslonac na veliki Sovjetski Savez, koji je jedini kadar da zaštiti male narode od jarma kojeg bilo imperijalizma. Naglašavanjem trajnog i nerazdruživog bratstva u oružju između naroda Jugoslavije te naroda SSSR, skovanog u borbi, a kojeg nitko i nikada neće moći više da razdruži, podvučena je i od strane AVNOJ-a naša nova narodna politika koja odgovara željama, čuvstvima i potrebama našeg naroda.

Istodobno u svojim telegramima Ruzveltu i Čerčilu dali smo izraze pripravnosti naših naroda da će sudjelovati zajedno sa saveznicima u borbi protiv fašističkih zavojevača do potpunog njihovog uništenja, da će izdržati do kraja izvršavajući

savjesno i svjesno sve obaveze u toj gigantskoj borbi protiv sila fašizma i reakcije. Toj obavezi ostao je Izvršni odbor uvijek u potpunosti vjeran i odan.

Još u Bihaću Izvršni odbor zaključio je raspisivanje Zajma narodnog oslobođenja u visini od 500 milijuna dinara. Da ovaj zajam ima i svoj veliki politički značaj ne treba posebno da naglašavam.

Uslijed neprijateljske Četvrte ofenzive, krajem januara ove godine, pa onda Pete ofenzive, Izvršni odbor bio je stalno u pokretu i borbama zajedno sa jedinicama Narodno-oslobodilačke vojske. Izvršni odbor nakon što je ostavio Bihać nije mogao više da pokreće unutarnja politička pitanja. Kratko vrijeme mirnoga rada u Bihaću, iza toga pokret s vojskom, pa raspored članova Izvršnog odbora po vojnim jedinicama, pa na kraju gubitak i odsustvo dvije trećine članova Izvršnog odbora, onemogućuje nam da donesemo izborni rad u definitivnoj redakciji, kako je to bilo predviđeno u prelaznim naređenjima Rezolucije o organizaciji AVNOJ-a.

Nu, iako stalno u pokretu pred neprijateljskom ofenzivom, Izvršni odbor bio je stalno u kontaktu sa Vrhovnim štabom, pa je tako bio u mogućnosti da daje izvještaje za javnost i upućuje note saveznicima zajedno sa Vrhovnim komandantom.

Našoj narodnoj demokratskoj politici stalni su protivnici jugoslavenska izbjeglička vlada i voćstva svih starih političkih građanskih stranaka i grupa. Međutim, o njima mi ne vodimo mnogo brige. Danas su ta voćstva, skupa sa svojom vladom, izgubljena za narod. Narodi i bivše pristaše tih stranaka gledaju u njima ne samo bjegunce, već i neprijatelje naroda. Zajedno sa bandom oko Nedića, Ljotića, Pavelića i Rupnika razgolićena je i velikosrpska izbjeglička klika a s njom zajedno i reakcionarna klika oko Mačeka.

Druga je činjenica posredi koja nas više zabrinjuje. To je podržavanje bivše stare Jugoslavije i starog protunarodnog jugoslavenskog rukovodstva kao i šovinističkog velikosrpstva, sa svima onim faktorima koji su za održavanje stare Jugoslavije neizbježivi, od strane one reakcionarne klike koja ne želi uništenje fašizma, nego je za kompromis s njime, i koja pokušava odugovlačenjem rata i odlaganjem *drugog* fronta *utjecati* na politiku Engleske i Amerike. Kralj i monarhija su ti faktori oko kojih se kupe sve reakcionarne klike svih nijansa koje spremaju i organizuju agresiju nove demokratske Jugoslavije i demokratskih narodnih masa putem bratoubilačkog rata.

I dok se s te strane, otkuda i dolazi reakcija, čutke prelazi preko jedne poznate istine, koja je povezala sve narode Jugoslavije, da će sami bez ičijeg uticaja ostvariti za sebe čista

načela demokratije, dotle ipak danas doživjesmo da Radio-London citira izvještaje našeg Vrhovnog štaba o uspjesima naše Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda. I kako god smo izdržali prvašnje laži u pogledu uspjeha Narodno-oslobodilačke vojske, jer su ovi pripisivani, Draži Mihailoviću, tako ćemo izdržati strpljivo i zakulisan rad reakcije i svih onih podzemnih sila kojima ne ide u račun nova, demokratska Jugoslavija, koja treba da bude uređena federativno, na principima čistog narodnog samoodređenja. Samo što će ovo vrijeme kraće da traje zahvaljujući nepobjedivoj Crvenoj armiji, na čelu sa maršalom Staljinom, i pomoći naših saveznika Engleske i Amerike. Pored našeg Narodno-oslobodilačkog pokreta i Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, koji će umjeti da brane tekovine postignute u borbama, te političke svijesti naših naroda, podučit će reakciju i naši saveznici, a naročito bratski Sovjetski Savez i široke demokratske mase Engleske i Amerike.

U toku minule godine odigrali su se krupni vojnički i politički događaji kod nas i izvan naše zemlje. Ofenzivna snaga i premoć naših saveznika na kopnu i moru te u vazduhu, kako na Istoku, gdje Crvena armija potiskuje i zadaje teške udarce Hitlerovim razbojničkim bandama, tako i na Jugu, gdje su anglo-amerikanske armije prenijele ratište u Italiju, a zatim veliki priliv novih snaga u našu Narodno-oslobodilačku vojsku i partizanske odrede, veliki uspjesi naše Narodno-oslobodilačke vojske, naročito u Srbiji i Makedoniji, kapitulacija Italije, uništenje njenog fašizma — sve su to važni vojni događaji. A činjenica da izbjeglička jugoslavenska vlada u Kairu nije danas više partijska, koncentraciona, odnosno koaliciona, već činovnička i privremena, zatim ustanak i pokret u Hrvatskoj, ulazak Hrvatske seljačke stranke na liniju Narodno-oslobodilačke borbe, napuštanje pokvarene gospode i vođe Mačeka, koji još danas stoji u rezervi prepuštajući sudbinu Hrvatske stranom uticaju, a do toga, do svršetka rata razbojnicima Paveliću i njegovim ustašama te okupatoru, i, na kraju, osnovana zemaljska vijeća za Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Boku te Sanžak — krupni su naši politički unutarnji događaji. Jedni i drugi, vojni i politički događaji, snažno su utjecali na opredjeljivanje naših naroda.

Njihovi zahtjevi i težnje danas su više nego jasni. Najsvjesniji politički naši borci još od prvog dana ustanka u Srbiji i Crnoj Gori znadu dobro za koga, zašto i protiv koga se bore. Ova politička svijest kroz minulu godinu dana zahvatila je široke narodne mase svuda i svagdje, po selima i gradovima na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji. Ova politička svijest

danas je budna. Ona reagira protiv fašizma i domaće izdaje a usmjerena je ka svetoj našoj otadžbinskoj borbi.

Upravo ta politička svijest, iz koje izvire težnje i zahtjevi naših naroda dali su dinamiku našem Narodno-oslobodilačkom pokretu u minuloj godini. Intenzitet Narodno-oslobodilačke borbe i uspjesi, vojni i politički, probudili su savjest u masama nezavisno od stranog utjecaja. Ona putem jedinstvene volje ostvaruje naše narodno pravo. Narodne pravice dobijaju svakim danom sve više i jače svoj pravi sadržaj. Sve latentne sile ispoljavaju se u današnjem otadžbinskom ratu, pa tako i ova sila narodna sa svojim opravdanim prirodnim zahtjevima. U narodnim pravicama izraženi su svi zahtjevi i težnje naših naroda. Pravo je naroda da oni budu jedini nosioci i izvor svekolike vlasti u svojoj zemlji. Istinska, prava demokratija koji politička, toli ekonomska i socijalna, mora da se ostvari. Narodi će sami da kroje sebi sudbinu i zato je danas već jasno i nedvoumno jedno: naši narodi hoće da žive u jednoj federativno uređenoj demokratskoj zajednici. Narodi naši za ostvarenje ovog svog zahtjeva stvorili su sve pogodbe koje su za ovo potrebne. Pored ostvarenog narodnog prava imaju danas oni i sankciju za zaštitu toga prava. Narodno-oslobodilačka vojska branit će oružjem u ruci ovo stečeno pravo.

Ovo pravo naših naroda je originalno. Ono je samo naše. Ono nije nastalo na osnovu kompromisa, ugovora, zasluga, trampe i darovanja, već samo na osnovu borbe i samo borbe za nacionalno oslobođenje. A, sa ovim u vezi, i na osnovu političke svijesti koja se rodila najprije u redovima boraca pa poslije u širokim masama.

Prema svemu izloženom, AVNOJ, kako je stvoren kao najviše opće međustranačko političko tijelo, zaostao je mnogo za događajima koji su se zbili u minuloj godini. AVNOJ, kakav je bio do danas, ne odgovara više ne samo suvremenim potrebama i težnjama naših naroda već ni stečenom narodnom pravu. AVNOJ, dakle, mora da izmijeni svoj karakter u pravcu pretvaranja u najviši zakonodavni organ državne vlasti, a Izvršni odbor AVNOJ-a mora izmijeniti svoj karakter u pravcu svog pretvaranja u najviši izvršni organ državne vlasti naše zemlje, u njenu vladu. Ovo su danas opći zahtjevi narodnih masa u čitavoj Jugoslaviji, svih njenih naroda koji s pravom nastoje da obezbijede plodove svoje teške i krvave oslobodilačke borbe.

Iz svega gore izloženog slijedi da odluke koje će danas AVNOJ po tim narodnim zahtjevima da donese neće nositi nikakvi konstitutivni, već samo jedan deklaratorni karakter.

Slijedi zatim još i to da narode Jugoslavije mogu da predstavljaju jedino AVNOJ i organi koji iz njega proizlaze, jer on je proizišao iz krvave oslobodilačke borbe naših naroda, pa je zato i najpozvaniji da bude nosilac suvereniteta i istinske narodne vlasti kako je to kazao Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije u svojoj poslanici, od novembra 1942 narodima Jugoslavije povodom nastupajućeg praznika Velike oktobarske socijalističke revolucije.

Sigurno je već danas, kao što je sigurna i naša pobjeda, da narodi Jugoslavije neće više biti iznenađeni kao 1918 godine, kad su im drugi kovali njihovu sudbinu. Narodi Jugoslavije svojim borbama i svojim žrtvama pridonijeli su za svoje nacionalno oslobođenje toliko kao rijetko koji narodi Evrope. U novoj Jugoslaviji zato slobodna i udružena federativna zajednica od Trsta do Crnog Mora bit će izgrađena samo i isključivo voljom i sporazumom svojih slobodnih i nezavisnih naroda.

Prije nego završim, dužnost mi je da se sjetimo i naših mrtvih drugova.

Od dana Prvog zasjedanja u Bijaću pa do danas poginuli su i umrli od članova Izvršnog odbora: potpretsjednik Nurija Pozderac, dr Sima Milošević i Veselin Masleša, a od članova: Balaban Mile, Bjelajac Simo, Cerović Stojan, Gajić Vojin, Kovačević Borisa, Srdić Nikola, Vešović Mirko, Zrenjanin Žarko, Novaković Srđan, Bulajić L. Jovan, Burić Vlado.

Svi ovi mrtvi drugovi izabrani su u AVNOJ kao borci, i poginuli su kao borci. Neka mi je zato dopušteno da pored njih pomenem i sve ostale naše junake koji su poginuli u vremenu između Prvog i ovog zasjedanja.

Neka je slava svima zajedno!

A sada da pozdravimo naše žive borce, najmilije čedo naše Narodno-oslobodilačke borbe, našu hrabru i dičnu vojsku, naše partizane i borce, podoficire i oficire, političke komesare na čelu sa Vrhovnim komandantom drugom Titom.

Pri kraju, ja vas molim, drugovi vijećnici, da biste izvoljeli primiti ovaj moj izvještaj a ujedno odobriti cjelokupan rad Izvršnog odbora za minulu godinu.

BR. 24

**POZDRAV ALEKSANDRA RAŃKOVIĆA U IME CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE
29. NOVEMBRA 1943. DELEGATIMA NA DRUGOM ZASE-
DANJU AVNOJ-a¹**

Drugovi i braćo,

pozdravljam vas u ime Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije. Pozdravljajući vas u ime Centralnog komiteta, istovremeno vam predajem pozdrave i svih članova naše Partije, koji na frontu, u pozadini, u teškoj nelagodnosti neumorno rade da se dovrši veliko delo oslobođenja našega naroda.

Kao što vam je poznato, naša Partija je bila surovo progonjena za vreme trajanja bivše Jugoslavije. Nijedan režim, nijedna vlada u tom pogledu nisu činili izuzetak. Slom Jugoslavije kao i najteži dani u istoriji našeg naroda, pod krvavom okupacijom Nemaca i Talijana, Mađara i Bugara, kad je naša Partija podigla narod na oružje, a nosioci tih režima stupili u službu krvnika naših naroda, — sve to je pokazalo da je borba koju su nenarodni režimi i voćstvo bivših partija vodili protiv naše Partije ustvari bila i ostala osnovni oblik njihove borbe protiv naroda, protiv svega što je zaista demokratsko, napredno i nacionalno.

Ali, drugovi i braćo, ako su takvi bili stari režimi i partije — nisu svi ljudi tih partija bili nazadni i nevaljali. U dreci reakcionara i izdajica njihov glas se nije mogao čuti. Cuo se glas samo najsmelijih, onih koji su išli na robije i mučilišta bivše Jugoslavije. Narodno-oslobodilačka borba protiv okupatora, koja pored okupatora neizbežno uništava i sav onaj stari nenarodni aparat na koji se okupator oslonio, omogućila je i tim ljudima da kažu svoju reć i slobodno podignu svoj glas. Okupljanje svih patriotskih snaga u Jedinostveni narodno-oslobodilački front kao i zasedanje ovog predstavništva naroda Jugoslavije — najbolji su dokaz toga. Komunistička partija je dala sve svoje kadrove, svu svoju političku snagu i moralnu čvrstinu u borbi naroda Jugoslavije protiv okupatora. Krupni su gubici koje je naša Partija pretrpela u ovoj divovskoj borbi. U dosadašnjoj borbi palo je samo članova Partije preko 10 hiljada, članova Saveza komunističke omladine Jugoslavije oko

¹ Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 240—241.

40 hljada, a sam Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije izgubio je devet članova. Svojom krvlju komunisti su više nego iko zapečatili borbu za oslobođenje naših naroda, za njihovo bratstvo, ravnopravnost i budućnost. Ali ove žrtve, iako ogromne i dragocene, nisu bile uzaludne. Iskovalo se nesalomljivo bratstvo naroda Jugoslavije, bratstvo o kome su sanjali najveći umovi naše slavne prošlosti. Stvorena je istinska narodna vojska kadra da oslobodi naše narode i čuva tekovine njihove borbe i njihovu nezavisnost. Udareni su temelji jedne nove državne zajednice, narodne demokratske federativne Jugoslavije, zajednice u kojoj je otvoren pristup i braći Bugarima i koja treba da bude temelj budućeg bratstva i jedinstva svih naroda Balkana. Žrtve koje smo dali mi komunisti, koje su dali svi naši narodi i svi patrioti Jugoslavije — nisu bile i neće biti uzaludne. Na njihovim kostima diže se nov život slobodnih, nezavisnih naroda.

Na ovom visokom skupu pretstavnika svih naših naroda izjavljujem u ime Komunističke partije Jugoslavije i Saveza komunističke omladine Jugoslavije, da ćemo se mi komunisti i otsad, kao i dosad boriti sa svim žarom i samopregorom:

za isterivanje nemačkih zavojevača i njihovih satelita iz naše zemlje i uništenje svih onih i svega onoga što su krvavi okupatori stvorili i što ih je podržavalo u borbi protiv naših naroda;

za učvršćenje bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije, čiji ste vi najveličanstveniji i najčvršći izraz;

za narodnu demokratsku, federativnu Jugoslaviju i za narodnu demokratsku vlast.

Zivelo Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, borbeni organ jedinstva i bratstva naroda Jugoslavije, njihovo vrhovno i jedino zakonodavno i političko predstavništvo!

BR. 10

**POZDRAVNI TELEGRAM VEĆNIKA SA DRUGOG ZASE-
DANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBO-
ĐENJA JUGOSLAVIJE OD 29. NOVEMBRA 1943. JUŽNO-
SLOVENSKOJ BRACI U AMERICI¹**

JUŽNOSLAVENSKOJ BRACI U AMERICI

Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije šalje vam pozdrav vašeg starog zavičaja. Vaš zavičaj pozdravlja vas kao svoje sinove, koje nikada nije zaboravljao i koji ga nisu zaboravili u najtežem času njegove historije. Pozdravlja vas riječima ljubavi, koja je dobila svoje veličanstveno ljudsko značenje u borbi za bratstvo i slobodu — riječima bratske zahvalnosti za pomoć koju ste pružili našim narodima u njihovoj neravnoj, natčovječanskoj, oslobodilačkoj borbi protiv fašističkih osvajača i njihovih ustaških i četničkih najamnika.

Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, koje je izabrano na poljima borbe za bratstvo i slobodu i koje je organ borbe za konačno i sveobuhvatno oslobođenje Južnih Slavena, sastalo se na oslobođenom dijelu našeg zajedničkog zavičaja da pregleda bilans naših dosadašnjih borbi i napora, i da donese sudbonosne odluke za naredne dane.

I ono vam poručuje: vaš stari zavičaj dao vam je pravo da se njime ponosite pred čitavim svijetom i daje vam riječ da će nastaviti još neumoljiviju, još viteškiju borbu za bratstvo i slobodu. On vam poručuje da se uzda u vašu sve snažniju pomoć djelom i riječju, da računa na vašu složnu i bratsku podršku. Vaš stari zavičaj vjeruje da ćete mu ostati nepokolebljivo vjerni, da ćete zatvoriti izdajnička usta svima onima koji rade protiv njega, svima tamošnjim agentima fašizma i podloj izdajničkoj kliku koju u zemlji pretstavlja Draža Mihailović.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

**Antifašističko vijeće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

¹ Redakcija preštampana tekst pozdravnog telegrama iz knjige: Drugo zasjedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, izdanje Predsedništva AVNOJ-a, 1943, str. 41—42. Jedan primerak te knjige nalazi se u biblioteci Instituta za izučavanje radničkog pokreta Jugoslavije, signatura U/814.

Pozdravni telegrami su upućeni i šefovima država i vlada triju najvećih savezničkih sila i Sveslovenskom komitetu u Moskvi.

BR. 17

POZDRAVNI TELEGRAM DELEGATA SA DRUGOG ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE OD 29. NOVEMBRA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE¹

VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ

Pretstavnici svih naroda Jugoslavije, okupljeni iz svih krajeva naše domovine na zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, šalju svoje borbene pozdrave junačkoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci i njenom Vrhovnom štabu. Zahvaljujući naporima i žrtvama svih naših naroda, junaštvu i upornosti naše slavne vojske, dalekovidosti i hrabrosti vođe naših naroda, druga Tita, stvoreni su uslovi za izgrađivanje nove, slobodne, demokratske federativne Jugoslavije. Kostii najboljih sinova i kćeri Jugoslavije uzidane su u temelje te nove bratske i ravnopravne zajednice, u kojoj će svi narodi Jugoslavije uživati plodove svoje pobjede. Mi smo čvrsto uvjereni da borci naše junačke vojske neće žaliti ni krvi ni žrtava u odbrani te velike tekovine svih naroda Jugoslavije. Mi uvjeravamo Vrhovni štab da će Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije učiniti sve da se u redove Narodno-oslobodilačke vojske uliju hiljade novih boraca, da se mobiliše čitav naš narod radi pomoći našoj vojsci, radi ubrzanja konačne pobjede nad svim naših neprijateljima.

Živjela Narodno-oslobodilačka vojska, ponos i uzdanica naroda Jugoslavije!

Živio Vrhovni štab NOV i POJ!

Živio drug Tito, vođa naših naroda i Vrhovni komandant NOV i POJ!

Delegati Drugog zasjedanja
Antifašističkog vijeća
narodnog oslobođenja Jugoslavije

>

² Redakcija preštampana tekst pozdravnog telegrama iz knjige: Drugo zasjedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, izdanje Predsedništva AVNOJ-a, 1943, str. 42. Jedan primerak te knjige se nalazi u biblioteci Instituta za izučavanje radničkog pokreta, signatura 11/814.

BR. 10

POZDRAVNA DEPEŠA SA DRUGOG ZASEDANJA ANTI-FAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE OD 29. NOVEMBRA 1943. ZATVORENICIMA U FAŠISTIČKIM LOGORIMA I TAMNICAMA I BORCIMA SA NEOSLOBOĐENE TERITORIJE¹

**ZATOČENICIMA FAŠISTIČKIH TAMNICA I LOGORA!
BORCIMA SA NEOSLOBOĐENE TERITORIJE!**

Borcima za slobodu naše domovine, koji su pali u tamnice i koncentracione logore njemačkih zločinaca i njihovih ustaških i četničkih sudionika, borcima slobode sa neoslobođene teritorije šalju svoje borbene pozdrave i zahtjeve članovi Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije sa svoje Druge, istoriske skupštine, na koju su se sabrali da bi, u razmaku između dvije bitke, napravili bilans svojih dosadašnjih borbi i donijeli dalekosežne odluke za naredne dane.

Drugovi zatočenici, borci! Poručujemo vam: niste sami i niste ostavljeni i zaboravljeni! Naš narod ne zaboravlja borce, koji su dopali ropstva i muka, boreći se za bratstvo, slobodu i srećnu budućnost naroda! Herojska Oslobodilačka vojska našeg naroda približuje se ili već stoji pred vašim tamnicama.

Drugovi borci sa neoslobođene teritorije! Naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska približuje vam se svakog dana za po jedan grad, ili niz sela, položaja, planina i rijeka! Ona bje slavnih bitki za oslobođenje slobodarske i izmućene Srbije. Ona je već oslobodila skoro svu Bosnu, veću dijelove Hrvatske, Slovenije i Crne Gore. Zastave se njene vijuju u slavnim bitkama po Vojvodini i Makedoniji. Ona ruši zadnje tamnice svih naših zemalja. Pohitajte joj u susret — svojim djelima, pojaćanim naporima, pojaćanom borbom, pojaćanim radom na ujedinjavanju narodnih snaga u borbi protiv njemaćkih zlikovaca i njihovih četnićkih i ustaških najamnika, u borbi za konaćnu slobodu naših naroda, za njihovo bratstvo i njihovu sreću u slobodnoj, demokratskoj federativnoj državi Jućnih Slavena!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

**Antifašistićko vijeće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

¹ Redakcija prešampava tekst pozdravnog telegrama iz knjige: Drugo zasjedanje Antifašistićkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, izdanje Predsedništva AVNOJ-a, 1943, str. 43. Jedan primerak te knjige se nalazi u biblioteci Instituta za izućavanje radnićkog pokreta, signatura 11/814.

BR. 11

**DEKLARACIJA DRUGOG ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČKOG
VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE OD 29.
NOVEMBRA 1943. GODINE¹**

D E K L A R A C I J A

DRUGOG ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA
NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

U toku dve i po godine neprekidne narodno-oslobodilačke borbe protiv okupatora i njegovih pomagača, narodi Jugoslavije postigli su krupne i odlučujuće uspehe kako u unutrašnjo-političkom tako i u spoljno-političkom pogledu. Posle svakog neprijateljskog pokušaja da razbije našu Narodno-oslobodilačku vojsku, naša se vojna sila povećavala, iznutra učvršćivala i vojno-stručno podizala. Što se neprijatelj više trudio da uguši oslobodilački pokret naših naroda, to su se čvršće narodne mase zbijale u tom pokretu oko Vrhovnog štaba i proslavljenog narodnog vođe druga Tita, oko Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i oko nacionalnih političkih predstavnika pojedinih naroda Jugoslavije. Stalno se povećavala naša oslobođena teritorija, rasle su naše materijalne rezerve i povećavali izvori za snabdevanje za našu Narodno-oslobodilačku vojsku i stanovništvo.

Uporedo sa tim razvijali su se organi narodne vlasti i razni privredni i upravni organi u službi te vlasti.

Priznanje krupnih uspeha naše narodno-oslobodilačke borbe u inostranstvu s jedne strane, a s druge strane potpuno razotkrivanje izdajničke uloge izbegličke jugoslovenske »vlade« postavili su pred rukovodeće organe našeg Narodno-oslobodilačkog pokreta potpuno nove zadatke. Nastala je potreba da se svi ti uspesi sistematski učvrste i iskoriste za dalje uspešno vođenje naše narodno-oslobodilačke borbe.

U vezi s tim činjenicama Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, na svom Drugom zasedanju održanom 29. novembra 1943. godine

¹ Redakcija preštapava tekst deklaracije iz knjige: Drugo zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, izdanje Predsedništva AVNOJ-a, 1943, str. 18—23. Jedan primerak te knjige nalazi se u biblioteci Instituta za izučavanje radničkog pokreta, signatura 11/814.

KONSTATUJE :

I

1. Dve i po godine naše narodno-oslobodilačke borbe dokazale su čitavom svetu da su narodne mase Jugoslavije odlučno krenule putem oružanog otpora protiv okupatora, putem koji je našim narodima pokazala Komunistička partija Jugoslavije i kojim su zajedno sa njom išle sve istinske rodoljubive snage i političke grupe naših naroda. Ogromna većina narodnih masa Jugoslavije svrstala se u narodno-oslobodilačke redove i aktivno poduprla svoju Narodno-oslobodilačku vojsku. Zajedno sa tim masama aktivno su učestvovali u Narodno-oslobodilačkom pokretu i njegovim organima svi rodoljubivi pošteni funkcioneri iz svih političkih partija i grupa i domoljubivih organizacija. Sve to podjednako vredi za sve narode Jugoslavije. Svojom aktivnošću u Narodno-oslobodilačkom pokretu narodne mase Jugoslavije su otvoreno i glasno izrazile svoj protest protiv izdajnika, reakcionara i špekulanata u zemlji i inostranstvu, koji su se nasiljem i prevarom držali na vlasti u staroj Jugoslaviji, pa sada ponovo pokušavaju — opirući se na najreakcionarnije krugove — da se dočepaju vlasti pomoću izdaje, prevare i špekulacije. Ali svi ti pokušaji ne mogu sakriti činjenicu, da je u toku narodno-oslobodilačke borbe stvoren potpuno nov odnos političkih snaga u našoj zemlji, te da mora takođe i u njenoj upravi i državnom vođstvu taj novi odnos snaga biti na odgovarajući način izražen.

2. Jedan od najvažnijih izvora snaga naše narodno-oslobodilačke borbe jeste činjenica, da su jedinstveni Narodno-oslobodilački pokret naroda Jugoslavije i njegova Narodno-oslobodilačka vojska izrasli iz oslobodilačkih pokreta svih naših naroda. Narodima Jugoslavije za njihovu borbu protiv okupatora nisu bili potrebni prethodni sporazumi o ravnopravnosti itd. Oni su se latili oružja, počeli oslobađati svoju zemlju i time sebi ne samo stekli nego i osigurali pravo na samoodređenje, uključujući pravo na otcepljenje ili ujedinjenje s drugim narodima. Sve snage koje učestvuju u Narodno-oslobodilačkom pokretu od prvog dana priznaju našim narodima sva ta prava. I baš zbog toga, narodi Jugoslavije još su se tešnje povezali u zajedničkoj borbi. Kroz dve i po godine herojske borbe protiv okupatora i njegovih pomagača u narodnim masama Jugoslavije skršeni su ostaci velikosrpske hegemonističke politike, razbijeni su pokušaji da se u naše narode ubaci međusobna mržnja i nesloga, a istovremeno su poraženi i ostaci reakcionarnog separatizma. Time su stvoreni ne samo materijalni i opštepoltički nego i svi moralni uslovi za stvaranje buduće bratske, demo-

kratske, federativne zajednice naših naroda, nove Jugoslavije, izgrađene na ravnopravnosti njenih naroda. I zbog toga, upravo danas, kada stoje pred konačnim isterivanjem okupatora iz svoje zemlje narodi Jugoslavije opravdano zahtevaju da se uspostavi takvo državno voćstvo, koje će i po svom sastavu i po svom programu biti jemstvo da će svim narodima Jugoslavije u federativnoj Jugoslaviji biti i stvarno osigurana istinska ravnopravnost.

3. Uspeši naše narodno-oslobodilačke borbe proneli su slavu naših naroda po čitavom svetu, razbili su lažne pretstave koje su posejali neprijatelji naših naroda i snažno učvrstili međunarodne političke pozicije Jugoslavije i njenih naroda. Veliki udeo naših naroda u opštoj borbi protiv fašističkih osvajača danas je već priznat od svih snaga antihitlerovskog bloka. Ali to nije dovoljno. Narodi Jugoslavije s pravom traže od Saveznika i svih svojih prijatelja da bude priznata ne samo njihova borba protiv okupatora, nego i njihova slobodna demokratska volja. Narodi Jugoslavije s pravom traže da bude ukinuta potpora koja se u inostranstvu donekle još daje izdajničkoj, izbegličkoj jugoslovenskoj »vladi« i kliku oko nje. U isto vreme narodi Jugoslavije s pravom zahtevaju da organi njihove narodne vlasti, iznikli iz dosadašnje borbe, budu u inostranstvu priznati i poštovani.

4. Dok su narodi Jugoslavije dve i po godine svojom krvlju natapali tlo svoje domovine, da bi je oslobodili od morskog osvajača, reakcionarna izbeglička klika u inostranstvu, koja se naziva »jugoslovenskom vladom«, uradila je sve što je mogla da bi istrгла oružje iz ruku naših naroda. Lažima i klevetama zavaravala je inostranstvo, pokušavala da sakrije pravu volju naroda Jugoslavije, pokušavala da spreči svaku pomoć slobodoljubivih zemalja našim narodima. Lažima i klevetama pokušavala je da skrene naše narode sa puta borbenog jedinstva, bratske saradnje i sloge, sa puta stvaranja nove, bratske, njihove zajednice. Pomoću svojih agenata, u prvom redu Draže Mihailovića, ta je vlada sistematski organizovala bratoubilački rat u svima zemljama Jugoslavije u isto vreme dok je klevetnički za to bacala odgovornost na Narodno-oslobodilački pokret. Ona nosi svu odgovornost za pokolje i zločine koje su vršile i još vrše četničke bande, koje službeno nose ime »Jugoslovenska vojska u otadžbini«. U isto vreme je radila na tome da zavadi narode Jugoslavije, da ih nahuška na međusobno klanje. U tom izdajničkom poslu takozvana vojska te »vlade« — četnici Mihailovića — na život i smrt se povezala sa okupatorima i postala najjače uporište fašističkih osvajača u borbi protiv naših naroda. Ta »vlada« bila je u procesu stalnog raspadanja. U sadašnjem

njenom sastavu ostali su najzagrižljiviji velikosrpski elementi na čelu sa Dražom Mihailovićem i Petrom Živkovićem, iako on formalno nije član vlade. To je vlada otvorenog bratoubilačkog rata i šovinističkog terora, vlada službe fašističkim okupatorima, vlada izrazito antidemokratska, koja svesno radi na razbijanju i cepanju Jugoslavije. Zbog toga narodi Jugoslavije sa pravom postavljaju zahtev da se takvoj jugoslovenskoj »vladi« u inostranstvu i formalno oduzme pravo da ih pretstavlja.

5. Uopredo sa vladom nosi odgovornost za izdajničku politiku, uperenu protiv osnovnih interesa naroda Jugoslavije, i reakcionarna protivnarodna monarhistička klika. U ime kralja Petra i monarhije, velikosrpske i druge reakcionarne klike organizovale su i vršile najpodlije zločine protiv vlastitih naroda. Kralj Petar je kroz dve i po godine zalagao svoj autoritet da bi podupro izdajnički zločinački rad izdajnika. Desio se jedinstven primer izdajstva u istoriji: kralj je vrhovni komandant izdajničkih četničkih bandi Mihailovića, koje su sastavni deo okupatorske vojske sa kojom se naši narodi biju na život i smrt. Pošto su propali svi protivnarodni poduhvati reakcionarnih izdajničkih elemenata, kralj i monarhija ostali su poslednje utočište, centar svih protivnarodnih snaga. Pod zastavom kralja i monarhije vrše se najgnusnija izdajstva i najstrašniji zločini protiv naših naroda. Potrebno je, prema tome, što narodi Jugoslavije traže, da se i u pogledu kralja i monarhije preduzmu mere koje odgovaraju njihovom odnosu prema narodno-oslobodilačkoj borbi.

II

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, u ime svih naroda Jugoslavije, koje ono pretstavlja kao njihovo vrhovno zakonodavno predstavničko telo, izražava topla osećanja prijateljstva, koja narodi Jugoslavije gaje prema narodima Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, kao i osećanja divljenja i priznanja za herojsku borbu i slavne pobeđe Crvene armije na istočnom bojištu i savezničkih suvozemnih, pomorskih i vazduhoplovnih snaga, nad fašističkim osvajačem.

Narodi Jugoslavije cene sve znakove koji pokazuju da se u savezničkim zemljama danas sve pravilnije ocenjuje borba, koju naši narodi vode dve i po godine i uloga koja joj pripada u zajedničkoj borbi slobodoljubivih naroda protiv fašističke kuge.

Narodi Jugoslavije prihvatili su sa zahvalnošću prvu pomoć u ratnom materijalu, opremi i hrani, koja im je ukazana od strane saveznika. Oni sa radošću pozdravljaju uspostavljanje

direktnih veza između Glavnog štaba savezničkih oružanih snaga Srednjeg Istoka i Vrhovnog štaba NOV i POJ, koje su omogućile početak bratske vojničke saradnje između snaga Narodno-oslobodilačke vojske i savezničkih oružanih snaga.

Narodi Jugoslavije sa radošću prihvataju i pozdravljaju odluke Moskovske konferencije pretstavnika vlada SSSR-a, Velike Britanije i SAD, koje svima narodima osiguravaju pravo da sami po slobodno izraženoj volji reše pitanje svog unutrašnjeg državnog uređenja. Te odluke od najveće su važnosti i za narode Jugoslavije, koji su svojom upornom oslobodilačkom borbom pokazali svoju volju i spremnost da svoju zajedničku domovinu sami izgrade na novim temeljima istinske demokratije i ravnopravnosti naroda.

Narodi Jugoslavije će produžiti i još više pojačati svoju borbu za konačnu i punu pobjedu nad fašističkim osvajačima i odgovoriće svojoj dužnosti, koju osećaju prema zajedničkoj stvari za koju se bore svi slobodoljubivi narodi sveta. Zato oni očekuju da će njihovi naponi i prilog koji oni svojom borbom i žrtvama daju toj zajedničkoj stvari biti do kraja pravilno cenjeni, te da će savezničke vlade, u interesu zajedničke stvari, svojim daljim odlukama olakšati narodima Jugoslavije da do kraja ispune veliku dužnost koju su na sebe dobrovoljno preuzeli.

III

S obzirom na sve te činjenice, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, kao najviše i jedino pravo predstavništvo volje svih naroda Jugoslavije

ODLUČUJE:

1. da se Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije konstituiše u vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo Jugoslavije, kao vrhovni predstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine i da se uspostavi Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, kao organ, sa svim obeležjima narodne vlade, preko kojega će Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije ostvarivati svoju izvršnu funkciju;

2. da se izdajničkoj, jugoslovenskoj izbegličkoj »vladi« oduzmu sva prava zakonite vlade Jugoslavije, a napose da pretstavlja narode Jugoslavije ma gde i ma pred kim;

3. da se pregledaju svi međunarodni ugovori i obaveze koje su u inostranstvu u ime Jugoslavije sklopile izbegličke

»vlade« u cilju njihovog poništenja ili ponovnog sklapanja, odnosno odobrenja i da se ne priznaju međunarodni ugovori i obaveze koje bi u buduće u inostranstvu eventualno sklopila izbeglička takozvana »vlada«;

4. da se Jugoslavija izgradi na demokratskom federativnom principu kao državna zajednica ravnopravnih naroda;

5. da se svi ti zaključci formulišu u posebnim odlukama AVNOJ-a.

Dne 29 novembra 1943
u Jajcu

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije

Sekretar
Rodoljub Čolaković, s. r.

Prešednik
Dr Ivan Ribar, s. r.

BR. 12

ODLUKA DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a OD 29. NOVEMBRA 1943. O VRHOVNOM ZAKONODAVNOM I IZVRŠNOM PREDSTAVNIČKOM TELU JUGOSLAVIJE I NACIONALNOM KOMITETU OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE KAO PRIVREMENIM ORGANIMA VRHOVNE NARODNE VLAŠTI U JUGOSLAVIJI ZA VREME NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA¹

O D L U K A

DRUGOG ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEČA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

o Vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom predstavničkom telu Jugoslavije i Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije kao privremenim organima Vrhovne narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme narodnooslobodilačkog rata.

1.

U skladu sa čvrstom voljom naroda Jugoslavije, da se iz njihove sloge i jedinstva u borbi protiv okupatora izgradi nova, na nacionalnom bratstvu i ravnopravnosti zasnovana Jugoslavija kao zajednička domovina svih njenih naroda, i zahvaljujući uspesima jedinstvene narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, koja je pod rukovodstvom Vrhovnog štaba u samoj borbi ujedinila sve narodno-oslobodilačke pokrete naroda Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije razvilo se — u vreme oslobodilačkog rata — u Vrhovnog predstavnika suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine.

2.

Odgovarajući toj činjenici i stepenu razvitka narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji u skladu sa principima federativnog uređenja bratske, na demokratskoj osnovi i nacionalnoj ravnopravnosti izgrađene Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije konstituise se u Vrhovno zakonodavno i izvršno narodno predstavničko telo Jugoslavije za vreme Narodno-oslobodilačkog rata.

¹ Original (umnožen na šapirografu, ćirilicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 6-6, k 853.

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije bira svoje predsedništvo koje se sastoji od predsednika, 5 potpredsednika, 2 sekretara, i najmanje 40 članova.

4.

Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije predstavnik je, u ime Veća, narodnog i državnog suvereniteta Jugoslavije i vrši sve njegove funkcije, zakonodavne i izvršne, u vremenu između zasedanja Veća, kome odgovara za svoj rad.

5.

Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije imenuje Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije.

6.

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije je najviši izvršni i naredbodavni organ narodne vlasti u Jugoslaviji, preko koga AVNOJ ostvaruje svoju izvršnu funkciju.

7.

Nacionalni komitet ima sva obeležja narodne vlade. Za svoj rad Nacionalni komitet odgovara Antifašističkom veću narodnog oslobođenja Jugoslavije.

8.

Nacionalni komitet sastoji se iz predsednika, 3 potpredsednika i odgovarajućeg broja poverenika.

9.

Ova odluka stupa odmah na snagu.

Dne 29 novembra 1943
u Jajcu

**Antifašističko veće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

Sekretar:
Rodoljub Čolaković s. r.

Predsednik:
Dr Ivan Ribar s. r.

BR. 13

ODLUKA DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a OD 29. NOVEMBRA O ODUZIMANJU PRAVA ZAKONITE VLADE JUGOSLOVENSKEJ VLADI U INOSTRANSTVU I O ZABRANI POVRATKA U ZEMLJU KRALJU PETRU II KARADORĐEVICU¹

O D L U K A

DRUGOG ZASEDANJA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

O oduzimanju prava zakonite vlade Jugoslavije takozvanoj jugoslovenskoj vladi u inostranstvu i o zabrani povratka u zemlju kralju Petru II Karadorđeviću

S obzirom na to da su se sve izbegličke takozvane »jugoslovenske vlade« za sve vreme teške oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije držale neprijateljski prema toj oslobodilačkoj borbi i prema narodno-oslobodilačkom pokretu u zemlji;

s obzirom na to da su, zloupotrebljavajući gostoprimstvo savezničkih vlada, neprekidno proturale laži i klevete protiv Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, protiv organa narodne vlasti u oslobođenim delovima zemlje, kao i protiv narodno-oslobodilačkog pokreta uopšte;

s obzirom na to, da su preko svojih agenata u zemlji, a u prvom redu preko svog »ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva« i »načelnika Vrhovne komande« Draže Mihailovića, sistematski u zemlji organizirale bratoubilački rat u cilju ugušivanja narodnog ustanka; da su preko njega i njemu potčinjenih komandanata sklapale sporazume i saveze sa nemačkim, talijanskim i bugarskim okupatorima i njihovim slugama Pavelićem, Nedićem i Rupnikom u cilju uništenja narodno-oslobodilačke vojne sile, idući dotle da je njihova takozvana »jugoslovenska vojska u otadžbini«, pod vrhovnom komandom Draže Mihailovića, za sve vreme vodila operacije sa Nemcima, Talijanima, Bugarima, ustašama, Nedićevom »srpskom stražom« i slovenačkom »belom gardom« protiv narodno-oslobodilačkih snaga i oslobođenih teritorija Jugoslavije, čime je istovremeno radila na štetu interesa zajedničke borbe Saveznika;

s obzirom na to da su preko tih istih svojih agenata u zemlji i svoje takozvane »jugoslovenske vojske u otadžbini« organizirale sistematsko masovno istrebljivanje Muslimana, Hrvata i srpskih rodoljuba u cilju da fizičkim istrebljivanjem

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 30/8, k. 723.

ovih stvore uslove za osnivanje Velike Srbije, čime su direktno pomogle Hitlerovu politiku istrebljenja naših naroda i navukle na sebe odgovornost za masovna zverstva i zločine počinjene nad našim narodima;

s obzirom na to da je kralj Petar II Karadorđević davao poverenje takvim »vladama« i njenom »ministru vojske, mornarice i vazduhoplovstva« Draži Mihailoviću, koga je unapredio u armijskog generala i učinio ga načelnikom Vrhovne komande, i ako mu je bio poznat njihov izdajnički rad, da je davao unapređenja i odlikovanja izdajnicima i zločincima, koji su u službi okupatora krivi za mnogobrojne zločine i izdajstva protiv svog naroda; da je, s druge strane, lišio čina one oficire bivše jugoslovenske vojske koji su od prvog dana ustanka bili u redovima narodnih boraca i mnogi pali herojskom smrću: kao i s obzirom na to da su pod zastavom kralja i monarhije vršena i da se još vrše gnusna izdajstva i strašni zločini protiv svih naroda Jugoslavije;

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije izražavajući volju i težnju svih naroda Jugoslavije, donosi sledeću odluku:

1. Takozvanoj jugoslovenskoj vladi u inostranstvu oduzimaju se sva prava zakonite vlade Jugoslavije, a napose pravo da pred stranim državama zastupa narode Jugoslavije. To вреди i za svaku drugu »vladu« koja bi ubuduće bila stvorena u zemlji ili izvan zemlje, a mimo volje naroda Jugoslavije, koja se danas izražava jedino u Antifašističkom veću narodnog oslobođenja Jugoslavije.

2. Kralju Petru II Karadorđeviću zabranjuje se povratak u zemlju, s tim da će pitanje kralja i monarhije rešiti sam narod svojom vlastitom voljom posle oslobođenja čitave zemlje.

3. Nalaže se Pretsedništvu Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije da, u svrhu poništenja i ponovnog sklapanja odnosno odobrenja, pregleda međunarodne ugovore i obaveze koje je u inostranstvu u ime Jugoslavije sklopila izbeglička »jugoslovenska vlada«.

4. Međunarodni ugovori i obaveze, koje bi u buduće u inostranstvu sklopila u ime Jugoslavije ili njenih naroda izbeglička takozvana jugoslovenska vlada, neće se priznati.

5. Ova odluka stupa odmah na snagu.

29 novembra 1943
u Jajcu

**Antifašističko veće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

Sekretar:
Rodoljub Colaković, s. r.

Pretsednik:
Dr Ivan Ribar, s. r.

BR. 24

ODLUKA DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a OD 29. NOVEMBRA 1943. O IZGRADNJI JUGOSLAVIJE NA FEDERATIVNOM PRINCIPU¹

O D L U K A

O IZGRADNJI JUGOSLAVIJE NA FEDERATIVNOM PRINCIPU

Na osnovu prava svakog naroda na samoopredeljenje, uključujući pravo na oцепljenje ili na ujedinjenje sa drugim narodima, i u skladu sa istinskom voljom svih naroda Jugoslavije, osvedočenom u toku trogodišnje zajedničke narodno-oslobodilačke borbe, koja je skovala nerazdruživo bratstvo naroda Jugoslavije, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije donosi sledeću

ODLUKU

1. Narodi Jugoslavije nikada nisu priznali i ne priznaju raskomadanje Jugoslavije sa strane fašističkih imperijalista i dokazali su u zajedničkoj oružanoj borbi svoju čvrstu volju da ostanu i dalje ujedinjeni u Jugoslaviji.

2. Da bi se ostvario princip suverenosti naroda Jugoslavije, da bi Jugoslavija predstavljala istinsku domovinu svih svojih naroda i da nikada više ne bi postala domenom bilo koje hegemonističke klike, Jugoslavija se izgrađuje i izgradiće se na federativnom principu, koji će obezbediti punu ravnopravnost Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca, odnosno naroda Srbije, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

3. U skladu sa takvom federativnom izgradnjom Jugoslavije, koja se temelji na najpunijim demokratskim pravima, jeste činjenica da već sada, u vreme narodno-oslobodilačkog rata, osnovne organe narodne vlasti kod pojedinih naroda Jugoslavije predstavljaju narodno-oslobodilački odbori i zemaljska antifašistička veća narodnog oslobođenja (Glavni narodno-oslobodilački odbor Srbije, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Hrvatske, Slovenački narodno-oslobodilački odbor, Zemaljske antifašističko veće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobo-

¹ Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 240—241.

đenja Crne Gore i Boke, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Sandžaka, inicijativni organi za Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Makedonije) i da je Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo naroda Jugoslavije i vrhovni predstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine.

4. Nacionalnim manjinama u Jugoslaviji obezbediće se sva nacionalna prava.

5. Ova odluka stupa odmah na snagu.

Br. 3

Dne 29 novembra 1943

u Jajcu

**Antifašističko veće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

Sekretar:

Rodoljub Čolaković, s. r.

Pretsednik:

Dr Ivan Ribar, s. r.

BR. 15

ODLUKA DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a OD 29. NOVEMBRA 1943. O PRIZNANJU I ZAHVALNOSTI NARODNO-OSLOBODILACKOJ VOJSCI I PARTIZANSKIM ODREDIMA JUGOSLAVIJE¹

O D L U K A

**O PRIZNANJU I ZAHVALNOSTI
NARODNO-OSLOBODILACKOJ VOJSCI**

Drugo plenarno zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije izražava svoje priznanje i narodnu zahvalnost Vrhovnom štabu Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda za

¹ Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 257—259.

IZGRADNJU I ORGANIZACIJU
NAŠE NARODNE VOJSKE I ZA
USPEŠNO RUKOVOĐENJE OPERACIJAMA

u borbi protiv neprijatelja našeg naroda. Narodno-oslobodilačka vojska je najveličanstvenija tekovina naše narodno-oslobodilačke borbe. Drugo plenarno zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije izražava duboku zahvalnost Vrhovnom štabu zbog njegovog obilnog i svestranog političkog rada na okupljanju svih patriotskih snaga naše zemlje, podizanju ugleda naše zemlje pred inostranstvom i radu oko izgradnje istinske, demokratske narodne vlasti.

Istovremeno, Drugo plenarno zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije izražava najdublju zahvalnost i divljenje naših naroda Vrhovnom komandantu drugu Titu za njegov vojni i politički rad u borbi za oslobođenje naših naroda.

Drugo plenarno zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije s punim pravom veruje da će naše najviše vojničko rukovodstvo na čelu sa Vrhovnim komandantom drugom Titom i ubuduće voditi našu slavnu Narodno-oslobodilačku vojsku iz pobeđe u pobedu, sve do konačnog isterivanja okupatora iz naše zemlje i uništenja svih njegovih pomagača.

Br. 4
Dne 29 novembra 1943
u Jajcu

**Antifašističko veće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

Sekretar:
Rodoljub Čolaković, s. r.

Pretsednik:
Dr Ivan Ribar, s. r.

BR. 24

ODLUKA DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a OD 29. NOVEMBRA 1943. O UVOĐENJU NAZIVA MARŠALA JUGOSLAVIJE U NARODNOOSLOBODILACKOJ VOJSCI I PARTIZANSKIM ODREDIMA JUGOSLAVIJE¹

O D L U K A

**O UVOĐENJU NAZIVA MARŠALA JUGOSLAVIJE
U NARODNO-OSLOBODILAČKOJ VOJSCI JUGOSLAVIJE**

Da bi se istakle osobite sposobnosti u vojnom rukovođenju i da bi se nagradile naročite zasluge u rukovođenju Narodno-oslobodilačkom vojskom Jugoslavije i njenim operacijama, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, na svom Drugom zasjedanju od 29 novembra, a na predlog slovenačke delegacije

ODLUČUJE:

1. U Narodno-oslobodilačkoj vojsci Jugoslavije uvodi se naziv »Maršal Jugoslavije«.
2. Taj naziv dodeljuje Pretsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije.
3. Ova odluka stupa odmah na snagu.

Br. 5
Dne 29 novembra 1943
u Jajcu

**Antifašističko veće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

Sekretar:
Rodoljub Čolaković, s. r.

Pretsednik:
Dr Ivan Ribar, s. r.

¹ Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 240—241.

BR. 17

ODLUKA DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a OD 29. NOVEMBRA 1943. O ODOBRAVANJU ODLUKA, NAREĐABA I IZJAVA IZVRŠNOG ODBORA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE I VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE¹

O D L U K A

O ODOBRAVANJU ODLUKA, NAREĐABA I IZJAVA IZVRŠNOG ODBORA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE I VRHOVNOG ŠTABA NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, na svom Drugom zasjedanju od 29 novembra, donosi sledeću odluku:

1.

- Odobrava se rad Izvršnog odbora Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije u periodu između Prvog i Drugog zasjedanja Veća.

2.

- Odobravaju se i potvrđuju sve odluke i naredbe koje je II Vrhovni štab NOV i POJ objavio u toku svoga dosadašnjeg rada.

3.

- Odobravaju se i potvrđuju sve zajedničke odluke i izjave Izvršnog odbora Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Br. 6
Dne 29 novembra 1943
u Jajcu

**Antifašističko veće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

Sekretar:
Rodoljub Čolaković, s. r.

Pretsednik:
Dr. Ivan Ribar, s. r.

¹ Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 231—232.

BR. 10
PREDSEDNIŠTVO AVNOJ-a IZABRANO NA SEDNICI OD
29. NOVEMBRA 1943. GODINE¹

PRETSEDNIŠTVO
ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

izabrano na sednici od 29. novembra Drugog zasedanja
AVNOJ-a

Pretsednik:

Ribar dr Ivan, advokat iz Beograda i dosadašnji predsednik AVNOJ-a.

Potpredsednici:

Pijade Moša, novinar i slikar iz Beograda
Augustinčić Antun, vajar iz Zagreba,
Rus Josip, sudija sa Bleda, član Izvršnog odbora Osvo-
bodilne fronte,
Vujačić Marko, bivši senator, član Izvršnog odbora Sa-
veza zemljoradnika, član ZAVNO Crne Gore i Boke,
Vlahov Dimitar, publicista iz Makedonije.

Sekretari:

Čolaković Rodoljub, publicista iz Bijeljine, član ZAVNO
Bosne i Hercegovine,
Golubović Radonja, advokat iz Berana, član AVNOJ-a.

Članovi:

Broz Josip Tito, Vrhovni komandant Narodno-oslobodi-
lačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije.
Babović Spasenija, iz Lazarevca, članica Centralnog od-
bora AF2-a,
Belovuković Milan-Deva, iz Mačve, major NOV Jugosla-
vije,
Butozan dr Vaso, iz Banje Luke, član ZAVNO Bosne i
Hercegovine,
Grulović Nikola, iz Sremske Mitrovice, član Glavnog
NOO-a za Vojvodinu,
Karamatijević Jevstatije, prota iz Nove Varoši, verski
referent II Narodnooslobodilačke proleterske divizije i član
ZAVNO Sandžaka,

¹ Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 232—235. Sastav Prezidijuma AVNOJ-a objavljen je, 7. decembra 1943, preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«.

Kecmanović dr Vojislav, iz Bijeljine, prvak SDS, predsjednik ZAVNO Bosne i Hercegovine,
 Leković Voja, iz Nove Varoši,
 Marković Momčilo, iz Požarevca, politkom. Glavnog štaba za Srbiju,
 Nešković dr Blagoje, lekar iz Kragujevca,
 Opačić-Canica Stanko, pukovnik NOV i član Sekretarijata ZAVNOH-a,
 Petrović Nikola, inženjer iz Novog Sada,
 Popović Koča, književnik iz Beograda, general-major, komandant I Korpusa NOV Jugoslavije,
 Pribićević dr Rade, iz Petrinje, član Izvršnog odbora SDS, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a,
^v Pucar Đuro-Stari, iz Bosanskog Grahova, potpredsjednik ZAVNO Bosne i Hercegovine,
 Ranković Aleksandar, iz Beograda, član Vrhovnog štaba : NOV i POJ,
 Ribnikar Vladislav, direktor »Politike« iz Beograda,
 Stambolić Petar, inženjer agronomije iz Ivanjice, komandant Glavnog štaba Srbije,
 Stević Luka, iz Mojkovca, major NOV Jugoslavije,
 Vukosavljević Sreten, iz Prijepolja, vanredni profesor Beogradskog univerziteta, član Izvršnog odbora SDS, bivši državni potsekretar Ministarstva unutrašnjih poslova,
 Zečević Vlada, sveštenik iz Krupnja, član Vrhovnog štaba NOV i POJ,
 Zujović Sreten, iz Beograda, član Vrhovnog štaba NOV i POJ,
 Bakarić dr Vladimir, iz Zagreba, bivši politkom. Glavnog štaba Hrvatske, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a,
 Vrkljan Ante, činovnik Okružnog ureda za osiguranje radnika i bivši narodni poslanik HSS iz Sušaka,
 Frol Frane, bivši odjelni pretstojnik iz Zagreba, član Izvršnog odbora HSS-a, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a,
 Gregorić dr Pavle, iz Zagreba, sekretar ZAVNOH-a,
 Gržetić Maca, iz Zagreba, predsjednica AFZ Hrvatske, član ZAVNOH-a,
 Hebrang Andrija, iz Zagreba, potpredsjednik ZAVNOH-a,
 Krajačić Ivan, radnik iz Zagreba,
 Krcic Pavao, bivši narodni poslanik iz Sinja, član Izvršnog odbora HSS-a, član ZAVNOH-a,
 Krstulović Vicko, iz Splita, major NOV Jugoslavije, član Oblasnog NOO-a Dalmacije, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a,

Lakuš Filip, iz Sesveta, bivši narodni poslanik HSS, potpretsednik ZAVNOH-a,
 Leontić dr Ljubo, advokat iz Splita, član Izvršnog odbora SDS-a, član ZAVNOH-a,
 Magovac Božidar, urednik »Slobodnog doma«, član Izvršnog odbora HSS-a, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a,
 Mandić dr Ante, iz Istre, bivši član Jugoslovenskog odbora u Londonu, član ZAVNOH-a,
 Preka Aleksandar, iz Tuzle, bivši pretsednik sreske organizacije HSS-a, potpretsednik ZAVNO Bosne i Hercegovine,
 Smolaka dr Josip, bivši opunomoćeni ministar iz Splita, član ZAVNOH-a,
 Sremee dr Zlatan, iz Zagreba, član Izvršnog odbora HSS-a, član Sekretarijata ZAVNOH-a,
 Avšič Jakob-Rade, iz Ljubljane, general-major NOV Jugoslavije, zamenik komandanta Glavnog štaba Slovenije,
 Bevk France, književnik iz Gorice, pretsednik NOO-a za Slovensko Primorje,
 Fajfar Tone, sekretar Hrišćanskih sindikata,
 Jeras Josip, profesor iz Ljubljane, pretsednik Saveza slovenačkih ratnih dobrovoljaca, član plenuma Osvobodilne fronte,
 Kardelj Edvard, publicista iz Ljubljane, potpretsednik Izvršnog odbora Osvobodilne fronte,
 Kidrič Boris, publicista iz Slovenije, sekretar Izvršnog odbora Osvobodilne fronte,
 Leskošek Franc, sindikalni sekretar iz Celja, član Izvršnog odbora Osvobodilne fronte,
 Mikuž dr Metod, sveštenik iz Ljubljane, arhivar Ljubljanske biskupije,
 Vidmar Josip, književnik iz Ljubljane, dramaturg Ljubljanskog pozorišta, pretsednik Izvršnog odbora Osvobodilne fronte,
 Karabegović Osman, iz Banje Luke, član Pretsedništva ZAVNO Bosne i Hercegovine,
 Kurt Husnija, profesor iz Mostara,
 Sudžuka Muhamed, bivši podžupan iz Travnika,
 Dilas Milovan, književnik iz Kolašina, član Vrhovnog štaba NOV i POJ,
 Miljanić dr Niko, profesor Beogradskog univerziteta, pretsednik ZAVNO Crne Gore i Boke,
 Andonov Metodija-Čento, iz Prilepa, bivši narodni poslanik Saveza zemljoradnika i član Glavnog štaba Makedonije,
 Apostolski (Mitić) Mihailo, general-major NOV Jugoslavije, komandant Glavnog štaba Makedonije,
 Pop-Tomov Vlado, javni radnik iz Makedonije.

BR. 24

ZAHVALNICA DR IVANA RIBARA NA POVERENJU KOJE SU MU UKAZALI VECNICI POVODOM NJEGOVOG IZBORA ZA PREDSEDNIKA PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a¹

Drugovi i drugarice, vijećnici AVNOJ-a,

ja vam u prvom redu zahvaljujem u ime svoje i u ime svih svojih drugova na povjerenju koje ste nam ukazali.

Uvjeravam vas, drugovi i drugarice, da ćemo još većom snagom i energijom poraditi na tome da zaista ispunimo sve nade koje polažete ne samo vi kao narodno predstavništvo nego i narodi Jugoslavije. Mi vjerujemo da ćemo, uz narodno-oslobodilačku i poznatu socijalnu i demokratsku svijest našeg naroda i pod mudrim rukovodstvom našeg druga maršala Tita, pobijediti; da ćemo moći sve prepreke prebroditi i neprijatelje uništiti i doći do potpune naše pobjede, do potpunog našeg oslobođenja. Mi smo danas čuli, drugovi i drugarice, uspjehe naše Narodno-oslobodilačke borbe iz referata druga Tita. Iz današnjih govora, drugovi i drugarice, mi smo čuli šta je sve mogla, kakva je sve čudesa izvršila naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska.

Pa gdje su ti uzroci naših uspjeha? Vi ste takođe vidjeli, naročito prije mjesec dana, čuli smo preko moskovskog radija uvodnik moskovske »Pravde« u kome se, kad se govorilo o uzrocima pobjeda Crvene armije, između ostalog, kazalo i podvuklo da je genijalni vođ i rukovoditelj Crvene armije maršal Staljin naročito istakao sposobnost komandanata da izvrše svaki zadatak i da se snađu u svakoj situaciji. On je isto tako podvukao požrtvovanost sovjetskih naroda u Otadžbinskom ratu. Po ugledu na Crvenu armiju i na sovjete, probudila se ista energija i u naših naroda i povelu ih u sveti Otadžbinski rat. Zahvaljujući živoj djelatnosti Komunističke partije, naš pokret za oslobođenje pretvorio se u svenarodni pokret. Danas se uspjesima naše vojske divi cio svijet. Mi možemo da kažemo slijedeće:

Generalni rukovodilac cjelokupne naše borbe, vojne i političke, jeste drug Josip Broz Tito.

Posvjedočena je sposobnost naših komandanata, koji su takođe umjeli da savladaju svaku prepreku i da se snađu u

¹ Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 240—241.

svakoj teškoj i najtežoj situaciji, koji su umjeli da izvrše svaki pa i najteži zadatak.

Posvjedočena je sposobnost i spremnost naših boraca na frontu kao i našeg naroda u pozadini i na neoslobođenoj teritoriji, posvjedočena je spremnost na svake žrtve koje se iziskuju od njih danas i koje će se iziskivati sutra.

Isto tako, djelatnost naše Komunističke partije urodila je sjajnim rezultatima, jer je ujedinila sve nacionalne napore naših naroda.

Tome, drugovi, hoću da dodam još i ovo.

Naša najtješnja veza, najprisnija saradnja, naš najuži savez sa Sovjetskom Unijom, sa bratskim ruskim narodom ulio je vjeru u punu pobjedu, naši borci su ponosni da mogu biti drugovi crvenoarmejcima, i, na kraju, materijalna pomoć naših saveznika Engleske i Amerike.

Eto, drugovi, to su uzroci naših pobjeda.

Samo, sada ne smijemo da se opijamo uspjesima naše borbe, ne smijemo nikako, jer to poručuje i sovjetskim narodima maršal Staljin, a i nama to poručuje naš maršal — drug Tito. Nema uspjeha i nema pobjede bez borbe. A borbe će biti — i to velikih borbi — iako smo blizu konačne pobjede. Treba još da ulažemo velike napore, da dajemo velike žrtve, sve svoje snage moramo založiti da dođemo do konačne pobjede.

Ja vjerujem, i mi svi skupa vjerujemo, da ćemo zaista napregnuti sve naše napore, da ćemo dati sve žrtve, da ćemo učiniti sve da se konačno oslobodimo i Hitlerovih bandita i domaćih izdajnika. Poziv druga Tita, koji nam je uputio večeras, neka bude poziv za čitavu našu domovinu, našu zajedničku majku. Taj poziv neka nam uvijek lebdi pred očima i napaja nas novom snagom i odlučnošću.

Drugovi i drugarice, mi ćemo s tim pozivom ići naprijed, a u toj našoj borbi bit će nam osnovna misao vodilja — oslobođenje naše domovine. Tu misao vodilju dala je Komunistička partija a za njom su slijedile sve patriotske snage naše zemlje. Ta će se misao ostvariti i naša će domovina biti oslobođena.

Druga misao vodilja neka bude odluka da uništimo sve hitlerovske bandite, koji su se ogriješili na svetom tlu naše svete domovine, kao i sve ostale domaće izrode, počev od onih koji se nalaze u izbjeglištvu, pa sve do ovih četnika i ustaša. Moramo ih privesti zasluženoj kazni.

Drugovi i drugarice, ovo je historijska sjednica, ovo je historijsko zasjedanje, zaista historijsko zasjedanje. Ja mislim i vjerujem tvrdo, kao što i vi tvrdo vjerujete, da će ova historijska sjednica, ovo historijsko zasjedanje biti dosad neispisani primjer junaštva naše junačke Narodno-oslobodilačke vojske,

da će on biti ispisan zlatnim slovima u historiju naših naroda. Vi imate tu sreću, imate to zadovoljstvo, drugovi i drugarice, što ste članovi Vijeća koje donša ove velike historijske odluke. Od vas se Pretsjedništvo nada, odnosno Pretsjedništvo s pravom očekuje, da će AVNOJ, da će Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, prednjačiti kao i danas, svuda i svagdje, i ispuniti očekivanja u svakoj situaciji i u svakoj borbi. To je naša sveta dužnost. To je zakon, najsvetiji domovinski zakon. To je zakon i za naš narod, ali za nas pretstavnike naroda, prvi, najosnovniji, i najsvetiji zakon. Uvijek, u svakoj prilici, pri svakom našem radu, pri svakoj našoj borbi, ovo treba da nam bude vrhovni zakon.

Mi vjerujemo, drugovi i drugarice, da ćemo zaista steći veliko priznanje naših naroda, da ćemo biti primjer ne samo radinosti nego i požrtvovanosti i vjernosti, kao što je i naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska primjer velike požrtvovanosti i velikog bratstva. Upo^oedo, zajednički treba da radimo, jer samo tako doći ćemo brže do pobjede; zajednički ćemo prije ispuniti dug prema domovini, prema onima koji trpe od fašističkih nemani i domaćih izdajica. Kad ne bismo udvostručili, utrostručili, postostručili naše snage, ne prezajući ni pred žrtvama, ni pred naporima, ni pred zaprekama, onda ne bismo mogli ostvariti ovaj naš osnovni, vrhovni i sveti zakon. A taj zakon treba da bude dužnost prema narodu i otadžbini.

Drugovi vijećnici i vijećnice, slobodna domovina neka bude osnovna misao: moramo što prije osloboditi naš narod. Domovinu moramo da oslobodimo što prije i sa što manje žrtava. Zločin bi bio prema onima koji, trpe kad to ne bismo učinili. Ako zbijemo svoje redove, ako učinimo sve s naše strane što je potrebno, možemo da izvojujemo ovu pobjedu.

Ja ovim završavam i još jednom vas pozdravljam, drugovi i drugarice.

Kad se poslije zasjedanja razidete, sem onih koji će ovdje ostati, vi svi ostali drugovi i drugarice, morate da prionete na posao, svako na svom mjestu, svako na svojoj dužnosti, da ulazimo u narod, da s narodom zajedno širimo, krčimo puteve ka pobjedi, da se organiziramo, da se solidarišemo svi zajedno: Hrvati, Srbi, Slovenci, Makedonci, Crnogorci, muslimani — jer, budemo li zbili svoje redove, budemo li organizirali rad svaki na svom poslu, mi ćemo učiniti mnogo.

Naš Narodno-oslobodilački pokret mi ćemo još više proširiti i ojačati tako da Narodno-oslobodilački pokret u našoj zemlji niko i nikada neće moći savladati, pa ma kako se neko zvao, ma otkuda dolazio.

Neka živi naša nova demokratska federativna Jugoslavija!
Neka živi naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska na čelu s njenim Vrhovnim komandantom drugom Josipom Brozom Titom!

Neka živi naša zajednička domovina Jugoslavija!

Neka živi hrvatska domovina, srpska, crnogorska, makedonska, neka živi Bosna i Hercegovina!

Pošto je vrijeme znatno poodmaklo, a Pretsjedništvo AVNOJ-a treba da održi sjednicu i da vam predloži izvjesne odluke, to određujem odmor.

BR. 20

ODLUKA PREDSEDNIŠTVA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE OD 30. NOVEMBRA 1943. DA SE DRUGU JOSIPU BROZU TITU, VRHOVNOM KOMANDANTU NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE JUGOSLAVIJE, DODELI NAZIV MARŠALA JUGOSLAVIJE¹

PRETSEDNIŠTVO
' ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA
NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

O D L U K A

U cilju da oda zasluženom priznanje drugu Josipu Brozu-Titu, Vrhovnom komandantu, za genijalno rukovodstvo operacijama Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije i za sposobnost i istrajnost koju je pokazao u njenom stvaranju i njenom vojničkom i političkom podizanju na njen sadašnji stepen, a na osnovu odluke Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije od 29 novembra 1943 o uvođenju u Narodno-oslobodilačkoj vojsci naziva Maršala Jugoslavije i prihvaćajući predlog Plenuma Drugog zasedanja Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu V.I.I., reg. br. 3/1-3, k. 706.

Pretnedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije

REŠAVA

da se drugu **Josipu Brozu-Titu**, Vrhovnom komandantu Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije dodeli naziv **Maršal Jugoslavije**.

30 novembra 1943.
u Jajcu

**Antifašističko veće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

Sekretar:
Rodoljub Čolaković, s. r.

Pretnednik:
Dr. Ivan Ribar, s. r

BR. 21

RECI VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 30. NOVEMBRA 1943. UPUĆENE VECNICIMA DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a POVODOM DODELJIVANJA MU NAJVEĆEG VOJNOG ZVANJA — MARŠALA JUGOSLAVIJE¹

[Većnicima Drugog zasedanja AVNOJ-a]

Drugovi i drugarice, ja moram ovdje da izrazim ne samo neobičnu radost, nego i ogromno zadovoljstvo koje me prožima kad pomislim da je ova borba, koju smo mi vodili i kojoj sam ja bio na čelu, donijela takve rezultate, koji se danas tako jednodušno priznaju. To je najveća čast ne samo za mene nego i za cijelu našu vojsku. Ovaj čin, koji ste mi danas dali, obavezuje me da ću učiniti sve što je u mojoj moći da to vaše povjerenje, koje ste mi izrazili, bude zaista opravdano. Uvjeravam vas da ću na čelu naše junačke, nepobjedive Narodno-oslobodilačke vojske ići od pobjede ka pobjedi i da će naši udarci biti još teži i još žešći nego što su bili dosad. Uvjeravam

¹ Prvo i Drugo zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije (po stenografskim beleškama). Izdanje Prezidijuma narodne skupštine FNPIJ. Beograd, 1953, strana 239.

vas da ćemo učiniti sve da naš narod bude skoro slobodan, da skoro održimo još veličanstveniji zbor u *našem* Beogradu nego što je bio ovaj današnji.

[30 novembra 1943.
u Jajcu]

BR. 22

ODLUKA PREDSEDNIŠTVA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE OD 30. NOVEMBRA 1943. O IMENOVANJU NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE¹

PRETSEDNIŠTVO
ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA
NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

O D L U K A

O IMENOVANJU NACIONALNOG KOMITETA
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Na osnovu odluke Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije o vrhovnom zakonodavnom i izvršnom telu Jugoslavije i o Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije kao privremenim organima vrhovne narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme narodno-oslobodilačkog rata, Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije imenuje Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije u koji ulaze:

Pretsednik i poverenik za narodnu odbranu	maršal Jugoslavije	Josip Broz Tito
Potpredsednik		Edvard Kardelj
Potpredsednik i poverenik za informacije		Vladislav Ribnikar
Potpredsednik		Božidar Magovac
Poverenik za spoljne poslove		Dr Josip Smodlaka

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 31/8, k. 723.

Poverenik za unutrašnje poslove	Vlada Zečević
Poverenik za prosvetu	Edvard Kocbek
Poverenik za narod, privredu	Ivan Milutinović
Poverenik za finansije	Inž. Dušan Serneć
Poverenik za saobraćaj	Sreten Žujović Crni
Poverenik za narodno zdravlje	Dr Milivoj Jambrišek
Poverenik za ekonomsku obnovu	Todor Vujasinović
Poverenik za socijalnu politiku	Dr Anton Kržišnik
Poverenik za sudstvo	Frane Frol
Poverenik za ishranu	Mile Peruničić
Poverenik za gradevine	Dr Rade Pribićević
Poverenik za šume i rude	Sulejman Filipović, pukovnik

30 novembra 1943.
u Jajcu

**Antifašističko veće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

Sekretar:
Rodoljub Čolaković, s. r.

Pretsednik:
Dr Ivan Ribar, s.

BR. 24

ODLUKA DRUGOG ZASEĐANJA AVNOJ-a OD 30. NOVEMBRA 1943. O PRIKLJUČENJU SLOVENACKOG PRIMORJA BENEŠKE SLOVENIJE, ISTRE I HRVATSKIH JADRANSKIH OSTRVA JUGOSLAVIJI¹

O D L U K A

O PRIKLJUČENJU SLOVENACKOG PRIMORJA, BENEŠKE SLOVENIJE, ISTRE I HRVATSKIH JADRANSKIH OTOKA JUGOSLAVIJI

U skladu sa davnom težnjom i borbenim naporima slovenačkog i hrvatskog naroda u zemljama podjarmljenim od italijanskih imperijalista, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije

P O T V R Đ U J E

1. Odluku Slovenskog narodnog osvobodilnog odbora (plenuma Osvobodilne fronte) o priključenju Slovenačkog primorja i svih anektiranih delova Slovenije slobodnoj Sloveniji u federativnoj Jugoslaviji.

2. Odluku Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Hrvatske o priključenju Istre, Rijeke, Zadra i anektiranih delova Hrvatske i hrvatskih jadranskih otoka slobodnoj Hrvatskoj u federativnoj Jugoslaviji.

3. Ova odluka stupa odmah na snagu.

Br. 9

Dne 30 novembra 1943
u Jajcu

**Antifašističko veće
narodnog oslobođenja Jugoslavije**

Sekretar:
Rodoljub Colaković, s. r.

Pretsednik:
Dr Ivan Ribar, s. r.

¹ Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 240—241.

BR. 24

ODLUKA DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a OD 30. NOVEMBRA 1943. O OBRAZOVANJU DRŽAVNE KOMISIJE ZA UTVRĐIVANJE RATNIH ZLOČINA OKUPATORA I NJEGOVIH POMAGAČA¹

O D L U K A

0 OBRAZOVANJU DRŽAVNE KOMISIJE ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA I NJEGOVIH POMAGAČA

1.

U cilju utvrđivanja odgovornosti, pronalaženja i privođenja kazni svih lica odgovornih za zločine koje su u Jugoslaviji počinili i čine u toku rata okupatori i njihovi pomagači, obrazuje se pri Pretsedništvu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača.

2.

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije imenovaće članove ove komisije i propisaće pravilnik o njenom radu.

3.

Ova odluka stupa odmah na snagu.

30 novembra 1943 u Jajcu

Sekretar AVNOJ-a
Rodoljub Čolaković, s. r.

Pretsednik AVNOJ-a
Dr Ivan Ribar, s. r.

¹ Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 240—241.

BR. 25

PROGLAS PREDSEDNIŠTVA ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE OD 30. NO- VEMBRA 1943. NARODIMA JUGOSLAVIJE¹

NARODIMA JUGOSLAVIJE

Prije godinu dana stvoreno je u Bihacu Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije kao općepartijsko, političko predstavništvo svih njezinih naroda. Time su politički učvršćene tekovine narodno-oslobodilačke borbe naših naroda, u prvom redu vojnički uspjesi naše Narodno-oslobodilačke vojske, čije je nepobjedivo oružje omogućilo narodima Jugoslavije da usred najtežeg od svih ratova, usred porobljene Evrope, stvori takvo političko tijelo.

U jeku veličanstvenih pobjeda bratske i herojske Crvene armije, koja nezadrživo goni Hitlerove razbojničke horde na zapad, u jeku napredovanja naših engleskih i američkih saveznika u Italiji, u jeku pobjeda naše slavne vojske u svim krajevima Jugoslavije, održano je Drugo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije. To zasjedanje ući će u historiju naših naroda kao sjajan i slavan datum, jer je na njemu udaren temelj nove, ravnopravne, demokratske i federativne Jugoslavije. Na njemu je došlo do izražaja nerazorivo bratstvo naših naroda, iskovano u krvavoj borbi protiv surovih fašističkih zavojevača i njihovih podlih slugana, zapečaćeno krvlju naših najboljih sinova i kćeri koji padoše u borbi za čast, slobodu i bolju budućnost naše domovine.

Dok naši narodi idu smjelo putem časti i slobode kojim su ih povelili prije dvije i po godine najdalekovidniji i najhrabriji ljudi naše zemlje; dok naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska svakodnevno ispisuje svojim podvizima nove sjajne stranice naše historije i pronosi slavu naše domovine širom svijeta, dotle se takozvana jugoslovenska vlada u Kairu i Petar II Karađorđević guše u blatu izdaje, hvatajući se, kao davljenik za slamku, za razne reakcionarne i profašističke klike u Engleskoj i Americi; dotle njihov »ministar vojske« Draža Mihailović, po njihovoj naredbi, kao najamnik okupatora, vodi borbu protiv Narodno-oslobodilačke vojske, dotle reacionari

¹ Proglas (odštampan na šapirografu, latinicom) u Arhivu V.I.I., reg. br. 15/3,-k. 1977.

sviju dlaka kuju planove kako da, poslije sloma fašističke Njemačke, osiguraju svoje sebične protunarodne interese.

Istinski pretstavnici naroda, koji svoj mandat nisu dobili izbornim smicalicama, već slobodno izraženom voljom naroda u okršaju narodno-oslobodilačke borbe, donijeli su svoje odluke u duhu narodnog samoodređenja, svjesni da izvršuju tako volju naroda Jugoslavije, koji su pokazali ne samo da neće staro, već i šta hoće mjesto njega. Na ovom historijskom zasjedanju oni su oduzeli takozvanoj »jugoslovenskoj vladi« u inozemstvu prava zakonite vlade, jer se ona držala i drži neprijateljski prema veličanstvenoj borbi koju vode naši narodi, jer je ona, zlorabeći gostoprimstvo savezničkih zemalja, proturala laži i klevete o narodno-oslobodilačkom pokretu i našoj junačkoj vojsci, jer je ona, preko svog »ministra vojske« Draže Mihailovića, sklapala sporazume sa okupatorom i njegovim pomagačima u našoj zemlji, jer je ona kriva za bratoubilački rat koji je započeo Draža Mihailović. Isto tako, istinski pretstavnici naroda zabranili su povratak u zemlju Petru II Karađorđeviću koji je pokrovitelj te sramne izdaje, koja je vršena i koja se vrši nad narodima Jugoslavije, koji je Dražu Mihailovića unapredio u čin armijskog generala, i odlikovao mnogo poznatih izdajnika i zlikovaca, a lišio čina one rodoljubive i poštene oficire bivše jugoslovenske vojske koji se bore u redovima Narodno-oslobodilačke vojske. Narodni pretstavnici iz sviju krajeva naše zemlje jednoglasno su proglasili Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije svojim vrhovnim zakonodavnim i izvršnim tijelom, a novostvoreni Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, na čelu s junačkim i mudrim vođom naših naroda, Maršalom Titom, kao svoj najviši izvršni organ, kao svoju zakonitu iako privremenu vladu, koja jedino ima pravo da govori u ime naše domovine, kako u njoj tako i pred inozemstvom.

Ove odluke potvrdile su krupne vojničke i političke uspjehe narodno-oslobodilačkog pokreta svih naroda Jugoslavije. One su jedina osnova na kojoj se može graditi dalje, razvijati naša borba za to, da plodove narodne borbe ne dograbe u svoje ruke stari ugnjetači, pljačkaši i reacioneri, da se našim narodima osigura nacionalna ravnopravnost, demokratska sloboda i dugotrajan mir, i da se tuđinskim zavojevačima jednom za uviiek onemogućí da dovode u pitanje nacionalni opstanak naroda Jugoslavije. To je ujedno jasan odgovor naših zbratimljenih naroda svim izrodima i izdajicama, političkim špekulantima i šičardžijama. To je dokaz da su naši narodi u ovoj surovoj borbi za opstanak ne samo tukli okupatore i njihove pomagače, već i učili. Onima koji se sada šuníaju k vlasti, kojima nije nimalo zazorno da radi toga služe zakletom našem

neprijatelju — njemačkom fašizmu, naši narodi dovikuju: »Ne nikada više!« — Nije to samo prazna izjava. Ona se oslanja na oružanu snagu naroda, na slavnu Narodno-oslobodilačku vojsku, ponos i vjernog čuvara ravnopravne, demokratske i federativne Jugoslavije. Ona se oslanja na Atlantsku povelju i odluke Moskovske konferencije, koje svakom narodu priznaju pravo da slobodno izabere oblik svog društvenog i državnog uređenja. U borbi protiv svih onih koji bi htjeli da nam ospore pravo samoodređenja koje smo platili potocima krvi i nečuvanim patnjama, narodi Jugoslavije imaju i imat će na svojoj strani moćni i bratski Sovjetski Savez, kao i demokratske, slobodoljubive snage Engleske i Amerike.

NARODI JUGOSLAVIJE,

Svojom nadčovječnom borbom vi ste odbranili čast svoje domovine, podigli njezin ugled u svijetu, odbranili se od uništenja koje je bio spremao surovi i podli fašistički osvajač. Sve su to slavna djela zbog kojih se ponose podjednako junačka i slobodoljubiva djeca Srbije i Hrvatske, Slovenije i Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Makedonije, Vojvodine i Sandžaka. Blagodareći naporima i žrtvama, vi ste izvojevali pravo da sutra, kad sunce slobode obasja našu izmučenu, ali slavnu domovinu, budete kovači svoje sudbine, graditelji svoje srećne budućnosti.

Pobjeda je naša, sigurna i bliska. Raspada se omraženi Hitlerov »novi poredak« pod moćnim udarcima nepobjedive Crvene armije, pod udarcima engleskih i američkih kopnenih i zračnih snaga. Svaki dan jedinice naše slavne vojske oslobađaju nove gradove i sela naše zemlje. Ali pobjeda još nije izvojevana. Bio bi zločin prema našoj zemlji i onima koji još trpe od Hitlerovih razbojnika i njihovih slugu, ako ne bismo požurili sa istjerivanjem okupatora i uništenjem njegovih pomagača. Za ovo su potrebni pojačani naponi, samoprijegor i nove žrtve. Treba pokrenuti sve žive narodne snage, sve one koji vole ovu zemlju, a još stoje po strani. Neka nam u svetoj oslobodilačkoj borbi bude misao vodilja: što prije osloboditi domovinu našim vlastitim snagama. Svi oni koji osuđuju izdajničke bande koje se kupe oko Draže Mihailovića, Nedića, Ljotića, Pavelića i Rupnika, koji mrze okupatora, koji u svojoj neprobuđenoj savjesti priželjkuju Hitlerov poraz, moraju da stupe još danas u naše redove. Posljednji je čas za sve one, koji su dosad sjedili u zapečku da se trgnu i da ustaju u borbu, jer takav stav pasivnog iščekivanja danas graniči sa izdajom. Samo u borbenim redovima narodno-oslobodilačkog pokreta dokazuje se vjernost narodu i ljubav prema svojoj zemlji.

Na našem putu bit će još mnogo teškoća, i žrtava, ali nam nikakva žrtva ne smije biti teška u borbi za ostvarenje velikog djela kome je već udaren temelj. Svi na veliki narodni posao, bez obzira na narodnost, vjeru i političko uvjerenje.

Stvarajmo nove divizije i korpus Narodno-oslobodilačke vojske. Učvršćujmo narodno-oslobodičku vlast i dižimo njen autoritet. Snažimo borbeno bratstvo naših naroda, zalog bolje budućnosti naše zemlje. Zbijmo još tješnje svoje redove oko Antifašističkog vijeća i Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije.

Živjelo borbeno jedinstvo svih naroda Jugoslavije!

Živjela slavna Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije!

Živjela slobodna, demokratska, federativna Jugoslavija!

Živjelo Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, jedino¹ zakonodavno i izvršno tijelo Jugoslavije!

Živio Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, jedini zakoniti predstavnik Jugoslavije u zemlji i pred inozemstvom!

Živio vođa naših naroda, junački i mudri Vrhovni komandant naše slavne vojske, Maršal Jugoslavije, drug Tito!

Živjeli naši saveznici: Sovjetski Savez, Engleska i Amerika!

30 novembar 1943

PREDSEDNIŠTVO
ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

BK. 26

KONFERENCIJA DELEGATA ČLANOVA AVNOJ-a IZ HRVATSKE SA VRHOVNIM KOMANDANTOM NOV I POJ DRUGOM TITOM OD 30. NOVEMBRA 1943. O DOGAĐAJIMA U HRVATSKOJ¹

K O N F E R E N C I J A DELEGATA ČLANOVA AVNOJ-a IZ HRVATSKE SA DRUGOM TITOM

Poslije Drugog zasjedanja AVNOJ-a drug Tito je održao posebne konferencije sa svakom delegacijom, pa i sa delegatima iz Hrvatske. Interesujući se za događaje i probleme Hrvatske drug Tito je, između ostalog, rekao sljedeće:

Ja sam u svom referatu naglasio, da će Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije izdati dekret o općoj vojnoj obavezi svih građana ove zemlje od 18 do 50 godina. Isto tako, moraće se dati jedna izjava o svim onim vojnicima i oficirima, koji bi se i dalje nalazili na strani Nijemaca, bilo u hrvatskoj vojsci bilo u koim drugim jedinicama.

Drug Tito je zatim rekao:

Poznato mi je stanje u Hrvatskoj. Situacija u Hrvatskoj je takova da se domobranstvo bori protiv naše vojske, doduše loše, ali se ipak bori. Sa domobranstvom stanoviti reakcionarci iz Mačekove klike vode špekulaciiu. Sramota je voditi takovu politiku, jer ovo su historijski dani, u svijetu se odigrava džinovska borba, koja je obuhvatila čitav svijet. Zato nema nikakvog opravdanja ostati u domobranstvu. Moraćemo domobrane odsada smatrati otvorenim izdajicama, nešto slično četnicima, jer su na strani okupatora i želi se da budu rezerva reakcije. Tim više nema mjesta špekulaciji jer se rat ne vodi za stranačke interese već za čistu, pravu slavensku Hrvatsku.

Govoreći o položaju i zadacima u Hrvatskoj, drug Tito je naglasio:

Za Hrvatsku je preko potrebna jednodušnost i sloga, sloga unutar naših redova. Ako tko zbog ličnih interesa unosi smutnju treba ga ukloniti. Ne trebamo nepoštenih pa makar nam i koristili. Danas nema razloga za nepovjerenje prema nama komunistima. Oni koji misle da komunisti u ovoj borbi imaju neke posebne interese, da špekuliraju, moraju znati da

¹ Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 257—259.

komunisti ne mogu ginuti za neke sitne i špekulantske stvari. Komunisti se ne smiju gledati kroz prizmu sektaša. Nigdje ne stoji da se mora početi od 1917 god., borba se počela voditi od 1941. U prah i pepeo padaju teorije o nasilju i krvi revolucije. Razumljivo je da je u SSSR bilo krvavo, bilo je barikada, ali tamo se tada rušio srednjovjekovni mrak. Naprotiv priključenje Estonije, Litve, Letonije i Bjelorusije primjeri su gdje su dobrovoljci radnici, seljaci, srednji slojevi, inteligencija, pristupili SSSR-u, jer su tamo vidjeli život sreće i blagostanja. Fakat da SSSR nosi glavni teret rata i da će glavni udarac Njemačkoj zadati Crvena armija, garantuju i našem narodu da će moći u slobodi slobodno da uredi svoju domovinu i zemlju kako on to želi. U omjeru prema džinovskim naporima Crvene armije saveznici i mi sa našim borbama činimo srazmjerno malo.

N U Narodno-oslobodilačkoj borbi Hrvatska igra važnu ulogu, jer su Hrvati i Hrvatska bili nosioci borbe protiv velikosrpske reakcije. Ali, Hrvatska i Hrvati mogu odigrati još značajniju ulogu ukoliko se jedinstveni Hrvati ujedine u jedinstvenoj borbi svih Hrvata i Srba na teritoriji Hrvatske, u borbi za slobodnu, demokratsku, federalnu Hrvatsku u sklopu slobodne, demokratske, federativne Jugoslavije. Baš zbog toga potrebno je likvidirati unutarnje neprijatelje, jer su oni opasniji od okupatora.

— Naša Narodno-oslobodilačka borba prošla je kroz najveće teškoće i kroz najveće ofenzive. Ofenziva, ukoliko ju i poduzme neprijatelj, ne može više imati onih razmjera, koje su imale ranije ofenzive. Borba koju naši narodi vode je posljednji boj. U toj borbi moramo samo biti uporni, jer upornost je jača od tenkova i aviona.

Zatim je drug Tito iznio niz primjera upornosti koju je on sprovodio prilikom velikih neprijateljskih ofenziva na naš centralni oslobođeni teritorij i prilikom raskrinkavanja izbjegličke jugoslavenske vlade u Londonu. Ta upornost danas žnje plodove.

Govoreći o zvjerstvima, koje okupator vrši, drug Tito je rekao da će se, ako se s tim zvjerstvima nastavi, sa strane NOV-a poduzeti represalije i kao što okupator vješa nevini narod po telegrafštangama, da će isto tako biti vješam i njemački oficiri koji izvršavaju gnusne zločine i nasilja.

U pogledu ratnih zarobljenika i interniraca koji se nalaze u Italiji, drug Tito je rekao da su emisari jugoslavenske izbjegličke vlade pokušavali iste pridobiti za stvar te vlade, ali da su ratni zarobljenici i internirci izjavili da žele da se bore pod Vrhovnim zapovjedništvom naše Narodno-oslobodilačke vojske.

Sada se radi na tome, da im se omogući povratak u domovinu i stupanje u redove naše Narodne armije.

U vezi sa zahtevom AVNOJ-a da se našoj NOV izade u susret u pitanju liferovanja ratnog materijala, drug Tito je rekao da će se ratni materijal dobijati od saveznika u velikim količinama, samo da je potrebno osigurati istovar i prijem robe. U pogledu aviona, da se od saveznika traže avionske baze u Italiji, da su jugoslavenski piloti koji su ranije uspjeli pobjeći iz Jugoslavije prilikom sloma poslali izjavu priznanja Vrhovnog štaba i svoju želju da se pod rukovodstvom Vrhovnog štaba sa avionima koje budu primili bore u svojoj domovini.

Gledajući na razvoj događaja Tito je rekao:

Ma kako velika opasnost prijetila ne trebamo se ničega bojati kada je narod svjestan da se bori za sebe. Svijest kod naroda treba postići upornim dokazivanjem, upornost je jača od tenkova i aviona.

Tu je Tito spomenuo primjer upornosti pri prodoru istine u svjetskoj javnosti o nama gdje smo vrlo naporno tek poslije 2 godine prodrli.

BR. 27

NACRT STATUTA ANTIFAŠISTIČKOG VEČA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE OD DECEMBRA 1943. GODINE¹

NACRT STATUTA AVNOJ-A

I. Ustrojstvo narodne vlasti

Član 1. Kao najviše predstavničko telo naroda Jugoslavije, AVNOJ je vrhovni organ narodne zakonodavne i izvršne vlasti i vrhovni predstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije kao celine za vreme narodnooslobodilačkog rata.

Član 2. AVNOJ deluje preko svojih plenarnih zasedanja, preko svog (Prezidiuma i svog) Pretsedništva, kao i preko NKOJ kao svog izvršnog organa za celu državnu zajednicu,

¹ Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, izdanje Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Beograd, 1953, strana 260—263.

Nacrt je izradio Moša Pijade decembra 1943, ali AVNOJ nije pristupao njegovom pretresanju.

preko zemaljskih AVNO-a kao najviših zakonodavnih i izvršnih organa narodne vlasti pojedinih zemalja i pokrajina i preko narodno-oslobodilačkih odbora kao osnovnih organa narodne vlasti u svima zemljama Jugoslavije.

Član 3. Zakonodavnu vlast vrši AVNOJ neposredno na svojim plenarnim zasjedanjima ili preko svog (Prezidiuma) Pretsedništva u vremenu između svojih zasjedanja.

II. Dužnosti AVNOJ-a

Član 4. U nadležnost AVNOJ-a spada:

- a) donošenje odluka sa zakonskom snagom za Jugoslaviju kao celinu;
- b) potvrđivanje ili ukidanje odluka, rešenja ili naredaba koje između zasjedanja AVNOJ-a donosi (Prezidium) Pretsedništvo AVNOJ-a, ili NKOJ ili pojedini poverenici NKOJ;
- c) Ukidanje odluka, rešenja ili naredaba Zemaljskih veća ili njihovih izvršnih organa u slučaju da ne odgovaraju duhu odluka donetih za celu državnu zajednicu;
- d) pitanja rata i mira;
- e) ratifikacija ugovora sa drugim državama;
- v f) regulisanje odnosa i rešavanje sporova između pojedinih saveznih zemalja i autonomnih pokrajina i regulisanje odnosa i rešavanje sporova njihovih zemaljskih organa vlasti prema vrhovnim organima vlasti Jugoslavije kao celine;
- g) vršenje prava amnestije i pomilovanja u okviru cele države;
- h) biranje (Prezidiuma) Pretsedništva AVNOJ-a.

III. Dužnosti (Prezidiuma) Pretsedništva

Član 5. Pretsedništvo (Prezidium) AVNOJ-a bira se na punom zasjedanju AVNOJ-a i sastoji se od predsednika, šest (zamenika predsednika) potpredsednika i dva sekretara (koji sačinjavaju Pretsedništvo Prezidiuma) i najmanje 40 članova (Prezidiuma) Pretsedništva.

Član 6. (Prezidium) Pretsedništvo odgovara za svoj rad punom zasjedanju AVNOJ-a.

Član 7. Pored vršenja, u vremenu između zasjedanja AVNOJ-a, svih u čl. 4 pobrojanih njegovih funkcija, osim samog biranja (Prezidiuma) Pretsedništva, (Prezidium) Pretsedništvo:

- a) pretstavlja AVNOJ prema vani;
- b) saziva i otvara zasjedanja AVNOJ-a, rukovodi njegovim radom, sprema dnevni red za zasjedanje, sprovodi zaključke AVNOJ-a Nacionalnom Komitetu;

- c) raspušta Veće i raspisuje nove izbore;
 - d) imenuje Nac. Komitet Oslobođenja Jugoslavije;
 - e) podjeljuje odlikovanja i počasti;
 - f) postavlja i opoziva opunomoćene pretstavnike pri stranim državama;
 - g) prima akreditivna i opozivna pisma pretstavnik stranih država;
 - h) sprovodi opštenarodni referendum po svojoj inicijativi ili na predlog jednog od zemaljskih veća;
 - i) objavljuje na jezicima svih saveznih jedinica zakone koje je donelo puno zasedanje AVNOJ-a ili samo Pretsedništvo (Prezidium), potpisima pretsednika i sekretara Pretsedništva (Prezidiuma).
- Član 8. U posebne dužnosti Prezidiuma spada:
- a) pripremanje izbornog reda za Ustavotvornu skupštinu;
 - b) priprema nacrtu ustava za Demokratsku Federativnu Jugoslaviju;
 - c) utvrđivanje osnovnih načela zakonodavstva u opšte u cilju jačanja ravnopravnosti naroda, bližeg povezivanja federativnih jedinica, učvršćenja demokratije,

IV. Poslovanje AVNOJ-a

Član 9. Zasedanje AVNOJ-a saziva (Prezidium) Pretsedništvo po mogućnosti dva puta godišnje.

Vanredna zasedanja saziva (Prezidium) Pretsedništvo kad to nađe za potrebno po vlastitoj inicijativi ili na zahtev jednog od zemaljskih veća.

Svako zasedanje otvara se saopštenjem dnevnog reda od strane (Prezidiuma) Pretsedništva. Dok se usvojeni dnevni red ne iscrpe, zasedanje, kako redovno tako i vanredno, ne može se prekidati ni odlagati, osim u slučaju jače sile.

Član 10. Za rukovođenje zasedanjem Veća, za sve vreme jednog zasedanja bira zasedanje odmah po otvaranju zasedanja šest pretsedavajućih i dva zapisničara.

Svaki od većnika koji želi da govori na sednici prijavljuje se pretsedniku. U slučaju potrebe pretsednik ili jedan ili više većnika predlažu zaključenje liste govornika.

Vreme govora u debati određuje zasedanje na predlog pretsednika ili većnika.

Zapisničari vode zapisnik zasedanja i pomažu pretsedavajućem u tehničkom otpravljanju sedničkih poslova.

Član 11. Odmah iza izbora pretsedavajućih i zapisničara, zasedanje bira mandantnu komisiju koja proverava punomoći većnika. Ova se komisija sastoji od najmanje 6 članova i ona bira iz svoje sredine pretsedavajućeg i zapisničara komisije.

Cim obavi pregled punomoći i sastavi zapisnik, komisija ga iznosi pred zasedanje. Na predlog mandatne komisije zasedanje odlučuje o priznanju ili nepriznanju punomoći za svakog većnika.

Mandatna komisija je stalna za sve vreme punomoćstva AVNOJ-a.

Član 12. Svaki od većnika ima pravo da stavlja pitanja i predloge sa obrazloženjem.

Dužnost je svakog većnika da prisustvuje svim sednicama i da prihvati i izvrši povereni mu posao.

Nedolaženje na sednice Veća bez opravdanih razloga, nesavesno vršenje dužnosti kao i ogrešenje o čast narodnog zastupnika, povlače za sobom gubitak mandata na predlog mandatne komisije.

Član 13. Za otpravljanje poslova na zasedanju biraju se iz redova većnika stalne ili privremene komisije.

Pored mandatne komisije stalne su: finansijska komisija i zakonodavna komisija.

Član 14. Predloge pojedinih većnika, ako se odnose na pitanja za koja postoji stalna ili privremena komisija, može zasedanje uputiti na prethodno razmatranje nadležnoj komisiji.

Svaka komisija bira iz svoje sredine pretsedatelja i zapisničara.

Član 15. Puno zasedanje AVNOJ-a sposobno je za rad i donošenje odluka ako zasedanju prisustvuje najmanje polovina overenih većnika. Sve odluke AVNOJ-a punovažne su kad su izglasane natpolovičnom većinom glasova prisutnih većnika.

U slučaju jednake podele glasova smatra se da je predmet o kome se glasa odbijen.

Glasa se lično ili preko punomoćstva, dizanjem ruku, ustajanjem, poimenično, te tajno listićima.

O načinu glasanja odlučuje pretsedatelj.

Član 16. Odluke punog zasedanja AVNOJ-a imaju snagu zakona za celu Jugoslaviju i postaju odmah izvršne.

Njih je Prezidium dužan uvesti po redu u popis odluka i objaviti odmah s potpisom pretsednika i sekretara.

V. Poslovanje Prezidiuma

Član 17. Prezidium AVNOJ-a dužan je biti stalno na okupu bar sa polovinom svojih članova kako bi bio sposoban za donošenje odluka. Pri glasanju odlučuje natpolovična većina prisutnih članova. U slučajevima jednake podele glasova smatra se da je predmet o kome je glasano odbijen.

Sednice Prezidiuma saziva Pretsedništvo koje sprema dnevni red i rukovodi sednicama. Pretsedništvo je dužno članove Prezidiuma blagovremeno obavestiti o dnevnom redu i dostaviti im potrebne materijale radi blagovremenog proučavanja.

Član 18. Po potrebi Pretsedništvo može sazivati zajedničke sednice Prezidiuma sa Nacionalnim Komitetom ili pozivati na sednice rukovodioce raznih komisija Veća ili pojedine državne potsekretare.

Član 19. Zapisnike sednica Prezidiuma vodi drug sekretar. Zapisnik prošle sednice overava se i potpisuje na početku naredne sednice.

Član 20. Dužnost je svakog pojedinog člana Prezidiuma da prisustvuje sednicama, da učestvuje u pretresanju predmeta i izvrši povereni mu posao. Nedolaženje na sednice bez opravdanih razloga i nesavesno vršenje dužnosti povlači za sobom gubitak članstva u Prezidiumu.

Član 21. Prezidium je dužan pripremiti izveštaj o svome radu za naredno zasedanje AVNOJ-a kome polaže računa o svome radu. Posebno je Prezidium dužan podneti zasedanju AVNOJ-a na naknadno odobrenje sve odluke sa zakonskom snagom koje je doneo u vremenu između dva zasedanja AVNOJ-a. "

Član 22. Ovaj poslovnik stupa odmah na snagu.

BR. 10

DRUGO ZASEDANJE AVNOJ-a I NAŠI ZADACI — REFERAT EDVARDA KARDELJA NA PRVOM ZASEDANJU SLOVENSKOG NARODNOOSVOBODILNOG SVETA OD 19. FEBRUARA 1944. U CRNOMELJU¹

DRUGO ZASEDANJE AVNOJ-a I NAŠI ZADACI

(Referat na I zasedanju SNOS-a 19 II 1944 u Črnomelju)

Od zasedanja Zbora pretstavnika slovenačkog naroda u Kočevju prošla su skoro četiri meseca. U ovo vreme došlo je do značajnog događaja u našoj narodnooslobodilačkoj borbi. Održano je II zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, AVNOJ-a, u Jajcu, koje je donelo vama svima već poznate istoriske zaključke. Bez sumnje, ti zaključci određuju čitavu budućnost naroda Jugoslavije i daju sasvim određene perspektive posleratnog života naših naroda.

Na ovom zasedanju ispunila je svoju dužnost i slovenačka delegacija, izabrana na Zboru pretstavnika slovenačkog naroda u Kočevju. Potrebno je da vrhovno pretstavništvo slovenačkog naroda — Slovenački narodno-oslobodilački odbor — pretrese rad ove delegacije i da ga potvrdi. Važnost ovog pitanja ne sastoji se samo u tome što je u Jajcu odlučeno i o budućnosti slovenačkog naroda i njegovom položaju u sklopu ostalih jugoslovenskih naroda, već i u tome što iz ove činjenice za slovenački narod, a naročito za naš narodno-oslobodilački pokret, proizilazi čitav niz novih zadataka.

IZMEĐU PRVOG I DRUGOG ZASEDANJA AVNOJ-a

Prvo zasedanje AVNOJ-a održano je, kao što je poznato, novembra 1942 godine u Bihaću. Oslobođilački pokret naroda Jugoslavije bio se još u to vreme svuda razbuktao, ali ni na unutrašnjim frontovima, a naročito u međunarodnom političkom pogledu, još nisu bili postignuti odlučujući uspesi. Za ovo vreme je karakteristično da su u nekim pokrajinama Jugoslavije neprijatelji narodno-oslobodilačkog pokreta još imali izvesne pozicije u masama, te su se na terenu delimično još pojavljivali kao više ili manje ozbiljan politički faktor. To

¹ Referat je objavljen u slovenačkoj štampi od februara 1944. i kao brošura. Redakcija ga ovde prešampava iz knjige Edvarda Kardelja »Put nove Jugoslavije 1941—1945«, izdanje »Kulture«, Beograd, 1946, strana 51.

naročito važi za Hrvatsku, gde su u ono doba delom Pavelić, a uglavnom reakcionarna klika oko Vladimira Mačeka, svojim uticajem još sprečavali veće učešće hrvatskih narodnih masa u narodno-oslobodilačkoj borbi. Ovo isto važi i za neka **srpska** područja, te donekle i za Crnu Goru, gde su tada izdajničke klike oko Draže Mihailovića i izbegličke tzv. »jugoslovenske vlade« u inostranstvu imale većeg ili manjeg uticaja na narodne mase. Taj uticaj već onda nije proizlazio možda iz privlačnosti njihovih političkih parola, nego se u prvom redu oslanjao na pojave privremene demoralizacije i zastrašenosti masa, koja je nastala posle krvavih okupatorskih terorističkih zločina. I u Sloveniji je naš narodno-oslobodilački pokret u ovo vreme preživljavao svoje najteže časove, kako u oružanoj akciji protiv okupatora, tako i u političkoj borbi protiv izdajnika slovenačkog naroda, koji su se stavili u službu okupatora. Poznato vam je da je kod nas u ono vreme — posle velike italijanske ofanzive u julu, avgustu i septembru 1942 godine akcija bele i plave garde doživljavala svoj kratkotrajni polet a da je naš Oslobodilački front bio tada neko vreme primoran na političku defanzivu.

U skladu sa svim ovim činjenicama sasvim je prirodno da je I zasedanje AVNOJ-a imalo prvenstvene političke zadatke. Ono je od velike važnosti za rad na ujedinjenju svih oslobodilačkih snaga naših naroda, a samo je u manjem opsegu moglo još onda određivati konkretna uputstva za budući zajednički život naših naroda, kao i za konkretne oblike u izgradnji naše nove demokratske vlasti. Ono je, istina, još tada konstatovalo i priznalo ulogu narodno-oslobodilačkih odbora, kao osnovnih organa oslobodilačke borbe i nove narodne vlasti, ali dalje od te konstatacije i od organizacije osnovnih oblika uzajamne pomoći između pojedinih okruga i pokrajina I zasedanje AVNOJ-a nije moglo otići.

Druga vrlo važna okolnost u tom pogledu jeste i činjenica da su izdajničke klike oko tzv. jugoslovenske vlade u inostranstvu onda još uživale uspešnu pomoć nekih reakcionarnih grupa u inostranstvu, dok je, međutim, naš narodno-oslobodilački pokret tada tek počeo da učvršćuje svoje prve međunarodne pozicije. Tako nam i ovaj razlog objašnjava zbog čega se Prvo zasedanje AVNOJ-a ograničilo samo na postavljanje prvih političkih temelja za ujedinjenje svih rodoljubivih snaga naših naroda, a nije donelo, na primer, još nikakve odluke kojima bi se definitivno i formalno tzv. jugoslovenskoj vladi u inostranstvu oduzelo pravo pretstavljanja Jugoslavije pred inostranstvom. Ako I zasedanje AVNOJ-a još nije donelo takve odluke, to sigurno nije učinilo iz razloga što nam izdajnička

uloga izbegličkih klika u inostranstvu tada nije bila sasvim jasna, već isključivo zbog toga što snaga oslobodilačkog pokreta naroda Jugoslavije tada još nije bila dovoljna da bi mogla i na delu sprečiti izvršenje funkcije s kojom je poslednja na jugoslovenskom tlu formirana vlada otišla u inostranstvo. Političko vodstvo našeg oslobodilačkog pokreta uvek se pridržavalo načela da sve odluke najvišeg predstavništva naroda Jugoslavije moraju biti uvek u skladu sa stepenom rastuće snage narodno-oslobodilačkog pokreta, a to znači da moraju biti takve, da snaga našeg narodno-oslobodilačkog pokreta bude stvarno u stanju da obezbedi njihovo izvršenje. Iz tih razloga se, dakle, AVNOJ tada još nije proglasio za zakonodavno telo, nego samo za najviše političko predstavništvo naroda Jugoslavije, koje zajedno sa Vrhovnim štabom stoji na čelu oslobodilačkog pokreta naših naroda.

Istoriski značaj I zasedanja AVNOJ-a sastoji se, dakle, u tome što je ono stvorilo zajedničko predstavničko političko središte za sve slobodoljubive i patriotske snage naših naroda.

Sledeća godina posle I zasedanja AVNOJ-a donela je našem narodno-oslobodilačkom pokretu odlučujuće vojničke i političke uspehe. Uskoro posle I zasedanja počela je velika okupatorska IV i za njom V ofanziva. Iz obe ove ofanzive Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije i čitav narodno-oslobodilački pokret naroda Jugoslavije izišli su kao pobednici. Isto tako je u to vreme Narodno-oslobodilačka vojska u Sloveniji potpuno savladala teške posledice italijanske ofanzive iz 1942 godine. U svim ovim borbama, koje su za naše narode značile vrhunac napora i patnji, naša Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije obogatila se velikim vojničkim iskustvom, očeličila se iznutra i osposobila da za kratko vreme vojnički i politički vaspita desetine hiljada novomobilisanih boraca. Tada je stavljena na probu i ljubav narodnih masa prema vlastitoj narodnoj vojsci i njihova povezanost s narodno-oslobodilačkim pokretom. Treba istaći da je ovo iskušenje kod masa samo učvrstilo uverenje da je narodno-oslobodilačka borba jedino ispravan put koji vodi naše narode i naše narodne mase srećnijoj budućnosti. Žato se u proleće i leto 1943 godine, naporedo s vojničkim uspesima naše Narodno-oslobodilačke vojske, svuda učvrstio i sve više zahvatao nove narodne mase i Jedinstveni oslobodilački front naroda Jugoslavije. Od odlučujuće je važnosti u tom pogledu pre svega prelaz hrvatskih narodnih masa na stranu narodno-oslobodilačkog pokreta. Reakcionarna klika oko Mačeka proglašavanjem politike da treba još pričekati sa borbom protiv okupatora i svojom stvarnom saradnjom s ustašama i Nemcima, stvarno je učestvovala u izdajničkom

radu izbegličke vlade i Draže Mihailovića. Preokret koji je sredinom prošle godine nastao u hrvatskim masama, njihovo prilaženje narodno-oslobodilačkom pokretu, pokazao je da su te mase shvatile reakcionarnu politiku Vladimira Mačeka. Ovaj preokret znači početak potpunog sloma špekulantske taktike reakcionarnog vodstva HSS.

Uporedo sa širenjem i učvršćivanjem narodno-oslobodilačke borbe i Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije, izdajnička družina oko Draže Mihailovića i tzv. »jugoslovenske vlade« u inostranstvu sve dublje je tonula u blato izdaje. Oni su, doduše, uspjeli da još ponegde pomoću nasilja održe svoje zločinačke četničke bande, ali narodne mase — čak i one koje su morale živeti neprestano pod njihovim neposrednim terorističkim pritiskom — prozele su njihovu pravu ulogu i izgubile su svu veru u njihovu pobjedu. Ovi izdajnici su računali da će moći uveriti narodne mase da poraz nemačkih okupatora nije ujedno i njihov poraz, jer oni tobože samo iz taktičkih razloga saraduju s okupatorima. Ali su narodne mase vidjele u četničkim, belogardističkim i plavogardističkim bandama samo ono što su u stvari bile: slepo oružje okupatora, izdajstvo, koje može da postoji samo onde gde ga čuva ruka okupatora i koje treba da bude kažnjeno čim bude okupator poražen. Ova činjenica je već jedanput sasvim jasno dokazana, naime prilikom kapitulacije Italije. Tada su u Sloveniji, naprimer, poslednji ostaci belo-plavogardističkih bandi, iako su te bande ranije brojno bile verovatno jače od naših partizanskih jedinica na teritoriji tzv. »Ljubljanske pokrajine«, preživjele svog italijanskog fašističkog saveznika i pokrovitelja samo za nekoliko dana.

Naravno, izdajnička uloga Draže Mihailovića i tzv. jugoslovenske vlade u inostranstvu i u savezničkim zemljama nije mogla ostati do kraja sakrivena i nije mogla ostati trajno bez posledica za izdajnike. Međutim, dok su naše vojničke i političke pobjede zadobile u čitavom svetu simpatije milionskih masa celog sveta za našu narodno-oslobodilačku borbu, izdajnici oko emigrantske vlade gubili su u inostranstvu jednu poziciju za drugom. Pred narodnim masama savezničkih zemalja do kraja je demaskirana laž o takozvanom »gorskom caru« Draži Mihailoviću, a organizatore širenja ove najveće laži u sadašnjem ratu preživela je sva slobodoljubiva javnost sveta. Ali ne samo to: Pokazalo se i to da razne reakcionarne grupe u inostranstvu ne mogu osigurati jugoslovenskoj protivnarodnoj fašističkoj i profašističkoj reakciji s »Emigrantskom vladom« na čelu pomoć od savezničkih službenih faktora u njenim namerama protiv demokratske volje naroda Jugoslavije. Jugoslovenske izbeglice izgubile su pomoć ne samo u narodnim

masama, nego i u državnom vodstvu naših saveznika. Promenjeni stav službenih faktora savezničkih država prema stanju u Jugoslaviji, priznanje velike uloge Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije u zajedničkoj borbi savezničkih naroda protiv Hitlera, promenjeni ton poluslužbene štampe i londonskog i njujorškog radija i naročito odašiljanje savezničkih vojnih misija i materijalne pomoći Narodno-oslobodilačkoj vojsci Jugoslavije — sve su to bili znaci koji su već 1943 godine govorili da se izdajnička politika velikosrpskih i drugih reakcionarnih klika u Jugoslaviji i emigraciji približava brzom slomu.

Odlučan prelom nastao je s kapitulacijom Italije. Događaji za vreme italijanske kapitulacije što se tiče njihovog međunarodnog značaja nisu bili u našim krajevima možda tako važni zbog toga što smo tada oslobodili velike teritorije, zaplenili ogromnu količinu oružja i municije i za nekoliko puta povećali svoju vojsku, već su mnogo važniji zbog toga što su ti dani pokazali čitavom svetu koliko je tesna povezanost narodnih masa Jugoslavije s narodno-oslobodilačkim pokretom i kako je tim masama potpuno jasno da slom okupatora znači ujedno i slom izdajnika svih vrsta, a naročito i slom političke emigrantske jugoslovenske »vlade« u inostranstvu. Svi se sećate kako su slovenačke narodne mase u danima italijanske kapitulacije same i po vlastitoj inicijativi razoružavale italijansku vojsku i predavale oružje i opremu Narodno-oslobodilačkoj vojsci Slovenije, smatrajući da je ona jedina istinska narodna vojska, kojoj pripada oružje pobeđenog tuđeg okupatora. Nije bilo ni jednog jedinog primera u čitavom ovom delu Slovenije koji su okupirali Italijani, da bi narod predao italijanski magacin belo ili plavoj gardi. Zar to nije najubedljiviji od svih ostalih dokaza, za koga je slovenački narod? A takva situacija je više manje po čitavoj Jugoslaviji.

U svetlosti tih događaja podle špekulacije, koje su gajili protivnarodni reakcionari svih vrsta, da će se naime dvoličnom igrom najzad ipak opet moći dočepati vlasti, pokazale su se jadne i smešne.

U ovim danima nije se samo pred čitavim svetom ponovo razgoltila odvratna izdajnička figura Draže Mihailovića, već i sva politička slabost njegove akcije i njegova potpuna izolovanost od osnovnih narodnih masa Jugoslavije. Zato je prirodno što je u tim danima za konačnim prelomom u narodnim masama Jugoslavije sledio i prelom u držanju saveznika prema narodno-oslobodilačkom pokretu. Krajem prošle godine, na primer, opozvane su savezničke misije kod Draže Mihailovića, što su naši narodi pozdravili s radošću i priznanjem. Istovre-

meno saveznički odnosi između Vrhovnog štaba NOVJ i savezničkih vojnih štabova postajali su sve jači.

Sve ove činjenice pokazale su da su sazreli svi unutrašnji i spoljni politički uslovi za pristupanje još većem učvršćivanju dosadašnjih uspeha borbe, i to takvom učvršćivanju koje bi narodima Jugoslavije obezbedilo da u svojoj državi, za koju danas tako požrtvovano prolivaju krv, dobija stvarnu ne samo nacionalnu slobodu, već i sva demokratska prava i takvo uređenje međusobnih odnosa, koje će svakome od njih omogućiti slobodan razvitak. Odugovlačenje ovakvih garancija moglo bi imati negativnih posledica za sav dalji razvoj naše borbe, jer bez tih garancija narodi Jugoslavije ne bi mogli biti uvereni da neće ponovo postati plen tuđinskog osvajača. Bez tih garancija učešće narodnih masa ne bi bilo sasvim potpuno. Postalo je neophodno da novo vodstvo naroda Jugoslavije, koje je nastalo i razvijalo se kroz sadašnju narodno-oslobodilačku borbu, konačno da reč o reakcionarnim klikama u inostranstvu, koje su sačinjavale tzv. vladu u emigraciji, pa i o kralju, oko koga su se sakupljale sve protivnarodne snage. Pojavila se potreba da narodi Jugoslavije preduzmu prave mere za unutrašnju organizaciju svoje države, koja treba da bude izgrađena tako da odgovori svim njihovim demokratskim i nacionalnim težnjama.

S druge strane, približavanje odlučnih borbi sa nemačkim okupatorima i njihovim pomagačima postavilo je pred oslobodilački pokret Jugoslavije kategorički zahtev za ostvarenjem vrhovnih državnih organa Jugoslavije, koji će zaista imati sav potrebni autoritet, da bi u odlučujućim danima bili u stanju da do kraja razviju i mobilišu sve narodne snage i materijalne rezerve naših naroda. Naša vojnička snaga, naročito posle kapitulacije Italije, toliko je ojačala da je postala značajan vojnički faktor u zajedničkom savezničkom frontu protiv Hitlera. Svoje zadatke i svoje obaveze prema zajedničkoj stvari saveznika naša slasna Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije ispunila je časno i slavno. Oslonjeni na taj veliki prilog naše vojske zajedničkoj borbi slobodoljubivih naroda protiv fašizma, mi danas možemo tražiti od saveznika da priznaju faktično stanje u Jugoslaviji, koje je nastalo slobodnom odlukom naših naroda. Zato je nužno da se pored naše Narodno-oslobodilačke vojske stvore i takvi državni organi, koji će, pomognuti poverenjem svih jugoslovenskih naroda, moći da dostojno brane interese naših naroda pred inostranstvom.

Ukratko, sve ove činjenice govore su o tome da je došlo vreme kada je potrebno da narodi Jugoslavije stvore svoje novo državno-vodstvo i da emigrantskoj »vladi« u potpunosti oduzmu pravo da ih zastupa u inostranstvu.

U ovakvim prilikama i usled ovakvih potreba bilo je sa-
zvano II zasedanje AVNOJ-a.

O SADRŽAJU ODLUKA II ZASEDANJA AVNOJ-a

Tri su osnovne činjenice bitne za odluke donesene na II
zasedanju AVNOJ-a:

1) potvrda i ozakonjenje demokratske narodne vlasti, koja
je nastala i razvila se iz oslobodilačkih napora naroda,

2) federativno uređenje unutrašnjeg zajedničkog života
naših naroda u jedinstvenoj državnoj zajednici, u federativnoj
Jugoslaviji,

3) obračun s emigrantskom i unutrašnjom protivnarod-
nom reakcijom, koja se povezala s okupatorima u zajedničkoj
borbi protiv naših naroda.

Drugo zasedanje AVNOJ-a formalno nije donelo nikakav
izgrađen nov ustav. Ono je samo potvrdilo, kao najdemokrat-
skiji oblik narodne vlasti, one organe koji su u toku borbe sami
nastali. Ti su organi narodno-oslobodilački odbori, kao i svi
oni viši forumi narodne vlasti koji su iz njih izrasli. Ovde mi-
slim, pre svega, na nacionalna narodno-oslobodilačka veća u
pojednim zemljama, kao i na okružne i sreske narodno-oslo-
bodilačke odbore. Na ovoj osnovi bitno je reorganizovan i sam
AVNOJ, i to u tom smislu da se pretvori u vrhovno zakono-
davno i izvršno telo Jugoslavije, pri čemu je za sprovođenje
svojih izvršnih funkcija imenovao Nacionalni komitet oslobo-
đenja Jugoslavije. Nesumnjivo je da je ono oružje kojim se
narod služio u borbi za svoje oslobođenje u najpotpunijem
smislu narodno oružje.

Takođe ne može biti sumnje da su narodno-oslobodilački
odbori zaista narodni i najdemokratskiji oblik vlasti. Na II za-
sedanju AVNOJ-a postavljena su, dakle, osnovna načela za
razvoj demokratske vlasti u sadašnjoj i budućoj Jugoslaviji.

Na isti način je II zasedanje AVNOJ-a načelno uredilo
pitanje odnosa i veze među narodima Jugoslavije. Deklaracija
II zasedanja AVNOJ-a utvrđuje da se narodi Jugoslavije oslo-
bađaju svojim vlastitim snagama i vlastitim oružjem. Zajednički
narodno-oslobodilački pokret naroda Jugoslavije mogao se
razviti samo zato što se svaki jugoslovenski narod sam latio
oružja da bi izvojevao svoju vlastitu slobodu. Deklaracija i
ostale odluke II zasedanja AVNOJ-a ne obećavaju, dakle, na-
rodima Jugoslavije da će, na primer, tek »kasnije urediti
nacionalno pitanje«, kao što su to često naglašavale razne emi-
grantske tzv. »jugoslovenske vlade«, nego samo potvrđuje
da su narodi Jugoslavije to pitanje već sami uredili time što

su se vlastitim snagama počeli oslobađati ispod okupatorskog jarma. U toku te borbe u samoj praksi nastao je federativni odnos između pojedinih naroda. Drugo zasjedanje AVNOJ-a je taj federativni odnos ozakonilo. Time je data garancija da će narodi Jugoslavije svoju slobodu i ravnopravnost i zadržati. U skladu s tim odlukama gradi se nova Jugoslavija od šest ravnopravnih federalnih jedinica: Srbije, Hrvatske, Slovenije, Crne Gore, Makedonije i Bosne i Hercegovine.

U potankosti ovih federalnih odnosa odluke II zasjedanja AVNOJ-a još ne ulaze. Oblike ovog odnosa pokazaće budućnost, isto onako kao što su u dosadašnjim borbama sazrele prve federativne osnove. Ali kakvi god bili ti oblici, oni će u svakom slučaju biti plod slobodnog sporazuma među našim narodima.

Prirodno je da su sve ove odluke u potpunoj suprotnosti s onim što su htele postići protivnarodne i antidemokratske i ostale reakcionarne klike u Jugoslaviji i emigraciji. Zato je i razumljivo da istinski pretstavnici naroda Jugoslavije ne bi mogli doneti ovakve odluke, ako istovremeno ne bi i formalno oduzeli ovim reakcionarnim klikama svako pravo da ih i dalje pretstavljaju pred inostranstvom. To je bilo utoliko potrebnije uraditi, da bi se odvratna izdaja nacionalnih interesa koju su izvršile te klike i koja je sada već potpuno otkrivena pred čitavim svetom, pravedno kaznila i žigosala. Zato je izbeglicama u Kairu na II zasjedanju AVNOJ-a *formalno* oduzeto pravo, koje su *u stvari* već odavno izgubili, da i dalje istupaju kao zakonita jugoslovenska vlada. Istovremeno je i kralju, kao sukrivcu svih učinjenih zločina protiv interesa naroda Jugoslavije, zabranjen povratak u Jugoslaviju. Definitivnu odluku o kralju i monarhiji doneće slobodni pretstavnici naših naroda posle oslobođenja ispod okupatorskog jarma. Tada će naši narodi slobodno odlučiti o monarhističkom ili republikanskom uređenju naše države. Na osnovu ovih odluka sva prava jugoslovenske vlade prelaze na Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, a Predsedništvo AVNOJ-a postalo je najviši nosilac i vršilac suvereniteta naših naroda.

Važno je naglasiti još dve odluke II zasjedanja AVNOJ-a: imenovanje druga Tita za maršala Jugoslavije i odluke o priključenju Slovenačkog i Hrvatskog Primorja Jugoslaviji. Dodeljivanje maršalske titule drugu Titu znači zasluženo priznanje koje su narodi Jugoslavije preko svojih pretstavnika odali tvorcu i vodi nove Jugoslavije, svom najboljem sinu, koji je u danima najcrnje sramote i patnji naših naroda visoko digao zastavu otpora protiv mrskih fašističkih okupatora. Uspeh ove borbe bio je moguć samo zbog toga što su narodi Jugoslavije znali *da je ta Titova zastava ujedno i zastava istinske narodne de-*

mokratije i narodne ravnopravnosti. Danas je jasno da je ideja bratstva i ravnopravnosti naroda Jugoslavije i ideja istinske narodne demokratije bila uslov za uspešnu borbu protiv okupatora, baš ona je ulivala našim narodima nesuslamljivu volju da ne polože oružje pre nego što bude isteran i poslednji okupatorski vojnik iz naše zemlje i dok ne budu ostvarene njihove nacionalne i demokratske težnje. Da narodi Jugoslavije to nisu učinili, danas bi bili bespravni robovi fašističkih imperijalista, slepo oružje u rukama okupatora, poniženi i porobljeni bez ponosa i časti. Imenovanje druga Tita za maršala Jugoslavije ujedno je odgovor naroda Jugoslavije klevetnicima Komunističke partije Jugoslavije, iz koje je Tito izrastao, čiji je vođa postao i koja je od samog početka kao osnovni uslov za pobedu nad okupatorima isticala ideju bratstva i ravnopravnosti naroda Jugoslavije i istinske narodne demokratije. S druge strane, ova odluka istovremeno diže autoritet našeg vojničkog rukovodstva, Vrhovnog štaba, učvršćuje našu vojsku i diže njen ugled u spoljašnjem svetu.

Odluka o potvrđivanju odredbe koju je doneo zbor predstavnika slovenačkog naroda u Kočevju, odluke o priključenju Slovenačkog Primorja slobodnoj Sloveniji u sastavu slobodne Jugoslavije, ispunila je sve Slovence radošću i ponosom. Tim su postavljeni temelji za potpuno ostvarenje starog borbenog gesla slovenačkog naroda: *slobodna i ujedinjena Slovenija*. S radošću pozdravljamo činjenicu da od sada u odbrani nedeljivosti slovenačke zemlje ne stoji samo slovenački narod, već sva prekaljena oružana snaga nove Jugoslavije.

ZNAČAJ II ZASEĐANJA AVNOJ-a

Sadržaj ovih odluka već sam po sebi objašnjava značaj II zasedanja AVNOJ-a. Ovo zasedanje zaista predstavlja novo razdoblje u oslobodilačkoj borbi naših naroda. Ako je dosada narodno-oslobodilački pokret imao pretežno politički karakter, karakter oslobodilačkog pokreta koji je buknuo mimo i protiv volje zvanične vlade i drugih zvaničnih državnih organa, on sada postaje, pre svega, izraz napora i borbe mlade državne tvorevine naših naroda, kojoj je narodno-oslobodilački pokret kroz dugotrajne borbe položio čvrste temelje. Jasno je da je ova činjenica od velikog značaja kako u unutrašnjem, tako i spoljno-političkom pogledu. Narodne mase Jugoslavije dosada su učestvovala i aktivizirale se u oslobodilačkoj borbi u skladu sa Svojim patriotskim i demokratskim osećanjima i težnjama, ali formalno državno vodstvo bilo je još uvek u rukama onih koji su bili u taboru neprijatelja naših naroda. Otsada narodne mase za svoju demokratsku budućnost imaju garanciju u no-

vostvorenim organima narodne vlasti, od najnižih do onih najviših. Istovremeno se povećao autoritet vodećih organa naše oslobodilačke borbe, još više se učvrstilo jedinstvo naroda u njoj i time je data mogućnost najpotpunije mobilizacije svih snaga naših naroda.

Položeni su temelji čvrstoj i snažnoj Jugoslaviji, koju podupiru simpatije miliona i miliona narodnih masa čitavog sveta. Ove simpatije sprečavaju i sprečavaće i ubuduće sve pokušaje protivnarodnih i reakcionarnih klika, kao što su, na primer, gospoda oko tzv. kairske jugoslovenske vlade, da pomoću drugih snaga nametnu narodima Jugoslavije svoju vlast. Novu federativnu narodnu Jugoslaviju ne čuva samo borbena volja naših naroda, nego i simpatije narodnih masa čitavog sveta. U slobodoljubivom svetu nema snage koja bi se danas mogla suprotstaviti tekovinama naroda Jugoslavije, a da time ne ugrozi svoje pozicije u vlastitom narodu. Može se sasvim slobodno tvrditi da Jugoslavija još nikada nije imala tako ugledan i tako čvrst međunarodni položaj kao što ga ima danas zaslugom narodno-oslobodilačkog pokreta.

Prirodno je da su odluke II zasedanja AVNOJ-a već imale odjeka kod nas i u inostranstvu, kod prijatelja i kod neprijatelja oslobodilačkog pokreta naših naroda. Narodne mase su te odluke pozdravile s radošću i oduševljenjem, dok je protivnarodnu reakciju i izdajice obuzeo smrtni strah.

Neprijatelj nije potcenjivao važnost odluka ovog zasedanja AVNOJ-a. Komentator nemačkog radija, naprimer, rekao je: »Važnost ovog događaja nije moguće proceniti«. Nedićevi agenti zavicali su na radiju i kroz štampu: »Srbi na okup!« Pavelić je pozvao na mobilizaciju »sve hrvatske snage« u borbu »protiv komunizma«. Reakcionarna i izdajnička gospoda svih boja počela su se odmah međusobno tražiti. Pretstavnici Nedića i Ljotića tešnje su se povezali sa tzv. »centralnim nacionalnim komitetom« Draže Mihailovića, a svi zajedno sporazumeli su se s Nemcima o novim manevrima koje bi kolektivno preduzeli u borbi protiv pretećeg zamaha narodno-oslobodilačkog pokreta. Mačekova reakcionarna klika se tajnim sporazumom s ustaškim krvnicima počela sve više gurati u ustaški državni vojni aparat, da bi ga učvrstila i osposobila za borbu protiv narodno-oslobodilačkog pokreta. I još dalje idu ovi manevri: dva najveća krvnika naših naroda Pavelić i Nedić morali su se na predlog svog naredbodavca Hitlera sporazumeti o najtešnjoj saradnji u borbi protiv naših naroda. Jasno je šta stoji iza tih planova. Pavelićev potpuni slom u Hrvatskoj doveo je Hitlerove komandante na Balkanu do jalove nade da će od Nedića dobiti više nego što su dobili od Pavelića. Zato su odlučili da smanje

Pavelićevu »veliku Hrvatsku« i da stvore Nedićevu »veliku Srbiju«, da bi time ojačali velikosrpske elemente u Srbiji i dobili od njih nove pukove za nastavljanje svoje ratne avanture, koja doživljava poraz za porazom. Uporedo s time bacila se najzad otvoreno u velikosrpski zagrljaj i Mačekova klika. Baš u poslednje vreme dobili smo zanimljive dokumente i podatke koji dokazuju da se ova klika pogađa s velikosrpskom emigracijom i Dražom Mihailovićem o zajedničkom istupanju protiv narodno-oslobodilačkog pokreta. Naravno, ovakvi i slični procesi pokazali su se i u Sloveniji. I kod nas se baš u poslednje vreme tzv. »sredina« počela iznova jače aktivizirati na strani Rupnikove belo-plave garde, kao i u direktnim pogađanjima s nemačkim okupatorima.

Ipak moramo konstatovati — ne potcenjujući sve pokušaje udruživanja reakcije da je od svega ovoga dosada ostalo vrlo malo, odnosno vrlo malo se obistinilo. Imamo, naime, posla s pokušajima razbojnika koji su opljačkali jedan drugog, da bi se na samrti opet sporazumeli. Teškoća je u tome što svaki njihov pokušaj međusobnog sporazumevanja otkriva narodnim masama zločinački karakter čitave te družine. Sav Pavelićev »politički kapital«, na kojem je sagrađena tzv. »Nezavisna Država Hrvatska«, sastoji se u potpirivanju antisrpskog šovinizma, u pljačkanju, pokoljima i strašnom proganjanju srpskog stanovništva. Tako isto i sva Nedićeva i Mihailovićeva akcija živi samo od potpirivanja antihrvatskog šovinizma, od izvršavanja i spremanja novih pokolja nad hrvatskim narodom. Da li je moguć sporazum između ova dva krvnika naših naroda, a da se pred hrvatskim i srpskim narodnim masama do kraja ne otkrije kriminalni sadržaj njihove zločinačke akcije? Zar nije potpuno jasno da takvi »sporazumi« i najzaslepljenijim hrvatskim i srpskim narodnim masama sve više otkrivaju da su svi dosadašnji međusobni pokolji služili samo jednom cilju: učvršćivanju okupatorskog jarma nad našim narodima? Potpuno ista stvar je s Mačekovom klikom. Sporazum s Dražom Mihailovićem i ostalim velikosrpskim klikama neće joj baš ništa pomoći, nego će se potpuno razgolititi pred hrvatskim narodom, koji se u velikoj većini aktivizirao u narodno-oslobodilačkoj borbi. Pokazalo se da nikakva špekulacija ne može izbeći gvozdenu logiku narodne borbe i žive stvarnosti. Kako su nam smešni danas oni koji su skoro tri godine »čekali« da jednog dana dođe ono »njihovo vreme«, koje će iznenada »okrenuti situaciju«, koje će jednim mahom istrgnuti narodima oružje iz ruku i preko noći *zbrisati* simpatije i pomoć milionskih masa čitavog sveta slobodoljubivim snagama naših naroda. Ma kojeg se manevra ove protivnarodne snage danas prihva-

tile, ti manevri u konačnom rezultatu uvek se okreću protiv njih samih. Ukoliko više pokušavaju da se povežu, utoliko više slabe jedan drugog. Od starih jalovih špekulacija danas su preostale samo još bedne ruševine.

Naravno da time izdajnička družina gubi sve više svoj značaj i cenu i za samog okupatora. Ukoliko više gube svoje pozicije u masama, utoliko se bespomoćnije bacaju u naručje okupatora, utoliko se više pred njim razoružavaju. Pavelićeva domobranska vojska i njegove ustaške divizije danas su potpuno uključene u sastav nemačke vojske. Sasvim je jasno da to važi još u većoj meri i za Nedićeve jedinice. Svima vam je poznato da su Rupnikovi domobranci sada već i formalno potpuno pod komandom Gestapoa i SS komande. Nemački oficiri i podoficiri i agenti Gestapoa takođe potpuno vladaju svim prividno samostalnim četničkim bandama Draže Mihailovića. Tako put ovih izdajica vodi sve dublje u blato, u kriminal, koji postaje jedini oblik njihove aktivnosti. Ovaj proces naročito jasno pokazuje neka otkrića naše zaštitne službe u Sloveniji, naročito u Gorenjskoj i Štajerskoj, koja su bila učinjena u poslednje vreme. Otkriven je i blagovremeno ugušen pokušaj razvijanja gestapovsko-četničke organizacije u našem oslobodilačkom pokretu. Cilj ove organizacije bio je ubijanje aktivista našeg oslobodilačkog pokreta, a u prvom redu junačkih boraca naše Narodno-oslobodilačke vojske. Ova organizacija, s isključivo gestapovskim agentima na čelu, služila se za svoje konkretne krvničke zadatke četnicima Draže Mihailovića, a u Sloveniji bandama njegovog lakeja Karla Novaka. Tako se ta redovna jugoslovenska vojska kralja Petra zajedno s svim ostalim kriminalnim ološem slovenačkog naroda pretvara u običnu najamničku zločinačku bandu nemačkog Gestapoa.

Odluke AVNOJ-a bitno su promenile i odnos saveznika prema našem Oslobodilačkom frontu. Sa zadovoljstvom možemo konstatovati da su promene u Jugoslaviji u vezi sa stvaranjem Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, kao privremene vlade naroda Jugoslavije, naišle na pozitivan prijem ne samo u široj javnosti savezničkih zemalja, nego i u vodećim službenim krugovima naših velikih saveznika. Naši narodi su sa radošću pozdravili službenu izjavu informacionog oteka Komesarijata za spoljne poslove SSSR-a u vezi sa formiranjem NKOJ-a. Odbijanja ponude koju je tzv. jugoslovenska vlada u Kairu učinila sovjetskoj vladi, prema kojoj bi trebalo sklopiti pakt o prijateljstvu i međusobnoj pomoći između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, odbijanje ove ponude od strane sovjetske vlade naši narodi smatraju kao nov dokaz da sovjetska vlada ceni udeo koji su naši narodi u okviru narodno-oslobodilačkog

pokreta dali u zajedničkoj borbi protiv fašističkih imperijalista, kao dokaz da ona ispravno gleda na izdajničku ulogu koju igra tzv. kairska »vlada« i njeni agenti. Naši narodi su takođe reagirali iskrenom radošću na mnogobrojna službena i poluslužbena priznanja rezultata i značaja naše oslobodilačke borbe za zajedničku savezničku stvar od strane Engleske i Amerike, kao i na materijalnu pomoć od ova dva velika saveznika, koja se povećala baš posle II zasedanja AVNOJ-a. S priznanjem su naši narodi pozdravili i činjenicu da su savezničke vojne misije kod izdajničkog generala Draže Mihailovića povučene. Sve ove činjenice dokazuju da je zajednički interes borbe protiv hitlerovskih osvajača tesno povezo naše narode i narode naših savezničkih država. Nema sumnje da su time stvoreni potrebni uslovi za nastavljanje ove saradnje u posleratnoj obnovi Evrope uopšte, a naše napaćene domovine napose.

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije još nije formalno priznat od strane saveznika, ali ipak svi momenti koje smo gore naveli, a naročito sve tešnja saradnja između Vrhovnog štaba NOV i POJ i savezničkih štabova, govore o tome da savezničke vlade stvarno priznaju stanje koje je nastalo u Jugoslaviji voljom njenih naroda, a koje se odrazilo u odlukama II zasedanja AVNOJ-a.

Nema sumnje da će jačanje Narodno-oslobodilačke vojske i sve veće isticanje Jugoslavije kao vojničkog faktora i formalno ubrzati priznanje Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije kao zakonite jugoslovenske vlade od strane saveznika. Moramo priznati da nam u tom pogledu pomaže jačati međunarodni položaj nove jugoslavije i sama tzv. kairska »vlada«, koja je sasvim izgubila strpljenje i koja se sada bezglavo povezuje sa svima reakcionarnim i fašističkim klikama u svetu, pa čak i s reakcionarnom klikom oko poljske vlade, koja se i onako već kompromitovala pred čitavim svetom. Moram ovde uzgred pomenuti da nam u poslednje vreme izdajice u emigraciji prete poljskom vojskom, koju će, kako tvrde poslati protiv naše Narodno-oslobodilačke vojske. Nas ove pretnje tako malo uznemiruju, da ih ne bismo ni pominjali da nisu značajne u nekom drugom pogledu: ako je naime tzv. kairskoj »vladi« kao poslednje utočište ostala tzv. poljska »vlada«, onda možemo zamisliti kako bedno izgledaju spoljnopolitičke pozicije naših kairskih emigranata.

Tako pred našim očima iz krvi, patnji i napora naših naroda raste veličanstvena i dragocena zgrada nove Jugoslavije. Moć nove Jugoslavije raste iznutra i spolja. Njena junačka borba i demokratski opštenarodni značaj narodno-oslobodilačkog pokreta, demokratsko uređenje odnosa između naroda na

temelju potpune ravnopravnosti, činjenica da ovaj oslobodilački pokret vode istinske narodne snage, — sve to ne samo da budi simpatije narodnih masa čitavog sveta, nego je još od Jugoslavije u ovom delu Evrope stvorilo ognjište oslobodilačkog otpora protiv fašizma i privlačni centar za druge narode, koji se na našem primeru uče kako se treba boriti protiv okupatora i domaćih izdajnika. Odluke II zasedanja AVNOJ-a izvršile su naročito dubok uticaj na susedne zemlje. Svakako je antifašistički i narodno-oslobodilački pokret u tim zemljama dobio jak potstrek od Drugog zasedanja AVNOJ-a.

Sve ove činjenice ispunjavaju nas s jedne strane ponosom, a s druge strane učvršćuju u nama svest da je budući položaj Jugoslavije u krugu evropskih naroda dobro obezbeđen. Da još jednom ponovim: *našu novu Jugoslaviju neće braniti samo naše oružje, nego će je braniti i simpatije i pomoć slobodoljubivih snaga čitavog sveta, simpatije i pomoć koju sit naši narodi zaslužili svojom požrtvovanom junačkom borbom protiv najvećeg neprijatelja čovečanstva — fašističkog imperijalizma.*

PERSPEKTIVE NAŠE BORBE

Sve ove velike promene u unutrašnjem životu jugoslovenskih naroda odigravale su se u predvečerje odlučnih borbi za potpuno uništenje hitlerizma i njegovog »novog poretka«.

Na istočnom frontu sovjetska ofanziva dostigla je toliki zamah i takvu ubojnu snagu, kojoj nema ravne u istoriji čovečanstva. Na prostranim ravninama Ukrajine, Bele Rusije i severne Rusije sazrevaju uslovi za konačno uništenje Hitlerove ratne mašine. Hitlerova vojska zaostaje u ljudstvu i materijalu i nalazi se pred katastrofom. Siloviti zamah savezničkog bombardovanja vojničkih, industriskih i prometnih centara nosi smrt i uništenje hitlerovskim nervnim centrima i razara pozadinu nemačke vojske. U Italiji saveznička vojska nastavlja svoje ofanzivne operacije, koje su sa iskrcavanjem južno od Rima ušle u novu fazu. Ovo iskrcavanje naročito je važno za nas, jer je znatno olakšalo operacije naše Narodno-oslobodilačke vojske. Ali nije još daleko ni dan kad će početi opšti napad savezničkih vojnih snaga na hitlerovsku »evropsku tvrđavu«, napad s istoka, zapada i juga, na kopnu, iz vazduha i na moru.

Isto tako teške poraze doživljava Hitler na području međunarodne politike. Od časa kada je položaj hitlerovske vojske postao beznadan, Hitler je računao samo još na konflikt između Sovjetskog Saveza s jedne strane, i Engleske i Amerike, s druge strane. Moskovska i Teheranska konferencija potpuno su sahranile sve te Hitlerove jalove nade. Desilo se ono čega se

Hitler najviše bojao: sovjetsko-englesko-američki blok se učvrstio, postao je nerazrušiv i približava se dan kada će se strahovita snaga tog jedinstvenog bloka sručiti na Hitlerovu »evropsku tvrđavu«.

Ali poraz nije doživeo samo Hitler i drugi priznati fašistički fireri u njegovim vazalnim državama; na neizbežni razdor između SSSR s jedne, i Engleske i Amerike, s druge strane, računale su i reakcionarne i profašističke klike kao što je ona oko tzv. jugoslovenske vlade u Kairu i oko Draže Mihailovića, Vladimira Mačeka, slovenske »sredine« itd. Ove klike su računale da će moći u ovakvom, po njihovom mišljenju, »neizbežnom« sukobu preko noći preći s nemačkih pozicija na savezničke. Sporazum između SSSR, Engleske i Amerike o najvažnijim pitanjima sadašnjeg rata, pa i o posleratnoj saradnji poništio je ovakve reakcionarne i izdajničke račune. Čitav razvitak međunarodnih događaja osudio je te izdajničke špekulante da kao neman iz narodne bajke ostanu onde gde su bili od samog početka: na hitlerovskim, fašističkim pozicijama. Zajedno s Hitlerom približava se i njima dan strašne kazne.

Isto tako pogrešan račun pravila su ta gospoda još u jednom pogledu: računali su naime sa svom sigurnošću na to da je saradnja između Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije i zapadnih sila potpuno nemoguća s obzirom na to što u narodno-oslobodilačkom pokretu Jugoslavije saraduje, i to čak kao rukovodeća snaga, Komunistička partija Jugoslavije. Štaviše ta gospoda su s potpunom sigurnošću očekivala neizbežan sukob između Narodno-oslobodilačke vojske i savezničkih vojski, a onda će se ponovo moći dočepati vlasti. Međutim, pokazalo se ne samo da račun na ovakav sukob ni u jednom pogledu nije realan, nego *da je baš sve tešniji saveznički odnos između naše Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije i savezničkih snaga postao živa realnost*. Ko danas sumnja u ovakav odnos, taj ili je slep ili mu je šlepa mržnja prema svemu što je slobodoljubivo i demokratsko uništila i poslednji ostatak razuma. Nema razloga da sumnjamo da će taj saveznički odnos između naših naroda i naših velikih saveznika u budućnosti postati još tešniji.

Ali nisu samo naše jugoslovenske protivnarodne klike zapale u takav položaj. Skoro sasvim slični procesi dešavaju se i s poljskim, grčkim i drugim emigrantima i sa svima protivnarodnim špekulantima u unutrašnjosti hitlerovske »evropske tvrđave«. Razumljivo je da sa slomom ovih objektivnih uporišta Hitler sve više gubi tlo pod nogama. Odjek svih ovih procesa silno se odražava u Hitlerovim vazalnim zemljama. Nestalo je vere u Hitlerovu pobedu. Gospodar je počeo propadati, a sluge traže najjeftiniji izlaz iz te neugodne situacije. Pristalice

rata u Finskoj, Mađarskoj, Bugarskoj itd. samo još s najvećim naporom i pomoću Hitlerove vojske odlažu potpuni unutrašnji slom.

Ukratko, ulazimo u zaključnu, odlučujuću fazu rata protiv hitlerovske Nemačke. Narode Jugoslavije ona nije zatekla nespemne. Jedna od najznačajnijih činjenica u istoriji slovenačkog naroda na raznim prekretnicama opšte istorije bila je njegova nespemnost i pasivnost. Tako je bilo 1848 godine, tako je bilo u početku 20 veka, tako je bilo 1918 godine, tako je bilo — zaslugom reakcionarnih klika iz JRZ i JNS — u martu i aprilu 1941 godine. Danas možemo konstatovati da je za bliske i odlučne događaje i slovenački narod potpuno spreman, spreman vojnički i politički, te može bez bojazni i neizvesnosti gledati u budućnost. To je, drugovi, bilans politike koja je u odlukama Drugog zasedanja AVNOJ-a dobila svoj poslednji izraz. Mislím, drugovi, da ova politika zasluđuje priznanje svakog poštenog Slovenca.

O KARAKTERU NARE NOVE VLASTI I O NEKIM OSNOVNIM ZADACIMA

Sve ovo još nikako ne znači da će sadašnja faza naše borbe biti lakša od ranijih, i da ćemo otsada moći da spokojno očekujemo sigurnu pobeđu. Ne, pred nama stoji još težak put, mi to ne krijemo, ali sigurnost u pobeđu ne daju nam samo dosadašnji uspesi, nego i svest da smo u dosadašnjim borbama mnogo naučili. Pre svega naučili smo da se čvrsto, istrajno i planski borimo. U svojoj trogodišnjoj borbi nismo se nikada dali ni uspavati velikim pobeđama i uspesima, niti smo padali u malodušnost kad smo morali na svojim leđima izdržati teške i žrtvama plaćene udarce. Zato smo uvereni da ćemo uspešno izvojevati i poslednju borbu, jer smo se odlučili da se s istom istrajnošću borimo do kraja.

Mi smo pobeđivali naročito iz dva razloga: zato što smo osluškivali dišanje i težnje narodnih masa, zato što nismo gubili iz vida objektivne procese oko nas. Nismo se zatrčali ni ispred jednog, ni ispred drugog, niti smo zaostajali ni za jednim ni za drugim. Pridržavali smo se poznatog načela da se mase pre svega uče na vlastitom iskustvu i da je svako istrčavanje ili zaostajanje za njima isto toliko štetno, kao što je štetno svako prazno planiranje koje se ne oslanja na realnu analizu objektivnih okolnosti.

Narodno-oslobodilački pokret je nastao s propašću Jugoslavije kao prvenstveno politički pokret. Stvaranjem prvih malih partizanskih grupa taj se pokret prvi put prihvatio oruđuja. Organi narodno-oslobodilačkog pokreta — narodno-oslobodilački

odbori, odnosno odbori oslobodilačkog fronta — uporedo s uspesima naše vojničke akcije, sve više su preuzimali dvostruku funkciju: pored funkcija organa borbe, preuzimali su na sebe već i funkciju organa vlasti. S porastom naše regularne Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije, oslobađanjem većih predela naše zemlje, sa sve većim zbijanjem velike većine narodnih masa u narodno-oslobodilački pokret, s potpunim demaskiranjem izdajica oko Draže Mihailovića i tzv. jugoslovenske vlade u inostranstvu, s učvršćivanjem međunarodnih pozicija našeg oslobodilačkog pokreta i povoljnim razvojem međunarodne borbe protiv hitlerovskih imperijalista — izbio je momenat kad je novoj narodnoj vlasti trebalo dati čvršće oblike i u rukovodećim državnim organima, tj. kada je bilo potrebno početi s polaganjem temelja za zgradu buduće zajednice naroda Jugoslavije, federativne Jugoslavije.

Takav je bio razvitak narodno-oslobodilačkog pokreta od 1941 godine pa dalje. Mislim, da neću preterati ako kažem da ovaj proces ide u najsvojstvenija i najveličanstvenija zbivanja te vrste u istoriji čovečanstva. Sadašnja faza naše oslobodilačke borbe postavlja pred nas neke sasvim nove zadatke a neke zadatke postavlja na potpuno nov način. Dosad je bila osnovna stvar: što uspešnije tući neprijatelja, i politički i vojnički. Nema šumnice da su ova dva zadatka još i danas isto tako važni. U ovom pogledu naš je zadatak da najodlučnije i najdoslednije sprovedemo maksimalnu mobilizaciju svih ljudskih i materijalnih snaga i rezervi, da bismo u odlučujućim borbama, koje se približavaju, mogli što pre postići odlučnu pobeđu na našem terenu i nad okupatorom i nad domaćim belo-plavim izdajnicima. Ali ovom zadatku pridružuje se nov, ne manje važan zadatak: treba ojačati i dalje graditi temelje naše nove državne zajednice, koji su bili položeni na drugom zasedanju AVNOJ-a. Politička mobilizacija narodnih masa zavisi danas pre svega od toga da li će narodne mase stvarno smatrati državu svojom, tj. da li će se narodne mase na vlastitom iskustvu uveriti da su državni organi zaista organi njihove sopstvene vlasti. Prema tome, u ovom pogledu je naš osnovni zadatak da organe narodne vlasti razvijemo na takav način kako bi se preko njih slovenačke narodne mase osetile kao neposredan organizator svoje države u domovini, ukoliko, kako bi se u istinu osećale gospodarem svoje zemlje. Treba pobijati sve one tendencije koje ma na koji način slabe učešće narodnih masa u uređenju vlastite države. Ukoliko učešće masa bude veće u tom pogledu, utoliko će biti jača povezanost sa zgradom, koja će biti delo njihovih vlastitih ruku. U tom obliku svoje aktivnosti te mase će najjasnije upoznati razliku između lažne i istinske demo-

kratije, između bivše i nove Jugoslavije. Po tom pitanju mnogo greše oni koji misle da se sva pitanja mogu odgoditi za posle rata, a da zasada možemo ostati pri starom, odnosno da su dovoljne samo provizorne mere. Svaki elemenat vlasti koji osvojimo našom krvavom borbom protiv okupatora i izdajnika *narodne mase moraju već danas proveriti i upoznati ga kao istinsku demokratsku i istinsku narodnu vlast*. Već u samom početku moraju na vlastitom iskustvu osetiti razliku između prošlosti i sadašnjosti.

U vezi s ovim čini mi se da je potrebno raščistiti i pojam »narodne vlasti«. Narodno-oslobodilački pokret ne zadire sam po sebi radikalno u socijalne temelje sadašnjeg društva. Ono po čemu se naš opštenarodni oslobodilački pokret razlikuje od svih dosadašnjih političkih stranaka, koalicija i pokreta u Jugoslaviji, jeste, u prvom redu, sam sastav i novi oblik demokratskog vodstva. Opštenarodni oslobodilački pokret naroda Jugoslavije karakterističan je po tome što je u njemu na našem tlu prvi put postignuta čvrsta povezanost između radnika, seljaka, srednjeg staleža, inteligencije i između patriotskih delova svih drugih socijalnih slojeva. Ovo jedinstvo gradilo se na platformi borbe za slobodu naroda, za ravnopravnost naroda i za demokratiju. Svojom izdajničkom ulogom sama se isključila iz ove opštenarodne zajednice baš ona protivnarodna reakcija koja je kroz čitavo vreme u prošlosti najviše sprečavala težnje naroda za demokratijom i ravnopravnošću naroda, a koja je ujedno bila glavni nosilac i branilac svih onih protivnarodnih ustanova koje su služile isključivo sebičnim ekonomsko-političkim ciljevima ove protivnarodne reakcije. Narodno-oslobodilački pokret u Jugoslaviji i njegova pobjeda ne znače, dakle, sami po sebi novi društveni poredak, ali znače svakako bitnu promenu u sastavu opštenarodne zajednice. Pri tome suština promene sastoji se u tome što je vodeća uloga sa protivnarodne reakcije prešla na progresivne snage s radništvom na čelu. Iz ove činjenice proizilazi i osobitost naše narodne vlasti. Ovde se nisu bitno promenile socijalne osnove, ali izmenili su se vodstvo države i forme vlasti. Ova promena ujedno jamči da ubuduće neće biti takvih reakcionarnih državnih ustanova, koje bi mogle sprečavati narod da na demokratski način uredi svoj život i svoju budućnost, na takav način koji će odgovarati njegovim težnjama za srećnijim životom, većitim težnjama čoveka za napretkom i ličnom srećom.

U vezi s ovim hteo bih da se dotaknem još jednog pitanja o našoj federaciji. Mislim da je potrebno naglasiti da se naša federativna načela bitno razlikuju od mnogih drugih federacija na svetu. U prošlosti su federacije često bile plod kompromisa

između vladajućih i ugnjetenih naroda, koji su do takvog stepena razvili svoj oslobodilački pokret, da su vrhovi vladajućih naroda morali popustiti. Federacije koje su nastale na ovaj način još uvek su nosile u sebi više manje elemenata neravnopravnosti. U njihovom su se okviru još uvek vodile borbe za opstanak i slobodan razvitak jednog ili drugog naroda, naročito onde gde se radi o narodima koji se međusobno razlikuju po nejednakom stupnju privrednog razvitka. Nikakve istinske ravnopravnosti nije, na primer, moglo biti niti se ona mogla razviti, recimo, iz nekadašnjeg Cvetković-Mačekovog sporazuma, jer je to bio sporazum između reakcionarnih protivnarodnih klika, koje su morale popuštati jedna drugoj, ali su i u okviru toga sporazuma tražile da iskoriste svaku protivnikovu slabost za političko i ekonomsko utvrđivanje svojih pozicija. Novi sastav opšte narodne zajednice koji je nastao kao rezultat naše oslobodilačke borbe, bitno je promenio i odnose među našim narodima. Nova Jugoslavija ne nastaje na osnovu kompromisa između srpskog naroda i u staroj Jugoslaviji ugnjetenih naroda ili bolje rečeno na osnovu kompromisa između vladajućih srpskih, hrvatskih, slovenačkih i drugih reakcionarnih klika, već kao rezultat uverenja naroda Jugoslavije da je Federativna Jugoslavija najbolji i najčvršći oblik za maksimalno osiguranje slobodnog razvitka svakog od njih.

Najzad, čini mi se da je u vezi s tim potrebno podvući i važnost ispravnog rešavanja privrednih pitanja. O tome će biti govora u sledećem referatu, ali hteo bih da se još sada dotaknem jednog pitanja. Istina je da se u tom pogledu ponekad borimo sa gotovo nesavladivim teškoćama. Mi smo prisiljeni da ratujemo na način koji nesumnjivo veoma otežava svaku sistematsku izgradnju naše ratne privrede. Ali uprkos tome možemo mnogo učiniti, a ono što možemo učiniti, bezuslovno moramo učiniti. Naše narodne mase u većini potpuno shvataju velike teškoće s kojima se mora boriti naša narodna vlast i vodstvo oslobodilačkog pokreta u svojim naporima da bi zadovoljili bar najosnovnije svakodnevne potrebe narodnih masa. Što se ne može učiniti, to mase od nas i ne traže. Ali ako ne bismo uložili sve snage da učinimo sve ono što se može učiniti, ne bismo bili dostojni poverenja koje naš narod gaji prema organima narodne vlasti i vodstvu našeg oslobodilačkog pokreta. Borci i aktivisti našeg oslobodilačkog pokreta, dakle, ne smeju biti danas samo dobri vojnici, politički borci, agitatori i propagandisti, samo najverniji pomoćnici našeg naroda i izgradnje nove vlasti, nego uz to — najčešće čak i prvenstveno — i dobri privrednici. Naš narod mora videti da naš oslobodilački pokret, njegovi organi, njegovi borci i aktivisti ne misle samo na slo-

bodnu sutrašnjicu, nego da se brinu i za one svakidašnje životne potrebe naroda koje je danas moguće zadovoljiti. I ova je briga jedna od najjačih karika koja će povezati naš narod s njegovom vlašću, sa slobodnom Slovenijom, s federativnom Jugoslavijom.

Mi Slovenci stupili smo u novu jugoslovensku državni zajednicu kao slobodan narod i na osnovu slobodne odluke. To znači da smo svesni kako svojih prava u ovoj državnoj zajednici, tako i svojih obaveza prema njoj. Kada se budu danas pretresale odluke AVNOJ-a i njihov značaj za nacionalnu sudbinu, treba istovremeno pred čitavim svetom naglasiti *da je nova Jugoslavija i za slovenački narod njegova vlastita država, u kojoj će saradivati svim svojim snagama i sredstvima, pomagati njenom jačanju, razvijanju blagostanja u njoj, utvrđivanju demokratskih tekovina koje su u njoj ostvarene, a koju će, ako bude ubuduće potrebno, braniti i svojom vlastitom krvlju, isto onako kao što je sada gradi krvlju svojih najboljih sinova i kćeri.*

Drugovi!

Hteo bih na kraju da još jednom izrazim osećaj ponosa, koji obuzima sve borce narodno-oslobodilačkog pokreta, sve iskrene patriote, kada gledaju na put koji smo prešli u toku zadnjih godina. Uspehi koje smo već dosada postigli i svetla perspektiva koja se otvara slovenačkom i svim narodima Jugoslavije za budućnost rečito dokazuju *da je put oružanog otpora kojim su pošli naši narodi od 1941 godine bio ispravan i da nisu bile uzaludne teške i dragocene žrtve koje je naš narod dao u ovim godinama. Svojim vlastitim snagama izvojevali smo čvrste temelje budućnosti.* Tako smo izvojevali i priznanje i stvarnu pomoć slobodoljubivog čovečanstva. Ne može biti nikakve sumnje da ćemo dobiti odlučujuću bitku, koja se brzo približava.

Neka živi slobodna Demokratska Federativna Jugoslavija!

Neka živi slobodna i ujedinjena Slovenija!

Neka žive naši junački narodi i večito bratstvo među njima!

Črnomelj, februara 1944 godine

BR. 29

ZNAČAJ ODLUKA AVNOJ-a ZA DALJI RAZVOJ NAŠE BORBE I STVARANJE FEDERATIVNE DRŽAVNE ZAJEDNICE — ČLANAK DRUGA TITA OD 1. MARTA 1944. OBJAVLJEN U ČASOPISU »NOVA JUGOSLAVIJA« U DRVARU¹

ZNAČAJ ODLUKA AVNOJ-a ZA DALJI RAZVOJ NAŠE BORBE I STVARANJE FEDERATIVNE DRŽAVNE ZAJEDNICE

Među najveće uspjehe koje su narodi Jugoslavije postigli u toku ovog oslobodilačkog rata spadaju, bez sumnje, odluke Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije. One znače čitavu prekretnicu u procesu ove oslobodilačke borbe. Udareni su prvi temelji za izgradnju jedne nove, srećnije Jugoslavije s pravednijim uređenjem, koje garantuje našim napaćenim narodima bolju i srećniju budućnost: uređenjem koje počiva na nacionalnoj ravnopravnosti, bratskoj slozi i socijalnoj pravednosti. Te su odluke izraz težnji svih naših naroda i zato ih s tolikim oduševljenjem pozdravlja ogromna većina svih naroda Jugoslavije.

Odjek tih odluka u čitavoj zemlji i inostranstvu je ogroman. U samoj zemlji te odluke su: prvo — samo učvrstile duboku vjeru onih koji se bore u ovoj neravnoj borbi za svoju slobodu i ravnopravnost, da natčovječanski naponi i žrtve, dati u ovoj borbi, nisu bili uzaludni; drugo — svima onima kojima je bila neizvjesna sutrašnjica, a plašili su se prošlosti, data je jasna perspektiva i određen cilj, kome, bez kolebanja, treba da doprinesu svoj dio u ovoj teškoj borbi; treće — svima kolebljivcima i špekulantima, koji su stajali po strani i čekali zgodan momenat da vide čija će strana prevagnuti, ove odluke oduzele su dalju mogućnost izgovaranja da »još nije vrijeme«; oni su prisiljeni da se opredijele: ili — ili, s narodom ili protiv njega; četvrto — ove historijske odluke su najmoćnije oružje, kako protiv okupatora, tako i protiv svakovrsnih izdajnika i reakcionara, koji su se dosad bacali klevetama na narodnooslobodilački pokret, nazivajući ga čisto komunističkim itd.

¹ Članak je prvi put objavljen u petnaestodnevnom listu »Nova Jugoslavija« na oslobođenoj teritoriji u zapadnoj Bosni. Prvi brojevi tog časopisa štampani su ćirilicom u bosanskoj štampariji, u Drvaru, dok su u Hrvatskoj i Sloveniji štampani latinicom na hrvatskom i slovenačkom jeziku. Svaki broj je imao tiraž do 30.000 primeraka. Kad se Vrhovni štab prebacio na ostrvo Vis časopis je izdavan tamo.

Ovi posljednji su se brzo opredijelili. Većina njih našla se na istoj liniji sa okupatorima. Izbjeglička jugoslovenska vlada zauzela je otvoreno neprijateljski stav. Reakcionari i vrhovi nekih bivših partija u zemlji silno su se uzбудili i počeli su potajno tražiti pomoć na sve strane. Oni se ujedinjuju — kako u zemlji tako i u inostranstvu, ne obazirući se na političko-partijsku pripadnost. Oni potajno šuraju sa okupatorom, ne bi li pomoću njega zaustavili nekako ovaj historijski točak. Okupatorske sluge — Nedić, Pavelić, kao i Draža Mihailović — nastoje svim silama da pomoću okupatora izvrše nasilnu mobilizaciju i zajedničkom oružanom silom spriječe narode Jugoslavije da ostvare svoje velike zamisli. Sam okupator trudi se veoma marljivo da sav taj zločinački rad domaćih izdajnika i reakcionara iskoristi u svoje svrhe, ne bi li kako produžio svoj život. Na jednoj strani — on izdajniku Nediću milostivo nudi istočnu Bosnu i Crnu Goru za nekoliko desetina hiljada srpskih vojnika, koji bi trebalo da zamijene Nijemce u borbi protiv Narodnooslobodilačke vojske. Muslimanima u Bosni obećava autonomiju. Pavelićevim ustašama Boku Kotorsku, Hercegovinu i ostali dio Bosne. Jednom riječju, nastala je čitava zbrka, koja je — s druge strane — već izazvala međusobne sukobe između »velikosrbina« Nedića i »velikohrvata« Pavelića. Muslimanskim reacionarima takođe nije razumljivo kako se njihova autonomija može poklapati s podjelom Bosne između Pavelića i Nedića. No, baš zbog ovih švapskih gluposti, naši narodi ne treba mnogo da se boje od »ujedinjene« reakcionarne izdajničke klike Beograda i Zagreba.

Odluke koje su predstavnici naroda Jugoslavije donijeli na Drugom zasjedanju AVNOJ-a o budućem uređenju Jugoslavije naišle su u svim demokratskim savezničkim zemljama na simpatije i jednodušno odobravanje. Te odluke zabilježene su u inostranoj demokratskoj štampi i na radiju kao jedan od najvažnijih događaja u posljednje vrijeme. Drugačije i nije moglo biti. Ovaj rat je i suviše surova škola, ne samo za političare nego i za svakog prosječnog čovjeka, ne samo u našoj zemlji nego i u svim savezničkim zemljama, koje danas, sasvim pravilno, mjere životnu sposobnost jednog naroda i njegovu sposobnost da sam sobom upravlja — njegovom upornošću u borbi protiv njemačko-fašističkih okupatora.

Ali mi danas ne možemo da se zaustavimo samo na konstatacijama da su ove odluke naišle na povoljan odjek u zemljama inostranstva. Narodna pretstavništva — AVNOJ, Prezidijum AVNOJ-a i Nacionalni komitet odlobođenja Jugoslavije — primila su na sebe ogromnu odgovornost pred našim narodima, odgovornost za svoj rad. To se naročito tiče Nacionalnog

komiteta kao izvršnog organa narodne vlasti. Jasno je da Nacionalni komitet mora da vrši svoju dužnost pod najtežim uslovima, pošto postoji čitav niz raznih prepreka koje onemogućavaju pravilan razvoj njegovog rada u cjelini, kao i rada pojedinih povjereništava posebice. Ali, stvar i jeste u tome da i pod ovim teškim okolnostima treba učiniti sve što se može, da bi se na taj način opravdalo povjerenje koje narod ima u svoje predstavnike.

Prvi i najvažniji zadatak Nacionalnog komiteta u sadašnjem času jeste pitanje oslobođenja naše zemlje, i njegova pažnja mora biti, uglavnom, usmjerena u tom pravcu. Glavni teret nosi na svojim plećima naša Narodnooslobodilačka vojska. Prema tome: sve za front sve za pobjedu — ostaje još uvijek vodeća parola. Pitanje prehrane i uopšte snabdijevanja vojske, to je jedan od najvažnijih problema od kojih zavisi uspjeh naše dalje borbe. Nacionalni komitet treba da posveti ovome maksimum svoje pažnje. Izvori potrebnih sredstava nalaze se u samom narodu i narod ta sredstva rado daje. Ali teret treba podijeliti podjednako, i zato je potrebno izvršiti takvu organizaciju sabiranja sredstava da pojedini krajevi i sela ne budu pogođeni i suviše mnogo. Treba se pobrinuti već sada i naći načina kako da se pomogne našim seljacima na oslobođenoj teritoriji sjemenom i radnom snagom, da bi se zasijalo što više zemlje. Osim toga, treba tražiti nove izvore snabdijevanja, jer se rat, već tri godine, vodi uglavnom na teret najsiromašnijeg dijela našeg naroda u najpasivnijim krajevima, koji nije više kadar ni da prehranjuje samog sebe. Ti izvori, razumije se, mogli bi doći samo iz inostranstva. Savezničke zemlje su obećale da nam daju takvu pomoć. Ali Nacionalni komitet mora preduzeti organizacione mjere, da bi se ta pomoć brzo i pravilno raspodijelila, čim budu stvorene mogućnosti da ona dođe. Treba prikupiti statističke podatke o stanju pojedinih porodica, o broju grla stoke, o količini zasijane zemlje, o broju duša kojima treba puna ili djelimična pomoć itd.

U Bosni i Hercegovini, u Crnoj Gori, u Lici, u Srbiji, u Makedoniji, Hrvatskoj, Dalmaciji, Sloveniji, Vojvodini popaljene su stotine i hiljade kuća čija su zgarišta obrasla travom, a stanovništvo živi u zemunicama i raznim stajama, što je veoma opasno zbog širenja zaraznih i drugih bolesti. Ovdje je potrebna hitna pomoć, koliko dopuštaju današnje prilike u kojima se nalazimo. Treba smjesta dati inicijativu i pomoć da seljaci grade drvene stanove. Treba odrediti šumske predjele gdje će se planski sjeći građa; treba se pobrinuti za eksere i slično, jer to seljaci nisu kadri da nabave, a bez toga se graditi ne može.

Kao što smo vidjeli, naš narod živi u strašnim higijenskim prilikama, pa je potrebno da se preduzmu najhitnije mjere, kako bi se narod sačuvao od zaraznih i drugih bolesti.

Na čitavoj oslobođenoj teritoriji, i gdje god je to moguće, treba odmah organizovati redovnu školsku obuku za djecu. Radi toga se moramo na vrijeme pobrinuti za učitelje, udžbenike, prostorije i dr.

Većina članova Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije imala je priliku da se u toku ove teške oslobodilačke borbe, na licu mjesta upozna sa svom bijedom našeg stanovništva. Uzročnik te bijede nije samo okupator već i dvadesetogodišnje haraćenje raznih protivnarodnih režima. Uzročnik te bijede je sistem vladavine korupcije i nasilja jedne organizirane škole odnarođenih profitera, željnih brzog bogaćenja na račun naroda. U Srbiji, Sandžaku, Bosni i Hercegovini, Lici, Crnoj Gori vidjeli smo kako narod živi u malenim tijesnim kolibama prljavim i nezdravim, često zajedno sa stokom. Vidjeli smo strahovite životne uslove, koji su nam nametali pitanje: pa kako je taj naš narod uopšte uspio da se održi u životu? Zašto je uopšte plaćao poreze i druge namete? Tu smo, istovremeno, nalazili i odgovor zašto se taj narod bori danas tako uporno za svoju slobodu. Taj je odgovor da se narod ne bori za onu bivšu maćehinsku Jugoslaviju već za novu Jugoslaviju, koja treba da mu osigura život dostojan čovjeka. Zato naš najsiromašniji dio naroda daje danas posljednju koranicu kruha, zato on stoički trpi sve patnje ovog rata — dobrovoljno; zato on daje svoju krv i živote. To nam je ujedno i odgovor zašto naši narodi mrze tako neodoljivom mržnjom sve ono što podsjeća na staro.

Treba posvetiti najveću pažnju činjenici da još i danas, kada većina našeg naroda podnosi najteže žrtve u borbi za svoju slobodu i bolju budućnost i kada napreže sve svoje snage da istjera okupatora iz svoje zemlje, postoji jedan dio Hrvata, Srba, Slovenaca, muslimana, Crnogoraca, Arnauta itd., koji otvoreno služi okupatoru. U redovima Nijemaca, protiv naših naroda, bori se jedan dobar dio hrvatskih domobranaca, slovenačkih domobranaca, bosansko-hercegovačkih muslimana, srpskih četnika Draže Mihailovića i Nedićeve Državne straže, kosovskih balista, crnogorskih, bosanskih i drugih četnika. Svi oni vrše najobičniju izdaju prema svojoj zemlji i narodu. Svi oni, ukoliko odmah ne prijeđu u redove NOV i POJ i svojom borbom ne operu sa sebe sramotu izdaje, biće stavljeni pred narodni sud i snosiće najteže posljedice za svoju izdaju. Historija našeg naroda će ih postaviti na sramotni stub i pokoljenja će ih spominjati s prezrenjem.

Svi oni koji budu i dalje služili okupatoru, ukoliko ih ne pogodi najteža narodna osuda, neće imati prava da učestvuju u budućem uređivanju naše državne zajednice. Takvi neće imati prava da se koriste plodovima ove veličanstvene oslobodilačke borbe.

Naša slavna Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi sastavljeni su na dobrovoljnoj bazi. Oni daju dobrovoljno svoju krv i svoje živote za bolju i srećniju budućnost svoje zemlje. Niko nema prava da traži od njih da i dalje sami snose sav teret ove teške borbe. Svi oni koji stoje po strani moraju putem mobilizacije biti pozvani da vrše svoju dužnost u redovima NOV i POJ. Ko se ne bi odazvao ovoj najčasnijoj dužnosti, s pravom će biti žigosan ne samo kao kukavica nego i kao izdajnik svoje domovine. Dati sve od sebe u ovoj teškoj i krvavoj borbi u historiji naših naroda, to je dužnost svakog čestitog Srbina, Hrvata, Slovenca, muslimana, Crnogorca, Makedonca, i drugih.

U vezi s međunarodnim odnosima, svakog dana se pokazuje sve veća potreba da se što prije dođe do priznanja, »de jure«, Nacionalnog komiteta, kao jedine zakonite vlade Jugoslavije. To imperativno traže interesi naših naroda, koji su već i onako dovoljno oštećeni izdajničkim radom jugoslovenske izbjegličke vlade.

Narodni novac koji je prije rata i za vrijeme rata depoiniran u savezničkim zemljama, jugoslovenska izbjeglička vlada nemilosrdno rasipa u svoje lične svrhe i u svrhe finansiranja izdajničkih četnika u zemlji. Ovdje dolazi do apsurdna i činjenica da jedna neodgovorna izdajnička vlada iskorišćava ranije postojeće ugovore i obaveze saveznika, da — iako bez ikakve veze sa svojom zemljom i narodom — može nesmetano da troši i upropašćava narodno dobro. Tako te izbjeglice vrše najobičniji kriminal u odnosu na narode Jugoslavije, kojima je baš danas potreban taj novac za vođenje ovog teškog oslobodilačkog rata, i koji će sutra, kada se ova borba svrši, biti naročito potreban za obnovu naše razorene zemlje.

Izbjeglička vlada, koja kipi neodoljivom mržnjom prema narodima Jugoslavije koji su bez, i protiv, njene volje pošli u boj protiv svog zakletog neprijatelja, pokušava da gura svoje pristalice u razne međunarodne odbore gdje oni, posve je vjerovatno, neće raditi u interesu naših naroda. Mi ne možemo biti ravnodušni prema tim činjenicama. Moramo preduzetisve da se spase narodni novac, da u te odbore uđu predstavnici u koje će naši narodi imati povjerenja, tj. oni koje bude uputio Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije. U tom cilju potrebno je stalno apelirati na čestitu međunarodnu javnost i na

saveznike. Mi smatramo da narodi Jugoslavije, koji doprinose tolike žrtve u ovoj borbi za zajedničku stvar, imaju pravo očekivati da će savezničke države što prije prekinuti veze sa izdajničkom izbjegličkom vladom i omogućiti da naši narodi dođu do svoje imovine — da će saveznici uspostaviti normalne odnose s Nacionalnim komitetom oslobođenja Jugoslavije.

Iako će se pitanje našeg unutarnjeg uređenja definitivno rješavati poslije oslobođenja zemlje od okupatora, ipak je danas potrebno preduzeti mnoge predradnje, koje su neophodne ne samo zato da bi se to pitanje lakše rješavalo poslije svršetka rata nego i zato što je to neophodno, već danas, radi uspješnijeg vođenja oslobodilačke borbe. Pitanje federacije poznato je mnogim građanima naše zemlje samo kao riječ federacije, koja predstavlja nešto bolje od stare Jugoslavije, a šta ona u stvari znači za našu zemlju u cjelini i za pojedine narode posebice, mnogima nije jasno. Uspješno objašnjavanje tog pojma ne može se ostvariti samo propagandom, ono mora biti potkrijepljeno praktičnim radom, odnosno rješavanjem, već danas, izvjesnih pitanja koja spadaju u domen federativnog uređenja. Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije mora nastojati da sve one grane poslova unutrašnje uprave koji spadaju u domen jedne federalne jedinice, već sada, ne samo prepusti toj jedinici nego i da joj pomogne svojom inicijativom i organizacionim savjetima. S druge strane, Nacionalni komitet treba takođe da pazi da rukovodeći organi federalnih jedinica ne preuzimaju na sebe kompetencije koje spadaju u dužnost Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, odnosno centralnog organa Jugoslavije. Takvo razgraničenje može se vršiti već sada, u procesu ovog rata, ali pri tom treba paziti da se to radi veoma pažljivo i s punim međusobnim sporazumijevanjem.

Iz nekih krajeva, kao na primjer iz Vojvodine i drugih, stižu nam često pitanja šta će biti s dotičnom pokrajinom. Hoće li i oni imati svoju autonomiju ili će pripadati nekoj drugoj federalnoj jedinici. Razumije se da su pitanja umjesna, da ona pokazuju koliko se naš narod u svim dijelovima naše zemlje interesuje za svoje uređenje, koje treba da mu donese sva ona prava što mu pripadaju. Na ovo pitanje mi danas možemo odgovoriti samo ovo: bez sumnje, Vojvodina će, kao i druge oblasti koje pretenduju na to, dobiti najširu autonomiju, ali pitanje autonomije i pitanje kojoj će federalnoj jedinici dotična pokrajina biti pripojena zavisi od samog naroda, odnosno od njegovih predstavnika, kada se poslije rata bude rješavalo o definitivnom državnom uređenju.

To je samo jedan mali dio onih ogromnih zadataka koji stoje pred Nacionalnim komitetom oslobođenja Jugoslavije i

pred organima svakog naroda posebice. No, bilo bi nepravilno očekivati da bi se ta pitanja mogla rješavati bez najveće pomoći ne samo narodnooslobodilačkih odbora i drugih narodnih organizacija već i čitavog naroda. Odgovornost AVNOJ-a i Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije pred narodom je velika, ali ja sam uvjeren da će oni, uz pomoć naroda, moći da riješe sve zadatke, isto onako kao što su, uz pomoć svih rodoljubivih naroda Jugoslavije, naši herojski partizani i Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije mogli uspješno da vode ovu džinovsku oslobodilačku borbu.

»Nova Jugoslavija«, marta 1944.

BR. 30

DRUGO ZASEĐANJE AVNOJ-a I ZADACI ANTIFAŠISTIČKOG OMLADINSKOG POKRETA — ČLANAK EDVARDA KARDELJA OD APRILA 1944. GODINE¹

DRUGO ZASEĐANJE AVNOJ-a I ZADACI NAŠEG ANTI-FAŠISTIČKOG OMLADINSKOG POKRETA

ZNAČAJ DRUGOG ZASEĐANJA AVNOJ-a

Drugo zasedanje AVNOJ-a u Jajcu nesumnjivo predstavlja jedan od najkrupnijih i najdalekosežnijih događaja u istoriji naših naroda. Odluke donesene na tom zasedanju zasnivaju se na trima osnovnim činjenicama:

1. na činjenici da je ogromna većina narodnih masa Jugoslavije uzela učešća u narodno-oslobodilačkoj borbi;

2. na činjenici da je naš narodno-oslobodilački pokret, s našom Narodno-oslobodilačkom vojskom na čelu, postigao velike uspehe u borbi protiv okupatora, zadajući žestoke vojne udarce neprijatelju, oslobađajući velike teritorije naše zemlje

¹ Članak je napisan za aprilski (sedmi) broj »Omladinske borbe« koji je izašao uoči Drugog omladinskog kongresa održanog između 2. i 5. maja 1944. u Drvaru. Objavljen je i u listu »Nova Jugoslavija«, sv. 4—5 za april 1944. Redakcija ga ovde preštampana iz knjige Edvarda Kardelja »Put nove Jugoslavije«, Beograd, 1946, strana 401.

i pridobijajući svojim uspesima simpatije i potporu slobodoljubivih naroda čitavog sveta;

3. na činjenici da su protivnarodne klike oko emigrant-ske tzv. vlade tako duboko ogrezle u izdajstvu, da je najelementarniji interes borbe naših i svih slobodoljubivih naroda protiv fašističkih hordi neophodno tražio njihovo konačno i potpuno uklanjanje s položaja rukovodećeg organa naših naroda. Istovremeno te klike su se svojom izdajničkom službom okupatorima toliko raskrinkale pred narodnim masama u Jugoslaviji i pred slobodoljubivim - spoljnim svetom, da je njihovo uklanjanje s položaja zakonite vlade Jugoslavije postalo i praktično moguće.

Osnovne karakteristike odluka su, prema tome, u sledećem:

1. tim odlukama narodi Jugoslavije konačno otstranjuju s vlasti protivnarodne, izdajničke, reakcionarne klike, a neposredno učešće u vlasti preuzimaju osnovne demokratske narodne mase, preko svojih pretstavnika, isprobanih u vatri trogodišnje borbe protiv okupatora;

2. tim odlukama narodi Jugoslavije postavljaju svoje međusobne odnose na osnovu potpune međusobne ravnopravnosti i samoodređenja, pa zato izgrađuju svoju zajedničku državu na principu federacije;

3. tim odlukama narodi Jugoslavije konačno su ozakonili osnovne organe narodne demokratske vlasti, koji su se razvili u toku dosadašnje borbe, naime — narodno-oslobodilačke odbore. Istovremeno, oni tu zgradu dograđuju stvaranjem novih vrhovnih organa te vlasti, vrhovnog zakonodavnog i izvršnog organa — Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i vrhovnog naredbodavnog i upravnog organa — Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Time su u stvari počeli sebi graditi novu, istinski demokratsku, narodnu državu.

Promene koje su stvorene odlukama Drugog zasedanja AVNOJ-a postavljaju pred sve borbene oslobodilačke snage naših naroda nove zadatke.

Ranije, naš narodno-oslobodilački pokret bio je pre svega politički i oružani pokret naših naroda protiv okupatora i domaćih izdajnika. Sada je narodno-oslobodilački pokret postao čvrst temelj, na kome se gradi jedna istinska narodna demokratska država.

Ranije, naši osnovni zadaci bili su da politički i vojnički tučemo neprijatelja, da ubeđujemo narodne mase na njihovom sopstvenom iskustvu u nužnost oružane borbe protiv okupatora i izdajnika, da se borimo za jedinstvo narodnih masa u narodno-oslobodilačkoj borbi i da pronalazimo najpogodnije organizacione oblike da bi narodno-oslobodilački pokret do

maksimuma mogao ispoljiti svoju snagu. Nema sumnje da svi ti zadaci i dalje ostaju pred nama. Ali, njima se danas pridružuju i novi: potrebno je mobilisati sve stvaralačke snage naših naroda za izgradnju naše krvlju stečene državne zajednice, za učvršćenje njenih organa, za njenu privrednu i kulturnu obnovu i boriti se za okupljanje svih slobodoljubivih i patriotskih snaga naših naroda oko te naše nove države. Pred nama, isto tako, danas neposredno stoji zadatak da izvojujemo našoj novoj Jugoslaviji dostojno mesto u krugu ostalih naroda Evrope. Junačka borba naših naroda i duboko demokratski karakter našeg oslobodilačkog pokreta izazvali su simpatije milionskih masa čitavog sveta prema našim narodima i velikom delu koje oni danas ostvaruju. Razumljivo je da je ta činjenica silno ojačala međunarodni položaj Jugoslavije. Ali, ima još vrlo mnogo da se uradi da bi narodi Jugoslavije, u tom pogledu, obezbedili potpuno svoju budućnost. Svaki naš borac, a pogotovu svaki naš rukovodilac mora učiniti sve da bi i taj cilj bio što pre postignut.

OMLADINA U IZGRADNJI NOVE JUGOSLAVIJE

Jasno je da te promene postavljaju nove zadatke i pred naš antifašistički omladinski pokret. Uloga naše omladine u oslobodilačkoj borbi bila je i dosada presudna. Naša slavna NOV i POJ, kojoj naši narodi zahvaljuju za tolike pobjede, pretstavlja cvet naše omladine. Tu svoju časnu i patriotsku ulogu naša omladina mora i dalje da zadrži. Veliko delo koje je obavilo Drugo zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu, mora našoj zemlji dati novog potstreka za nov polet u radu i borbi. S istim žarom i odanošću s kojom je naša omladina išla u oružanu borbu protiv okupatora mora danas i naš borbeni omladinski antifašistički pokret — Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije — prionuti na posao, da bi naša mlada državna tvorevina postala još jača.

Položaj i borba naše omladine bitno su se izmenili. U staroj Jugoslaviji omladina se morala boriti za svoja najosnovnija prava. I ona se, stvarno, s najvećom požrtvovanošću i borila — da bi sebi izvojevala mesto pod *suncem*, da bi sebi izvojevala srećniju budućnost. Zatim se, u prvim fazama naše narodno-oslobodilačke borbe, svim patriotskim žarom i s najvećim heroizmom bacila u borbu za oslobođenje svoje zemlje, znajući da bez nacionalne slobode nema ni za omladinu srećnog života. U toku borbe stvorili smo temelje nove državne zajednice naših naroda, nove Jugoslavije. U toj novoj državi naša omladina nije i neće više biti pastorče koje se mora boriti za svoja najosnovnija ljudska prava. Omladina je, nalazeći se u prvim

redovima narodno-oslobodilačkog pokreta, stvarala i još danas stvara novu Jugoslaviju, a u tome je i garancija da će u toj obnovljenoj državnoj zajednici naših naroda dobiti sva svoja prava. Borba za novu demokratsku i federativnu Jugoslaviju, borba za njenu vojničku i političku pobjedu, za njeno unutrašnje političko i privredno učvršćivanje, — to je danas oblik borbe naše omladine za svoja prava. Zato naša omladina danas ne može biti drugo nego jedan od najvažnijih oslonaca izgradnje nove Jugoslavije, koja je dobila svoj oblik na Drugom zasjedanju AVNOJ-a. Zato naša omladina mora biti jedno od najčvršćih uporišta Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Mora se zbiti oko NOO-a i pomagati im svojom aktivnošću i svojom inicijativom da bi oni mogli postići što bolje rezultate. Omladina mora biti najaktivnija u raznim aktivima i komisijama oko NOO-a. Na sastancima ona mora pretresati sve one najneposrednije potrebe koje danas naš narod tište. Svojom inicijativom ona može učiniti vrlo mnogo za olakšanje patnji naših narodnih masa. Ona naročito treba da bude što aktivnija i inicijativnija u svim pitanjima našeg privrednog života koji sada za nas pretstavlja, nesumnjivo, najteži problem. Ne samo u pogledu obrade zemlje i maksimalnog iskorišćavanja svih produkcionih mogućnosti i sredstava, nego i u pogledu transporta i razmene hrane i raznih drugih produkata između pojedinih oblasti, inicijativa omladine može mnogo da pomogne. Najveću inicijativu omladina treba da razvije na polju socijalnog staranja za narodne mase. Ona praktički mora da pokaže da se, uprkos velikoj nestašici najnužnijih sredstava, može učiniti mnogo više nego što se dosad uradilo na ukazivanju pomoći onima kojima je ona potrebna. Omladina može mnogo uraditi oko organizacije prehrane, izgradnje privremenih stanova, u najosnovnijoj zdravstvenoj organizaciji, u zbrinjavanju siročadi itd. Isto tako, omladina se, u prvom redu, mora sama pobrinuti za prosvetni rad na selu. Iz omladinskih redova mora izići nov kadar naših učiteljica i učitelja osnovnih škola, iz njenih redova mora dolaziti stalno nova inicijativa za opšti prosvetni rad u masama. Naša omladina mora, dalje, znati da će nova Jugoslavija tražiti iz njenih redova masu stručnih kadrova. Svaka radionica koja kod nas postoji i radi mora se organizovati tako, da se u njoj, istovremeno, naši omladinci uče zanatu i raznim stručnim znanjima itd.

Jasno je da ovim nije obuhvaćen čitav niz praktičnih pitanja koja danas stoje pred našim omladinskim pokretom. Ali, pre svega, osnovno je ovo: treba odbaciti opštu političku frazu, šuplju, bombastu reč, jer današnje vreme od naše omladine traži da se svom snagom baci na rešavanje praktičnih pi-

tanja koja stoje pred čitavim narodom. Pri izgradnji naše nove Jugoslavije treba ujediniti omladinski polet i borbenu spremnost sa što većom inicijativom i smislom za rešavanje konkretnih zadataka. U tome će biti, nesumnjivo, najveći doprinos naše omladine učvršćivanju naše mlade državne tvorevine i zbijanju narodnih masa oko nje.

BORBA ZA JEDINSTVO RODOLJUBIVE OMLADINE

Drugi veliki zadatak koji stoji pred omladinskim pokretom, naročito pred SKOJ-em i najsvesnijim omladincima uopšte, jeste — još odlučnija, još upornija borba za jedinstvo naše omladine. USAOJ mora učiniti sve što je u njegovoj moći da bi sva rodoljubiva omladina, bez obzira na političko i versko ubedenje, ustala u odbranu i izgradnju naše nove federativne Jugoslavije. Tačno je da se naš USAOJ od svoga postanka pa dalje borio za jedinstvo naše omladine. Ali, toj borbi treba pristupiti s mnogo više sistema i plana. Nisu dovoljne samo opšte izjave o potrebi jedinstva, ni opšti pozivi omladini koja još nije uzela učešća u narodno-oslobodilačkoj borbi da se pridruži ujedinjenim antifašističkim omladinskim snagama. Rukovodioci našeg antifašističkog omladinskog pokreta i najsvesniji deo naše omladine uopšte moraju imati pred očima svaku posebnu grupu, posebnu ili po političkom pravcu ili po nacionalnoj pripadnosti. Treba pravilno analizirati suštinu i položaj takvih grupa i tek onda, u saglasnosti s tim pronaći najpogodnije oblike rada i borbe, kako bi smo omladinu tih grupa ubedili u potrebu jedinstva i zajedničke borbe protiv okupatora i njegovih domaćih pomagača. U borbi za jedinstvo omladine ništa nije štetnije od opšte fraze koja nikad ne može biti sredstvo za okupljanje svih delova naše omladine. Ništa nije manje štetno ni ono samozadovoljstvo, koje stalno zaboravlja da još znatne omladinske mase stoje van narodno-oslobodilačke borbe. Tako »samozadovoljne« omladinske organizacije stalno tapkaju na istom mestu. Međutim, naši svesni omladinci moraju uvek imati pred očima da je neprestano proširivanje antifašističkih omladinskih redova isto toliko važno i neophodno koliko i nastojanje da se u borbi protiv okupatora i njegovih pomagača postigne što veći rezultat. Dakle: opštu frazu o jedinstvu, koja se još uvek pojavljuje u našem antifašističkom omladinskom pokretu, treba da zameni stvarna analiza i konkretan plan za privlačenje novih omladinskih masa u narodno-oslobodilački pokret.

Sta kod nas, konkretno, znači pojam: jedinstvo rodoljubive omladine? Omladinsko jedinstvo može da znači samo jedno: privlačenje omladine na borbene narodno-oslobodilačke pozicije.

To je, dakle, ujedno i platforma tog jedinstva. Prema tome, bilo bi štetno svako nastojanje da USAOJ bude jednoobrazna organizacija — jednoobrazna bilo po organizacionom sistemu, bilo po ideološkoj sadržim. USAOJ-u mora biti zajednička borba protiv okupatora i njegovih pomagača. A u svakom drugom pogledu omladini na terenu treba ostaviti najveću samostalnost i inicijativu. Nikakvih organizacionih šablona i nikakvih krutih organizacija u USAOJ-u ne treba da bude. Takav način rada, koji će omogućiti najveću inicijativu na terenu, nesumnjivo će olakšati pristup novih omladinskih grupa narodno-oslobodilačkoj borbi. Naročitu pažnju treba posvetiti omladini na okupiranoj teritoriji. Mnogi naši rukovodioci mnogo greše u tom pogledu. Borba naše omladine pod okupacijom u mnogome se razlikuje od borbe na oslobođenoj teritoriji, i o njenim oblicima treba posebno voditi računa. Pri tome ne treba zaboraviti da neoslobođena teritorija predstavlja više od pola Jugoslavije, pa će važnost toga pitanja biti jasna. Osim toga činjenica je da se borba protiv neprijateljskog uticaja na našu omladinu i protiv kolebljivosti odigrava, u prvom redu, na toj teritoriji. Jasno je, prema tome, da se borba naše omladine na neoslobođenoj teritoriji mora odražavati, u prvom redu, u nastojanju da se omladina politički odvoji od okupatora i njegovih pomagača i da se postepeno privodi na pozicije narodno-oslobodilačke borbe, putem borbe za njena svakodnevna prava. Tu borbu, u kojoj će omladina do kraja shvatiti potrebu oružane borbe protiv okupatora i njihovih pomagača, treba razvijati dalje u sitne akcije, diverzije i sabotaže, pa sve do većih partizanskih akcija. U saglasnosti s tim, treba naći i prave organizacione oblike našeg Antifašističkog omladinskog pokreta, našeg USAOJ-a — od najširih omladinskih odbora, koji uglavnom imaju agitaciono-propagandističke zadatke, pa do borbenih omladinskih grupa koje treba da predstavljaju sastavni deo naše partizanske akcije.

PROTIV SEKTAŠKIH GREŠAKA

Da bi se postigli ti ciljevi potrebno je, u prvom redu, da se u redovima najsvesnijih omladinaca razbiju svakodnevne sektaške greške koje u velikoj meri sprečavaju da naša borba za jedinstvo dobije najveću širinu. Istina, borba protiv sektaških grešaka u našem omladinskom pokretu uvek je bila živa. Ali ona je premalo konkretna i suviše uska. Međutim, svako nastojanje da se iščupaju koreni grešaka mora biti, prvo, konkretno, tj. mora da ukazuje na konkretne greške i nedostatke, a drugo — ono omladinskim rukovodiocima mora istovremeno otvarati dalju perspektivu, jer će ti rukovodioci samo tako moći da se

orijentišu u konkretnim slučajevima. Uzmimo kao primersamo nekoliko najčešćih grešaka.

Pre svega, naši drugovi se često zaustavljaju pred činjenicom da su omladinske mase koje stoje van narodno-oslobodilačke borbe kolebljive, i to kolebljive ne samo u pogledu učešća u borbi, nego i u svom odnosu prema raznim protivnarodnim, pa čak otvoreno izdajničkim i neprijateljskim grupama. Ali naši drugovi ne smeju zaboraviti da kolebljivost i nije ništa drugo nego kolebanje između narodno-oslobodilačkih i neprijateljskih pozicija. Naša borba za privlačenje i takvih elemenata i grupa u narodno-oslobodilačku borbu mora, prema tome, biti stalna borba za njihovo postepeno otkidanje od neprijateljskih pozicija. A to znači da kolebljivi elementi ne mogu biti privučeni najedanput svi, nego postepeno i uz neprekidnu borbu protiv ponovnog padanja na stare kolebljive pozicije. Prema tome, borba za uvlačenje novih omladinskih masa treba, pre svega, da se sastoji u tome da kolebljivim omladinskim masama, koje su još na bilo koji način povezane s neprijateljskim pozicijama, svakodnevno pomažemo — učeći ih na njihovom sopstvenom iskustvu, — kako bi se oslobodile od neprijateljskog uticaja. Da bi smo to postigli potrebno je doći do tih masa. Zato nema ničeg štetnijeg od frontalnog neprijateljskog odnosa prema raznim takvim kolebljivim grupama, jer nam takav odnos potpuno zatvara put do njih. Treba prilaziti konkretno i individualno, ne dozvoljavajući nikada neprijatelju da on sve kolebljive grupe može smatrati svojom pozicijom

Naši mladi drugovi vrlo često baš to ne shvataju, te svako kolebljivo držanje smatraju neprijateljstvom. Tačno je da je kolebljivost put kojim neprijatelj pokušava da utiče na narodno-oslobodilački pokret. Ali, isto tako, jasno je da su kolebljive grupe istovremeno put kojim svesni borci mogu da razbiju neprijateljske pozicije. U stvari, baš na te pozicije treba preneti važan deo naše borbe protiv neprijatelja.

Iz grešaka na toj liniji proizlazi i jedna druga, vrlo štetna greška. Radi se o nekoj vrsti »političke panike« koja zahvata neke naše rukovodioce kada kod pojedinih omladinaca koji su se već priključili narodno-oslobodilačkoj borbi dođu do izraza izvesne greške kolebljivosti. Ti rukovodioci su često skloni da svako takvo kolebanje proglase prelazom na neprijateljske pozicije. Istina je, u nekim slučajevima može biti zaista tako, ali se, u većini slučajeva, radi samo o privremenim kolebanjima koja se pravilnim odnosima i većom pomoći mogu brzo otkloniti.

Vrlo česta greška nekih rukovodilaca u omladinskom pokretu je i pogrešan lični odnos prema pojedinim omladin-

cima koji još nisu stupili čvrsto, obema nogama, na pozicije narodno-oslobodilačke borbe. Takve omladince treba što više privlačiti na posao na svim poljima borbe naše omladine. Međutim, rukovodeći drugovi često rade suprotno: bojeći se da kolebljivi omladinci ne prave greške, oni ih drže po strani, čime, u stvari, njihove slabosti samo povećavaju. Takav strah zasniva se, u stvari, na pomanjkanju vere u snagu našeg antifašističkog omladinskog pokreta. Razume se — budnost je uvek krajnje potrebna, ali budućnost ni u kom slučaju ne sme biti identična sa sektaštvom.

Moglo bi se navesti još mnogo ovakvih grešaka. Njih je potrebno, bezuslovno i odlučno, čistiti iz naših redova, ukazujući istovremeno našim rukovodećim kadrovima na opšte perspektive naše borbe — radi što većeg proširenja omladinskog jedinstva. Bez toga naši omladinski kadrovi neće znati da planski rade na pronalaženju onih oblika borbe i organizacije koji bi bili najpogodniji da u narodno-oslobodilačku borbu privuku one kolebljive omladinske mase koje još uvek stoje van nje.

Sektaške greške nisu štetne samo za razvitak našeg antifašističkog omladinskog pokreta, — one nanose štetu i čitavoj našoj narodno-oslobodilačkoj borbi. Po našem borbenom omladinskom pokretu, jednom od osnovnih stvaraoca nove Jugoslavije, mnoge omladinske, pa i druge narodne mase sude i o karakteru narodno-oslobodilačkog pokreta i nove Jugoslavije uopšte. Osećanje odgovornosti i prema omladini, i ne samo prema njoj nego i prema našim narodima, traži da se sektaške i druge greške najodlučnije iskorene iz našeg antifašističkog omladinskog pokreta.

MEĐUNARODNI ZNAČAJ NAŠEG ANTIFAŠISTIČKOG OMLADINSKOG POKRETA

Na kraju, u vezi s gornjim, treba istaći još jedno pitanje koje našim mladim rukovodiocima nalaže naročitu odgovornost. To je — veliki međunarodni značaj našeg antifašističkog pokreta.

Naš USAOJ narastao je i razvija se u srcu Hitlerove »evropske tvrđave«. Veliki uspjesi naše borbene antifašističke omladine u narodno-oslobodilačkoj borbi izazvali su simpatije čitave svetske slobodoljubive omladine. Omladina čitavog sveta gleda na narodno-oslobodilačku borbu naroda Jugoslavije, u velikoj meri kroz borbu naše omladine. I ne samo to. Borba naše omladine postala je jedan od najjačih potsticaja za jačanje borbe slobodoljubive omladine protiv fašizma ne samo u Hitlerovoj »tvrđavi«, nego i u ostalom svetu. Zato su i pripreme naše omladine za svoj Drugi antifašistički kongres naišle na

takav odjek među omladinom slobodoljubivih naroda. Zato Drugi kongres naše omladine i jeste jedna od najznačajnijih antifašističkih manifestacija međunarodne omladine uopšte.

Ta uloga naše omladine je časna, ali i odgovorna. Sektaške i bilo kakve druge greške mogu samo oslabiti solidarnost međunarodne omladine s našom omladinom, a time naneti štetu i narodno-oslobodilačkom pokretu uopšte. Naši omladinski rukovodioci moraju, dakle, stalno imati pred očima kako unutrašnje potrebe naše borbe, tako i potrebe antifašističke omladinske borbe u međunarodnim razmerama. Svojim radom oni moraju učvršćivati veliki blok slobodoljubivih snaga čitavog sveta u borbi protiv fašističkih hordi. Tesna povezanost našeg omladinskog pokreta s međunarodnim, i njegov sve veći ugled u svetu, istovremeno će biti čvrsto uporište naše nove Jugoslavije u krugu ostalih naroda.

Takvi su osnovni zadaci koji se posle Drugog zasedanja AVNOJ-a pojavljuju pred našu omladinu.

Drvar, aprila 1944 godine

REGISTAR

A

Acev Mirče — 50
 Aceva Mara — 164
 Afrika — 155, 318, 394, 409
 Agoli Nedžad — 164
 Albanija — 22, 35, 42, 50, 54, 64, 81, 100, 138, 156, 175, 179, 190, 191, 198, 213, 221, 225, 297
 Albini Zeljko — 276
 Amerika — 9
 Andonov Metodije Cento — 164, 438
 Andrejev Bane — 164
 Andrijevića — 19, 37, 63, 115
 Antifašistički front žena — 436, 437
 Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske — 30
 Antifašističko sobranje narodnog oslobođenja Makedonije — 165, 226
 Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije — 10, 30, 49, 54, 56, 61, 62, 92, 93, 129, 136, 137, 151, 153, 154, 159, 164, 165, 174, 180, 181, 184, 195—200, 204, 205, 208, 215, 248, 254, 266, 290—292, 294, 295, 304, 347, 377, 389—392, 398—402, 404, 407—412, 414—421, 424—435, 439, 441—449, 451, 452, 454—461, 465—468, 470—472, 474, 475, 478, 479, 480, 485—488, 493
 Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Slovenije — 30
 Apostolov (bugarski pukov.) — 175
 Apostolski Mihailo — 34, 36, 164, 438
 Arandelovac — 43

Armije nemačke:

2. oklopna — 228, 321, 361
 Aroza (u Bugarskoj) — 22
 Ansov Dončo — 164
 Arsov Ljupčo — 224
 Aržano — 119

Atanasov Sterije Viktor — 22, 165
 Augustinčić Antun — 31, 204, 249, 273, 436
 Austrija — 85, 187, 213, 318
 Avšič Jakob — 85, 86, 438
 Avtovac — 191, 297, 298

B

Babić Aca — 282
 Babović Spasenija — 436
 Backović Aleksa — 258
 Bačka — 188
 Baće Makso — 243, 246, 275, 323, 380
 Bačevac (kod Arandelovca) — 64
 Badoljo Pietro — 231
 Bajalski Risto — 164
 Bajina Bašta — 134
 Bakar — 112, 327
 Bakarelići — 362
 Bakarić Vladimir — 23, 327, 437
 Bakić Mitar — 281
 Baku — 409
 Balaban Mile — 415
 Balgaranov Bogdan (Sergej Kalčev) — 22
 Balić Vlado — 230
 Balkan — 42, 54, 76, 108, 152, 196, 197, 271, 325, 409, 417, 468
 Balkansko poluostrvo — 9
 Banat — 115, 126, 188, 189, 300
 Banatska Palanka — 126
 Banija — 66, 68, 109, 116, 176, 261, 288, 296—298, 307, 357, 361, 362, 371
 Banova Jaruga — 14, 95, 208
 Banovac (kod Pakraca) — 308
 Banja Luka — 65, 67, 72, 98, 118, 121, 140, 141, 150, 262, 280, 289, 299, 321, 324, 338, 356, 436
 Bar — 15, 80, 99
 Barč (u Mađarskoj) — 66

- Bari (u Italiji) — 25, 38, 39, 101, 172, 173, 253, 275, 303, 323, 364
Baška Voda — 75, 106, 112
- Bataljoni**
NOV i VOJ:
— 1. diverzantski 6. korpusa — 75, 95
— 1. kosovski — 35, 224
— 1. »Strašo Pindžur« — 178
— 2. kosovski — 35, 224
— 2. makedonski — 225
— Bukovski — 323
— »Mirče Acev« — 224, 225
— Mostarski — 62
- četnički:*
— Pljevaljski — 110
- italijanski u sastavu NOVJ:*
— »Aosta« — 116
— »Garibaldi« (1. proleterske brigade) — 25
- ustaško-domobranski (bojne):*
— 2. opkoparski — 19
— Domdo Brčko — 19
- Baze:**
— 1. vazduhoplovna NOVJ: 234, 245, 275
- Begov Han — 348
Begunje — 33
Bela garda — 187
Bela krajina — 120, 283, 377
Beli (engl. pukov.) — 366
Beliea (kod Kičeva) — 225
Belorusija — 453, 472
Belovuković Milan Deva — 436
Beneška Slovenija — 230, 446
Beograd — 18, 64, 65, 75, 95, 106, 115, 116, 123, 148, 204, 276, 296, 300, 308, 436, 437, 444, 480
Berane (Ivangrad) — 19, 24, 25, 63, 115, 436
Bevk France — 438
Bihać — 13, 14, 65, 66, 95, 136, 153, 171, 178, 182, 195, 203, 207, 272, 288, 297, 348, 357, 358, 389, 392, 410, 412, 415, 448, 459
Bijelo Polje — 24, 126, 202, 213, 216, 298
Bijeljina — 18, 29, 57, 71, 74, 114, 122, 436, 437
Bilaj (kod Gospića) — 68
Bileća — 25, 115, 127
- Biljanovski Zlate — 164
Bioče (kod Titograda) — 63
Biograd n/m — 203, 343
Biokovo — 44, 307
Bišina (kod Nevesinja) — 75
Bitolj — 164, 175
Bjelaj (kod Bos. Petrovca) — 68
Bjelajac Stanko — 371
Bjelajac Simo — 415
Bjelo polje (kod Titove Korenice) — 222
Bjelopavlići (predeo) — 116, 138, 149
Bjelovar — 21, 66, 203
Blagaj — 280
Blagojević Milan — 134
Bled — 436
Bojčević Pavle — 15, 22, 25, 35, 43, 48, 50, 80
Bojović Nikola — 110
Boka Kotorska — 61, 63, 80, 180, 190, 192, 413, 480
Boljevac (kod Zaječara) — 278
Borci (kod Konjica) — 61, 62
Borojevići (kod Kostajnice) — 299
Bos. Brod — 27, 65, 141, 202, 280
Bos. Gradiška — 65
Bos. Grahovo — 13, 14, 16, 32, 179, 213, 219, 242, 243, 247, 272, 437
Bos. Krajina — 55, 65, 105, 114, 122, 136, 155, 156, 250, 311, 352, 411
Bos. Krupa — 98, 115, 153
Bos. Novi — 65, 115, 122, 123, 138, 182, 260, 299, 357
Bos. Petrovo Selo — 289
Bos. Rača — 18
Bosna — 18, 19, 24, 29, 53, 55—58, 65, 68, 69, 72, 73, 77, 95, 97, 98, 105—110, 112, 114, 118, 122, 134, 138, 140, 143, 147—150, 152, 155, 156, 176, 178, 179, 185, 188, 189, 194, 202, 205, 208—210, 213, 214, 216, 219, 223, 228, 229, 259, 261, 262, 270, 272, 277, 278, 280, 288, 289, 292, 296, 297, 299, 300, 301, 307, 324, 338, 342, 352, 361, 376, 380, 396, 403—405, 413, 420, 431, 450, 466, 480—482
Bosna (r.) — 18, 74, 141, 383
Bošković Moša — 14
Božović Sava — 379
Brač — 109, 163, 323
Bračić Mirko — 230, 262
Bradičić Ljubo — 132
Brajović Božidar — 282
Bratanić Niko — 364
Brčko — 18, 27, 29, 57, 71, 74, 112, 114, 122, 232
Breza — 186, 298

Brezovac (kod Bjelovara) — 66
 Brezovo (kod Kruševa) — 225
 Brežane (kod Požarevca) — 18
 Brežice (kod Samobora) — 296
 Bribir (kod *Novog Vinodola*) — 121,
 148

Brigade

NOVJ:

- 1. dalmatinska — 244, 246, 272,
358, 363
- 1. južnomoravska — 277, 296,
342, 345, 382
- 1. krajiška 5. NO divizije — 58,
300, 350
- 1. kosovsko-metohijska — 175
- 1. makedonsko-kosovska — vi-
di 1. makedonska
- 1. makedonska (makedonsko-
kosovska) — 18, 144, 147, 176,
221, 224
- 1. moslavačka (2-ga 2. operativ-
ne zone Hrvatske) — 308
- 1. proleterska 1. proleterske di-
vizije — 25, 53, 207, 278, 279,
341, 349
- 1. lička 6. divizije — 20, 371
- 1. slovenačka NOU »Tone Tom-
šič« — 96
- 1. šumadijska — 28, 43, 64, 95,
105, 115, 137, 192, 216, 223, 282
- 1. vojvođanska — 57
- 2. dalmatinska — 63, 192, 282
- 2. južnomoravska — 296
- > 2-ga 8. kordunaške divizije —
148, 177
- 2. krajiška 27. divizije — 89,
186
- 2. lička (proleterska) 6. divizije
20, 348, 349
- 2. makedonska — 164
- 2. proleterska 2. proleterske di-
vizije — 28, 64, 216, 282
- 2. sandžačka — 63
- 2. vojvođanska — 57, 232
- 3-ća 8. kordunaške divizije —
95
- 3. dalmatinska 9. divizije —
243—246
- 3. krajiška 1. proleterske divi-
zije — 245, 247, 271
- 3. proleterska (sandžačka) 2.
proleterske divizije — 24, 57,
147, 282, 302
- 3. vojvođanska 16. divizije —
57, 232
- 3-ća 19. divizije — 220
- 4. krajiška 5. NOU divizije —
126, 147, 306, 350
- 4-ta 7. baniske divizije — 121,
127
- 4-ta 8. kordunaške divizije —
53
- 4-ta 13. divizije — 53
- 4. proleterska (crnogorska) 2.
proleterske divizije — 21, 24,
28, 63, 185, 192, 288
- 4. sandžačka — 24, 282
- 4-ta slovenačka »Matija Gu-
bec« 15. divizije — 20
- 4. splitska — 243, 246
- 4. vojvođanska — 232
- 5. dalmatinska (Prva 19. NOU
divizije) — 13, 119, 247, 272, 289
- 5. krajiška 11. NOU divizije —
58, 69, 98, 107, 122, 141
- 5. crnogorska 3. NOU divizije
— 14, 58, 63, 138, 192, 282, 288
- 6. crnogorska 3. divizije — 25
- 6. dalmatinska (Druga 19. divi-
zije) — 119, 244—247, 272
- 6. primorsko-goranska (Prva
13. divizije) — 121
- 6. istočnobosanska — 186, 287
- 6. krajiška — 19, 122, 289
- 6. slovenačka »Slavko Šlander«
— 96, 329
- 7. crnogorska 2. proleterske di-
vizije — 24
- 7. dalmatinska (Treća 19. divi-
zije) — 119, 246, 272
- 7. krajiška 10. divizije — 53,
147, 176
- 8. dalmatinska (Prva 20. divizi-
je) — 247
- 8. krajiška 4. divizije — 98
- 9. dalmatinska (Druga 20. divi-
zije) — 75, 163, 247
- 9. krajiška 10. divizije — 53,
147
- 10. dalmatinska (Treća 20. di-
vizije) — 247, 272
- 10. hercegovačka 3. divizije —
57, 62, 75, 79, 80, 115
- 10. krajiška 5. divizije — 28
- 11. dalmatinska 26. divizije —
106, 112, 163, 323, 358, 359, 363
- 11. hercegovačka — 138
- 11. krajiška — 123, 260
- 12. krajiška 11. divizije — 68,
141
- 12. dalmatinska 26. divizije —
323, 363

- 13. dalmatinska 26. divizije — 305, 323
 - 13. krajiška 10. divizije — 98
 - 13. proleterska »Rade Končar« — 20, 141, 207, 338
 - 13. slovenačka »Mirko Bračić« (Loška) — 96
 - 13. vojvodanska — 380
 - 14. krajiška — 122, 141
 - 15. bosanska (1. majevička) 17. divizije —>91
 - 15. slovenačka — 20
 - 16. muslimanska — 261, 380
 - 16. omladinska »Jože Vlahović« — 20, 59, 116
 - 18. slavonska 12. divizije — 276
 - 18. hrvatska — 97, 106, 202, 300
 - »Braće Radića« — 67, 188
 - italijanske u sastavu NOVJ:*
 - »Aosta« — 24
 - 1. divizije »Garibaldi« — 24
 - 2. divizije »Garibaldi« — 24, 25, 302
 - 3. divizije »Garibaldi« — 24
 - 4. divizije »Garibaldi« — 25
 - četničke:*
 - Mladenočačka — 28
 - Pljevaljska — 110
 - Srebrenička — 57, 74
 - Zlatarska — 147
 - Zlatiborska — 95
 - ustaško-domobranske (zdrugovi):*
 - 4. gorska — 333
 - Brindizi — 231
 - Brkić Hasan — 91
 - Brlog — 362
 - Bročić Radenko — 379
 - Brod (u Makedoniji) — 224
 - Brod-Moravice — 66
 - Brodarevo (kod Prijepolja) — 112, 147, 176, 213, 296, 298
 - Brodovi**
 - Mornarice NOVJ:*
 - »Bakar« — 173
 - »Cetina« — 99
 - neprijateljski:*
 - »Dalmacija« — 307
 - Bronzani Majdan — 98, 179
 - Bruks Sergis — 366
 - Bruvno — 272
 - Budak (kod Ličkog Osika) — 58, 106, 116
 - Budva — 80
 - Bugarska — 22, 36, 37, 156, 309, 310, 474
 - Bugarska radnička partija (komunisti) — 37
 - Bugojno — 13, 21, 32, 61, 62, 272, 281, 292, 296, 299
 - Bukovac Džemil — 72
 - Bukovica (u Slavoniji) — 148
 - Bukovica (predeo kod Knina) — 207, 246'
 - Bulajić Jovan — 415
 - Burić Vlado — 415
 - Burzevski Vančo — 164
 - Busovača (kod Zenice) — 53, 114, 118, 140, 141
 - Butmir (kod Sarajeva) — 27
 - Butozan dr Vasa — 436
- c*
- Capardi — 194, 206
 - Cavtat — 80
 - Cazin — 58, 59, 95, 106, 116
 - Celje — 82, 86, 121, 438
 - Centralni komitet KP Albanije — 50, 198
 - Centralni komitet BRP(k) — 22, 35, 36, 165, 226
 - Centralni komitet KP Grčke — 165
 - Centralni komitet KP Hrvatske — 49, 248, 266, 302
 - Centralni komitet KP Jugoslavije — 7, 12, 14, 22, 41, 42, 50, 133, 184, 185, 196, 243, 247, 266, 278, 279, 281, 311, 315, 379, 391, 415—417
 - Centralni komitet KP Makedonije — 14, 164, 224, 225
 - Centralni komitet KP Slovenije — 30, 82, 290, 390
 - Cerknica — 96, 97, 126
 - Cerović Stojan — 415
 - Cetina — 106, 343
 - Cetinje — 15, 25, 64, 80, 190
 - Cipovski Pecov Todor — 164
 - Cista (kod Imotskog) — 112
 - Cres (o.) — 23, 75, 78, 112
 - Crikvenica — 75, 106, 112, 121, 123, 148, 177, 327
 - Crna Gora — 19, 21, 24, 25, 28, 33, 53, 55, 58, 61, 63, 65, 68, 74, 77, 80, 97, 108, 110, 115, 116, 127, 138, 143, 149, 152, 155, 156, 184, 187, 189, 192, 194, 210, 262, 288, 297, 325, 361, 396, 405, 413, 420, 431, 450, 460, 466, 480—482
 - Crna Trava — 378

Crni vrh (kod Banje Luke) — 122, 149, 348
Crno more — 9, 415
Crnogorsko primorje — 25, 64
Crnojevića Rijeka — 25, 288
Crvena armija — 8, 11, 12, 155, 156, 310, 394, 402, 409, 413, 424, 439, 448, 450, 453
Crvena stijena (na Romaniji) — 28, 114, 147, 176
Crvene stijene — vidi Crvena stijena (na Romaniji)
Cvetković Dragiša — 477
Cvjetnie — 347

C

Čabar — 330
Čačak — 105, 115, 134
Čačinac — 179
Čačinci (kod Orahovice u Slavoniji) — 66, 208
Čaglin — 308
Čajetina — 53, 64
Čajniče — 24, 111, 192, 205, 216, 261, 382
Čakor — 63
Čardak (kod Bos. Krupe) — 98
Čazma — 13, 179, 213, 214, 308
čehoslovačka — 318
Čelebić — 216
Čemerno — 219
Čerčil Vinston — 233, 291, 411
Černi Josip — 163
Čolaković Rodoljub Ročko — 426, 428, 430, 432—436, 443, 445—447
Črnomelj — 120, 330, 377, 459, 478

c

Čeotina — 216
Četković Pero — 243
Četković dr Slava — 364, 368
Četković Vlado — 258, 348
Čuk Avdo — 98

D

Dalmacija — 29, 46, 53, 55, 56, 59, 60, 65, 66, 68, 75, 106, 108, 109, 112, 113, 119, 139, 148, 150, 155, 156, 177, 178, 182, 188, 195, 203, 208, 209, 220, 246, 261, 272, 288, 297, 307, 311, 326, 351, 358, 361, 362, 364, 369, 396, 403, 404, 411, 437, 481

Dangić Jezdimir — 134
Danilovgrad — 24
Danilović Uglješa — 62
Dapčević Milutin — 230
Dapčević Peko — 22, 35, 79, 128, 205, 206, 267, 288
Darčević Nikola — 282
Darosava (kod Arandelovea) — 64
Dasović Martin — 371
Davče (kod Kranja) — 96
Dažnica (kod Dervente) — 53, 107
Debar — 18, 35, 53, 64, 100, 128, 156, 164, 179, 225
Debelo brdo (k. 476 kod Teslića) — 68
Delnice — 78, 86, 96, 126, 203
Derventa — 58, 98, 107, 118, 122, 141, 149, 202, 280
Devetina — 122
Dimov Cvetan — 50
Dinara (pl.) — 220, 361

Divizije

NOVJ:

- 1. proleterska — 20, 53, 118, 155, 186, 189, 207, 271, 280, 311, 338, 348, 360, 383
- 2. proleterska — 43, 112, 126, 147, 155, 186, 192, 213, 216, 223, 265, 267, 282, 345, 350, 382
- 3. NOU — 15, 21, 24, 25, 63, 80, 89, 155, 261, 282
- 4. krajiška — 19, 98, 123, 207, 250, 260
- 5. krajiška — 14, 15, 18, 28, 43, 53, 64, 95, 137, 147, 150, 189, 192, 205, 206, 216, 223, 228, 256, 259, 261, 265, 267, 270, 277, 287, 301, 306, 307, 342, 345, 350, 352, 355, 378, 382
- 6. lička — 13, 20, 26, 32, 141, 189, 257, 280, 348
- 7. banijska — 26, 95, 119, 121, 155, 288, 298, 371
- 8. kordunaška — 26, 53, 95, 119, 141, 148, 171, 177, 182, 208, 258, 371
- 9. dalmatinska — 19, 44, 75, 155, 243, 244, 246, 272, 275, 358, 363
- 10. krajiška — 98, 147, 176, 262, 349
- 11-ta — 51, 58, 65, 75, 107, 141, 202, 280
- 12. slavonska — 57, 179, 276
- 13. primorsko-goranska 14, 20,

- 26, 53, 78, 106, 121, 148, 203, 307, 357, 371, 372
- 14. slovenačka — 96, 126, 230, 283, 329
 - 15. slovenačka — 78, 96, 177, 262
 - 16. vojvodanska — 18, 29, 57, 71, 74, 186, 194, 232, 270, 287, 380, 382
 - 17. istočnobosanska — 24, 27, 29, 91, 97, 141, 147, 176, 186, 289, 299, 300, 380, 382
 - 18. slovenačka — 96, 126, 307, 326, 330, 337, 344, 351, 372
 - 19. severnodalmatinska — 13, 59, 66, 182, 220, 243—247, 249, 258, 271, 288, 289, 343
 - 20. srednjodalmatinska — 44, 75, 112, 163, 243, 247, 249, 272, 348
 - 26. južnodalmatinska — 60, 66, 75, 109, 131, 214, 230, 246, 272, 273, 275, 286, 305, 307, 323, 358, 359, 363
 - 27. istočnobosanska — 65, 89, 91, 106, 141, 186, 202, 206, 223, 287, 289, 298—301, 338
 - 28. slavonska — 57, 142, 148, 182, 203, 214, 276, 303, 307
 - 29. hercegovačka — 25, 64, 79, 89, 282
 - 30. goriška — 120
 - 31-va — 214, 230
 - 32-ga — 230, 355, 370
 - 33-ća — 370
 - 34-ta — 370, 371
 - 35-ta — 371
 - 37-ma — 25
 - 38. vojvodanska — 380

italijanske u sastavu NOVJ:

- »Garibaldi« — 24, 25, 216, 219, 300
- »Venecija« — 19, 24, 300

bugarske:

- 24-ta — 24, 229, 261

italijanske:

- »Bergamo« — 25
- »Taurinenze« — 24, 302
- »Venecija« — 302

nemačke:

- 1. alpska — 342
- 1. brdska »Daumiler« — 24, 139, 147, 186, 202, 205, 216, 229, 261, 267, 297, 361
- 1. grenadirska — 287
- 1. planinska lovačka — 297, 300, 307
- 7. SS »Princ Eugen« — 24, 56, 57, 60, 65, 75, 80, 192, 219, 228, 229, 278, 287, 297, 321, 338, 361
- 16. SS motorizovana — 85
- 71. pešadijska — 78, 203
- 113. pešadijska — 85
- 114. lovačka — 108, 207, 261, 361
- 114. pešadijska — 66
- 114. planinska — 297
- 118. lovačka (ranije 718) — 19, 21, 28, 60, 75, 108, 192, 261, 286, 288, 307, 359
- 118. pešadijska — 297, 305
- 159. pešadijska — 85
- 162. turkestarska — 327
- 181. pešadijska — 80
- 187-ma — 57, 74, 261, 278, 297
- 192. pešadijska kombinovana — 327
- 237. pešadijska — 85
- 244. pešadijska — 75
- 256. pešadijska — 85
- 264. pešadijska — 261, 297, 348
- 270. pešadijska — 297
- 271. pešadijska — 297
- 297. pešadijska — 19, 28
- 369. legionarska »Vražja« — 192, 261, 278, 297, 341, 361, 383
- 371-va — 208, 261, 302
- 373. pešadijska »Tigar« — 121, 122, 207, 250, 260, 261, 288, 297, 298, 361
- 392. legionarska — 324
- 500. motorizovana — 297
- Oklopna »Herman Gering« — 67
- SS »Adolf Hitler« — 324

ustaško-domobranske:

- 6-ta — 80

Dizdarević Nijaz — 91

Doboj — 27, 58, 71, 74, 98, 106, 107, 114, 122, 141, 149, 194, 202, 261, 280, 301, 306

Dobričin — 260

Dobro Selo (kod D. Lapca) — 297

Dobrodol — 120
 Dolac (kod Glamoča) — 243
 Dolenjska (predeo) — 56, 82, 330
Dolinšek Anton Metod — 33
 Doljane — 347, 348
 Done dele Kamilo (Donne delle Čamilo) — 117
 Dotlić Dušan — 348
 Dragovac (kod Smedereva) — 115
 Drašković Milorad — 124
 Drava (r.) — 66, 330
 Drenovo (kod Kavadaraca) — 175
 Drina (r.) — 18, 110, 186, 190, 228, 259, 345, 378
 Drinjača (r.) — 206, 216
 Drniš — 59, 75, 106, 112, 150
 Drvar — 21, 144, 345, 347, 362, 374, 384, 479, 485, 493
 Drvenik (o.) — 273
 Dubrovnik — 25, 80, 203
 Dučina (kod Sopota) — 28
 Dugi *otok* — 231
 Dugi rat (o.) — 297
 Dugo Selo — 21, 79, 142
 Dunav (r.) — 65, 310
 Durmitor (pl.) — 201
 Duvno — 96, 108, 213, 220, 243, 261, 288, 296, 299, 307
 Dvor na Uni — 59, 260, 288, 307

III

Džajkovski Lazar — 164
 Dževdet Doda — 127, 128
 Džouns Viljem (William Jones) — 294

f>

Đakovići — 147, **176**
 Đakovo — 276
 Đekenješ (u Mađarskoj) — 66
 Đevđelija — 164, 226
 Đilas Milovan Đido — 438
 Đorđević Dragoslav Goša — 282
 Đorđević Ljubica — 380
 Đukanović Blažo — 396
 Đujić Momčilo — 13, 66, 207, 213, 261
 Đujić Voja — 287
 Đulavec — *vidi* Miokovićevo
 Đurđenovac — **208**
 Đurđevac — 148, 176, 208
 Đuričković Boško — 282

Đurišić Pavle — 110
 Đurović Jovan — 25
 Đurović Milinko — 281

E

Egipat — 409
 Engels Fridrih — 312
 Engleska — 9, 30, 31, 42, 155, 156, 162, 197, 198, 233, 310, 334, 366, 375, 406, 407, 412, 413, 424, 425, 440, 448, 450, 451, 471—473
 Ercigonja Petar — 72
 Erdeljac Petar — 13, 79
 Estonija — 453
 Evropa — 8, 9, 157, 191, 395, 448, 471, 472, 487

F

Fajfar Tone — 438
 Fiuma — *vidi* Rijeka
 Filipović Pera — 138
 Filipović Slobodan — 52
 Filipović Sulejman — 31, 445
 Filipovski Cede — 164
 Finci Eli — 282
 Finska — 474
 Forster dr (engl. major, hirurg) — 364, 366, 376
 Firenca — 25
 Foča — 89, 111, 114, 191, 205, 219, 223, 228, 229, 342, 345, 350, 378
 Fotić Konstantin — 94, 109
 Francuska — 81, 178, 386
 Frol Frane — 31, 55, 437, 445
 Fužine — 307, 326

G

Gacko — 25, 137, 191, 219, 228
 Gajić Vojin — 415
 Gažević Boško — 282
 Gebels Jozef — 157
 Generalski Stol — 171
 Georgijev Nako — 164
 Gestapo — 18
 Gigov Strahil Andreja — 164
 Glamoč — 20, 70, 153, 234, 237, 242, 243, 245, 246, 269, 274, 281, 288, 361
 Glamočko polje — 21, 245, 349
 Glavatičevo — 62
 Glavni narodnooslobodilački odbor

za Vojvodinu — 436
Glavni štab NOV Albanije — 36,198

Glavni štabovi NOV i PO:

— Crne Gore i Boke — 48
— Hrvatske — 13, 16, 20, 21, 23, 26, 30—33, 41, 51, 70, 73, 78, 82, 85, 86, 90, 99, 117, 142, 143, 161, 166, 171, 174, 177, 182, 183, 188, 194, 195, 201, 207, 208, 211, 220, 222, 231, 233, 242, 243, 246—248, 253—255, 257, 258, 266, 268, 274, 277, 284, 285, 290, 295, 302, 303, 305, 307, 308, 322, 326, 327, 330, 332, 337, 343, 344, 347, 348, 351, 356, 357, 359, 361, 362, 368, 370 :—372, 437
— Kosova i Metohije — 42
— Makedonije — 14, 34, 36, 50, 64, 164, 175, 196, 221, 224, 233, 438
— Sandžaka — 14, 48
— Slovenije — 13, 20, 68, 74, 78, 82, 85, 86, 96, 120, 126, 230, 262, 283, 293—295, 318, 322, 324, 326, 327, 329—332, 337, 344, 362, 377, 381, 390, 438
— Srbije — 28, 43, 134, 223, 233, 437
— Vojvodine — 186, 188, 194
Glina — 13, 119, 121, 127, 139, 148, 177, 302, 307
Golubić (kod Knina) — 289, 348
Golubović Radonja — 436
Gomirje — 150
Goranin Pavle Ilija — 91
Goranović Maksim — 380
Goražde — 65, 186, 191, 205, 216, 229, 259, 267, 342, 382
Gorenjska — 66, 68, 214, 325, 330, 470
Gorica — 85, 86, 301, 308, 318, 438
Gornji Vakuf — 155
Gorski kotar — 58, 68, 106, 116, 119, 139, 150, 187, 203, 307, 326, 330, 337, 351, 358, 361, 362, 371
Gospić — 13, 53, 58, 59, 68, 106, 116, 119, 348, 351, 357, 362
Gostivar — 35, 50, 116, 164, 213
Gotovuša (kod Pljevalja) — 110
Gračac — 13, 14, 66, 68, 139, 220, 246, 247, 272, 274, 362, 371
Gračanica (u Bosni) — 18, 114, 122
Gradačac — 351
Grahovo (u Crnoj Gori) — 21, 25, 190

Grčka — 64, 81, 139, 156, 178, 213 297

Gregorić dr Pavle — 437

Grgić Jure — 72

Gromačnik — 214

Grosuplje — 68, 96

Grulović Nikola — 436

Grumo (u Italiji) — 364—366, 376

Grupe

NOV i POJ:

— Diverzantska Podgrmečkog NOP odreda — 138
— ličkih NOP odreda — 371
— Primorska operativna — 24, 25
— Zapadna NOP odreda Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske — 308

bugarske:

— Borbena 24. divizije — 24

nemačke:

— »Brauner« — 361

— »Petersen« — 219

Gržetić Maca — 437

Gunja (kod Brčkog) — 29

Gvozdansko (kod Bos. Novog) — 299

H

Hadži-Lješ — 34, 35

Hajligštajn Blanka — 356

Hal Kordel — 30, 407

Hamović Rade — 79

Han-Kola — 179

Han-Pijesak — 65, 259, 265, 267, 289, 299

Hašimbegović Selim — 14

Hebrang Andrija 290, 371, 372, 437

Herceg-Novoi — 80, 192

Hercegovina — 55, 57, 62—65, 68, 72, 75, 77, 79, 80, 96, 110, 115, 118, 127, 138, 140, 143, 148, 150, 152, 155, 156, 178, 189, 190, 192, 210, 228, 229, 262, 278, 297, 298, 308, 325, 396, 404, 405, 413, 431, 450, 466, 480—482

Hitler Adolf — 8, 9, 42, 123, 130, 150, 155, 156, 309, 310, 409, 413, 430, 440, 448, 450, 463, 464, 468, 472, 474, 492

Homolje — 277

Hrastovica (kod Petrinje) — 148, 176

Hreljin — 121

Hribar Janez — 230

Hrvatska — 21, 49, 54, 58, 68, 77, 95, 105, 139, 143, 147, 152, 156, 166, 174, 176, 187, 188, 202, 208, 209, 261, 268, 272, 274, 276, 288, 293, 295, 296, 309, 311, 361, 395, 403, 405, 413, 420, 431, 446, 450, 452, 453, 460, 466, 468, 469, 481
Hrvatsko primorje — 78, 106, 112—114, 119, 121—123, 139, 148, 156, 169, 177, 192, 203, 301, 348, 351, 355, 358, 361, 362, 466
Hrvatsko zagorje — 66, 85, 148, 283, 330, 355, 370
Hunter (engleski major) — 16, 23
Hvar (o.) — 109, 163, 172, 323, 358, 359, 363

I

Ibarska klisura — 65, 190, 216, 265
Idn Antoni — 30, 291, 407
Ilić Pavle Veljko — 243, 245, 275, 327, 332
Ilić Petar — 66
Imotski — 14, 19, 65, 96, 112, 114, 118, 119, 140, 150, 213, 219
Indija — 409
Irak — 108
Iran — 108
Ist (o.) — 304
Istočni front — 155, 245, 333, 409, 472
Istra — 82, 231, 308, 330, 370, 438, 446
Italija — 8, 24, 25, 33, 46, 54, 67, 76, 80, 85, 86, 99, 105, 117, 156, 161, 162, 167, 170, 187, 188, 190, 211, 231, 244, 253, 258, 274, 293, 295, 300, 303, 305, 318, 322, 332, 351, 359, 364, 366—368, 374, 376, 381, 384, 413, 448, 453, 454, 462—464, 472
Ivanec (u Zagorju) — 66
Ivanić-Grad — 142
Ivanov Blagoje — 22
Ivanović Dragiša — 79
Ivanjica — 216, 228, 265, 345, 437
Ivković Obren — 79
Izvor (kod Zaječara) — 278

J

Jablanica (predeo) — 128, 278, 296
Jabuka (kod Ustikoline) — 191, 350
Jadovnik (pl.) — 57, 63
Jadransko more — 46, 67, 82, 237, 261, 272, 321, 343, 371

Jahorina (pl.) — 378, 382
Jajce — 15, 49, 51, 54, 61, 105, 153, 165, 166, 168, 174, 208, 279, 280, 292, 293, 338, 345, 361, 406, 407, 426, 428, 430, 432—435, 444—446, 459, 485
Jakaša Dalibor Maljčik — 247, 249, 305
Jakić Velimir — 14
Jakšić Pavle — 371
Jambrišek dr Milivoj — 31, 55, 445
Janković Boško — 14
Janj — 280, 349
Jasenak (kod Ogulina) — 68, 78
Jasenovac — 302
Jastrebac (pl.) — 65
Jelenje (D. i G.) — 78
Jelisavac (kod Našica) — 149
Jelisavac Toda — 138
Jelovac Jovan — 110
Jeras Josip — 438
Jesenice — 121, 330
Josifovski Kuzman Pitu — 164, 224
Jošavka (kod Banje Luke) — 122
Jovanović Arso — 348, 349
Jovanović Blažo — 281
Jovanović Miloš — 110
Jovanović Radivoje — 43, 216
Jovanović Slobodan — 403
Junkovci (rudnik kod Lazarevca) — 105, 115

K

Kaćanik — 128
Kadina Voda (kod Banje Luke) — 114
Kairo — 16, 47, 117, 129, 161, 162, 230, 231, 233, 291, 294, 413, 448, 466, 473
Kakanj — 114
Kalajdžijev Lazo — 164
Kalesija — 232
Kalinovik — 65, 186, 191, 219, 228, 229, 350, 378, 382
Kalnik (pl.) — 370
Kandija (kod Novog Mesta) — 74
Kapor Čedo — 79
Karabegović Osman — 438
Karadordević Aleksandar — 123, 158
Karadordević Petar II — 55, 123, 125, 129—131, 152, 157, 158, 180, 205, 291, 325, 408, 412, 424, 429, 430, 448, 449, 466, 470
Karaičić Nedeljko Milisav — 278
Karamatijević Jevstatije — 436
Karavanke (pl.) — 85

Karbunica (kod Kičeva) — 175
 Kardelj Edvard (Bevc, Krištof) — 31, 49, 290, 292, 294, 322, 324, 325, 347, 377, 438, 444, 459, 485
 Kardelj Pepca — 325
 Karlobag — 99
 Karlovac — 13, 14, 20, 21, 26, 66, 86, 171, 178, 182, 195, 208, 216, 260, 285, 302, 371
 Kasapovići — 147, 176
 Kasindo (kod Sarajeva) — 179
 Kastelnuovo — *vidi* Podgrad (u Istri)
 Kavadar — 164
 Kavadarci — 175
 Kavkaz — 394
 Kazimir Tomaš Lešo — 44, 131
 Kecman dr Vojislav — 437
 Kenjalo Dušan — 138
 Kerović Radivoje — 109
 Kičevo — 18, 34, 35, 64, 100, 116, 128, 156, 164, 175, 213, 221
 Kidrič Boris Peter — 82, 295, 322, 325, 377, 438
 Kijevo (kod Sarajeva) — 186
 Kiseljak (kod Visokog) — 53, 114
 Kladanj — 194, 202, 206, 213, 261, 296, 299, 300, 302, 342
 Klajnhapel dr Franc — 99, 364
 Klačnice (kod Banje Luke) — 69
 Kleut Perica — 371
 Klis -- 75, 106, 112
 Kloštar — 208
 Ključ — 153
 Knebl Franc — 371
 Knezovijan — 288
 Knežević Nikola Nikica — 14
 Knežina (kod Sokolca) — 306
 Knin — 13, 14, 66, 75, 106, 112, 171, 174, 182, 207, 213, 247, 249, 272, 288, 289, 348, 358, 361
 Kobarid — 120
 Koburški Boris — 22
 Kocbek Eduard — 31, 325, 445
 Kočevje — 68, 96, 126, 262, 308, 326, 411, 459, 467
 Kolašin — 19, 21, 25, 61, 63, 115, 155, 438
 Kolev Jonče — 164
 Koliševski Lazar — 164

Komande mesta:

— Jajce — 279
 — Hvar — 44
 — Martin-Brod — 347, 348

— Prozor — 51
 — Vrbosko — 305

Komande područja NOVJ:

Biokovo — 44
 — Bugojno — 51
 — Drvar — 349
 — Jajce — 51
 — Podgora — 44
 — Srednjodalmatinskog otočkog — 45

Komande savezničkih snaga:

— u Italiji — 253
 — za Srednji istok — 46, 47, 75
 — za Sredozemlje — 233

Komintern — 37, 226
 Komnenović Blagoje — 34
 Komnenović Danilo — 79
 Komunistička partija Grčke — 34
 Komunistička partija Hrvatske — 184

Komunistička partija Jugoslavije — 9, 12, 77, 123, 124, 129, 152, 184, 197, 243, 279, 312, 315, 389, 391, 393, 406—408, 416, 417, 422, 439, 440, 467, 473

Kondrić (kod Đakova) — 149
 Konjhodžić Dutka — 79
 Konjic — 62, 262, 338, 361
 Konjuh (pl.) — 223
 Kopaonik (pl.) — 65
 Koprivnica — 13, 56—58, 66, 69, 95, 116, 276, 296
 Korčula (o.) — 109, 163, 172, 286, 305, 307, 359
 Korčula (s. na o. Korčuli) — 286
 Kordun — 26, 53, 58, 66, 68, 85, 106, 109, 116, 195, 208, 209, 211, 261, 285, 298, 356, 357, 361, 362, 371
 Korenica — 174, 284
 Koričani (kod Travnika) — 383
 Korična (kod Glamoča) — 245, 274
 Koritnica (kod Boh. Bistrice) — 214
 Kornjejev (gen.-lajtnant Crvene armije) — 60

Korpusi

NOVJ:
 — 1. bosanski — 189, 208, 257, 280, 343, 345, 348, 352, 361, 372, 376, 437
 — 1. proleterski — 13, 20, 141
 2. udarni — 14, 15, 19, 21, 22, 28, 30, 34, 36, 37, 42, 43, 48, 50,

- 61—63, 79, 80, 89, 100, 108, 139, 144, 164, 165, 175, 177, 187, 202, 205, 206, 228, 233, 261, 265, 267, 281, 282, 288, 300, 373
- 3-ći — 24, 27, 28, 43, 57, 60, 65, 71, 72, 74, 89, 91, 97, 108, 114, 121, 141, 169, 185, 186, 191, 194, 202, 205, 206, 223, 228, 229, 232, 233, 256, 259, 267, 270, 277, 278, 280, 287, 289, 300, 306, 341, 342, 345, 350, 378, 379, 380, 382
- 4-ti — 13, 21, 25, 26, 59, 66, 68, 208, 260, 261, 371
- 5-ti — 51, 141, 208, 248, 250, 260, 271, 280, 294, 321, 343, 345, 356, 361, 372, 376
- 6-ti — 14, 57, 59, 66, 75, 95, 142, 171, 188, 208, 280, 356
- 7-mi — 67, 330
- 8-mi — 13, 14, 23, 45, 51, 56, 60, 66, 99, 108, 114, 131, 173, 208, 211, 243—248, 258, 261, 269, 271, 274, 275, 280, 286, 307, 323, 343, 348, 349, 357, 359, 361, 363, 371
- 9-ti — 230, 308, 330
- 10-ti — 268, 355, 370
- 11-ti — 371
- nemački:*
- • 2. SS oklopni »Hauzer« — 67
- 5. SS — 228
- četnički:*
- Ozrenski — 110
- Koruška — 292
- Kosatica — 300
- Kosjerić (kod Užica) — 43, 134, 135, 137
- Kosmaj (pl.) — 64
- Kosmet — 22, 37, 42, 54, 55, 64, 65, 127, 128
- Kosovo — 22, 128, 190, 191, 198
- Kosovska Mitrovica — 128
- Kostajnica — 59, 65, 66, 138, 260, 288, 302
- Kostanjevica — 68
- Košare (ž. st. kod Josipdola) — 53
- Kotor — 15
- Kovačević Boriša — 415
- Kovačević Voja — 282
- Kovačić Oskar Muha — 293
- Koviljača — **186**
- Kovin — 188, 300
- Kovren (kod Brodareva) — 300
- Kragujevac — 105, 115, 437
- Krajačić Ivan — 437
- Krajger Boris — 293
- Kraljevica — 112
- Kraljevo — 105, 115, 134
- Kratovo — 226
- Kravarsko (kod Zagreba) — 142
- Kravice (kod Osijeka) — 66
- Krbavsko polje — 222
- Krce Pavao • — 437
- Kreačić Otmar — 351
- Kremna (kod Titova Užica) — 95, 118, 126, 139, 202, 216, 261
- Krezluk — 232
- Krezović Gojko — 192
- Kriva Palanka — 226
- Krivaja (r.) — 27, 223, 259, 267, 277, 287, 301, 306, 350
- Križ (kod Ivanić-Grada) — 142
- Križ (kod Breze) — 202
- Križevci — 21, 58, 116, 276, 296
- Krk — 75, 78, 106, 112
- Krka (r.) — 330
- Krstulović Vicko — 247, 437
- Kruščić Stanojka — 379
- Krupanj — 204, 437
- Kruševci (kod Sokolca) — 306
- Kruševica (kod Arandelovca) — 95
- Kruševo — 144, 147, 164, 176
- Kržišnik dr Anton — 31, 445
- Kući — 58
- Kukoč Ivan — 243
- Kula Fazlagić — 121, 138
- Kulen-Vakuf — 67
- Kulušić Krunislav — 72
- Kumanovo — 34, 164
- Kupa (r.) — 126, 330
- Kupres — 32, 272, 296, 299
- Kuprešanin Milan — 246, 247, 258, **282**
- Kurilovec — 276, 303
- Kurt Husnija — 438
- Kuturec Toma — 164
- Kuzmić dr Ivan • — 55
- Kužinić Džemil — 72
- Kvarner — 327
- Kvamersko otočje — 78
- L
- Lakić Marko — 380
- Lakuš Filip — 438
- Lapac (D. i G.) — 68, 171, 174, 182, 203, 207, 220, 246, 247, 297,
- Lastovo — 269, 346
- Lašić Đorđe — 58

Lašva (r.) — 383
 Lašva (kod Zenice) — 114
 Lazarevac — 105, 436
 Lebane — 296
 Leče (Lecce u Italiji) — 366
 Lekenik — 59, 116
 Lekić Danilo — 232, 270, 287
 Leković Voja — 437
 Leontić dr Ljubo — 438
 Leovac Rade — 110
 Lenjin Ilić Vladimir — 312
 Lenjingrad — 394
 Leskošek Franc — 438
 Lešće (kod Otočca) — 20
 Letica (rudnik) — 178
 Letonija — 453
 Ličko Petrovo Selo — 68
 Lijevo Polje (kod Bos. Gradiške) — 75
 Lika (predeo) — 13, 20, 26, 53, 58, 66, 68, 85, 116, 119, 139, 274, 297, 300, 330, 343, 351, 357, 359, 361, 371, 481, 482
 Lim (r.) — 19, 63, 97, 149, 213, 216, 229, 234, 237, 265, 267, 298
 Lipik — 95
 Litija — 121
 Litva — 453
 Livno — 21, 32, 70, 108, 119, 153, 213, 220, 234, 237, 243—245, 247, 257, 261, 271—273, 275, 288, 296, 299, 307, 348
 Lo Ričard — 407
 Lokovo (kod Struge) — 225
 Lokve — 171
 London — 10, 55, 135, 291, 409, 438, 453
 •Lošinj — 23, 75, 78, 117, 231
 Loška dolina — 96
 Lovreč — 75, 106
 Lubnica (kod Zaječara) — 277, 278
 Ludbreg — 66, 96
 Lug (kod Samobora) 296

LJ

Ljotić Dimitrije — 77, 81, 94, 395, 408, 412, 450, 468
 Ljubibratić Nikola — 79
 Ljubičić Radoje — 282
 Ljubić — 134
 Ljubija — 19, 98, 123, 250
 Ljubjnje — 96
 Ljubiš — 64

Ljubljana — 68, 98, 120, 126, 262, 326, 330, 404, 438
 Ljubljanska (r.) — 330
 Ljubljanska pokrajina — 329
 Ljutovnica (kod G. Milanovca) — 112, 122

M

Maček Vladimir — 10, 188, 396, 412, 413, 452, 460—462, 468, 469, 473, 477
 Mačva — 189, 436
 Mađarska — 56, 66, 474
 Maglaj — 141, 202
 Magovac Božidar — 31, 55, 327, 438, 444
 Maievica (pl.) — 57, 97, 122, 186, 301, 382
 Majls (Miles, engl. brigadir) — 346
 Maisev Ećel — 164
 Makarska — 60, 65, 66
 Makedonija — 18, 22, 35, 41, 42, 50, 53—56, 64, 68, 69, 74, 116, 138, 143, 147, 156, 164, 175—179, 190, 194, 197, 210, 213, 221, 232, 405, 411, 413, 420, 431, 436, 438, 450, 466, 481
 Makenzi dr (Mackenzi) — 102, 368
 Makijedo dr Sergije (Macchiedo) — 38, 101, 172, 249, 271, 274, 275
 Maklin Ficroj — 16, 31, 161
 Maksimović Milić — 380
 Malbašić Stevan — 138
 Malesija — 128, 225
 Malić Ilija — 107
 Malinska Veselinka — 164
 Malovan (kod Livna) — 245
 Malta — 303, 366
 Mandić dr Ante — 55, 438
 Manola Srećko — 286, 323
 Manjača — 138
 Manjin Vrh (kod Kladnja) — 306
 Marija Bistrica (u Hrv. zagorju) — 66
 Marina — 163
 Marinko Miha — 33
 Marinović Jovan — 207
 Marković Momčilo — 43, 437
 Markovski Venko — 164
 Marks Karl — 312
 Martin-Brod — 372
 Martinović Niko — 273
 Masleša Veselin — 154, 415
 Mateševo (kod Kolašina) — 21, 28, 63

- Mazin (kod Gračaca) — 13, 257, 332, 343, 347, 357
 Medak (kod Gospića) — 300
 Medenica Đuro — 379
 Međojevići (kod Olova) — 306
 Mefail — 225
 Mešterović dr Đuro — 364, 369, 375, 386
 Metković — 29, 65, 72, 80, 150, 192, 203, 288
 Metlika (kod Crnomelja) — 120, 377
 Metohija — 22, 42, 50, 128, 190, 191, 198
 Mićanović Slavko — 287
 Mićunović Veljko — 282
 Mićunović Vukašin — 282
 Mihailović Draža — 10, 17, 18, 28, 30, 34, 47, 48, 55, 57—59, 63, 64, 75—77, 81, 93—95, 97, 107, 109, 110, 121, 122, 127, 130, 133—135, 137, 138, 147, 149, 154—158, 165, 179, 190, 192, 202, 226, 230, 231, 233, 265, 278, 292, 297, 309, 333, 334, 392, 395—397, 403, 404, 408, 409, 411, 413, 418, 423, 424, 429, 430, 448—450, 460, 462, 463, 468—471, 473, 475, 480, 482
 Milić Ljubica — 282
 Mijović Arsenije — 380
 Mikuž dr Metod — 438
 Milan-planina — 342
 Milenković Dragoljub — 282
 Mileševo — 19
 Milojević Miloje — 368
 Mičković Mirko — 282
 Milosavljević Milan — 43
 Milosavljević Milosav — 282
 Milošević Simo — 154, 415
 4 Milutinović Ivan Milutin — 22, 31, 35, 61, 175, 196, 349, 445
 - Miljevina — 191
 Minčev Nikola — 164, 177
 Minderović Ceda — 379
 Miokovićevo — 208
 Mima — 126
- Misije vojne:**
 — američka — 117, 269, 367
 — anglo-američka — 16
 — engleska — 27, 78, 102, 192, 278, 294, 322, 376, 378
 — engleska za Austriju — 90
 — jugoslovenska pri Komandi savezničkih snaga u Italiji (Bari) — 38, 172
- Mitrović Golub — 110
 Mitrović Stefan — 380
 Mliništa (kod Mrkonjić-Grada) — 275
 Mljet (o.) — 109, 127, 276.
 Močila (kod Slunja) — 20
 Modrinje (kod Zenice) — 118
 Mojkovac — 221, 437
 Mokra Gora (kod Vardišta) — 58, 95, 115, 137
 Mokro (kod Sarajeva) — 27, 65, 121, 141, 213
 Moline (ital. kapetan) — 231
 Molotov Vječeslav — 30
 Monopoli (u Italiji) — 25
 Morača (r.) — 115
 Morača Milutin — 205, 206, 287, 301, 306, 352
 Morava — 190
 Moravska dolina — 65
 Moskatica (rudnik) — 296
 Moskva — 30, 42, 128, 161, 310, 394, 407, 409, 418
 Moslavina — 213, 276, 283, 296, 297, 370
 Mosor (pl.) — 75, 112
 Mostar — 62, 72, 118, 140, 148, 150, 186, 192, 203, 272, 288, 308, 438
 Motajica (pl.) — 97
 Mramorak (kod Pančeva) — 300
 Mramorec (kod Kavadaraca) — 175, 225
 Mrežnica (r.) — 195
 Mrkonjić-Grad — 153, 275, 280, 281, 338, 411
 Mrkopalj — 68
 Mrzla Vodica — 203
 Muć (kod Sinja) — 150
 Mudrike — 383
 Musolini Benito — 130
 Musulinski Potok — 68
- N
- Naceva Mara — 164
 Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije — 30, 31, 151, 161, 164, 204, 247, 266, 291, 304, 347, 377, 406, 407, 425, 427, 428, 444, 447, 449, 451, 452, 454—456, 458, 465, 470, 471, 480—486, 488
 Nađ Košta — 89, 345
 Nakučani (kod G. Milanovca) — 112, 122
 Napulj — 366, 367

Narodnooslobodilačka fronta — 55, 395
 Narodnooslobodilački front — 11, 416, 431
 Našice — 149, 208
 Naumovski Naum — 164
 Nazor Vladimir — 255
 Nedić Milan — 10, 48, 77, 81, 90, 93, 94, 156, 157, 180, 204, 309, 324, 325, 333, 334, 392, 395, 396, 408, 412, 429, 450, 468—470, 480, 482
 Negobuda — 219
 Negotino (kod Kavadaraca) — 164
 Nemačka — 8, 33, 300, 310, 329, 453
 Neretva (r.) — 60, 64—66, 155, 245, 262
 Nešković Blagoje — 43, 277, 278, 345, 350, 378, 437
 Nešović Slobodan — 389
 Nevačka (kod Han-Piješka) — 267
 Nevesinje — 75, 96, 115, 121, 127, 138, 186, 228, 229, 259
 Nezavisna Država Hrvatska — 70, 72, 325, 469
 Nikolić Aca — 282
 Nikolić dr Nikola — 364—366, 374, 386
 Nikolić Srećko — 134
 Nikolić Voja — 288
 Nikolić Zora — 287
 Nikoliš dr Gojko — 168, 170, 348, 349, 364, 376, 386
 Nikoļov Jordan — 50, 164
 Nikšić — 14, 15, 24, 64, 80
 Notranjska — 82, 96, 97, 177, 330
 Nova Gradiška — 308
 Nova Varoš — 147, 149, 436, 437
 Novak Frane — 79
 Novak Karei — 470
 Novaković Srđan — 415
 Novi (Vinodol) — 78, 119, 121, 139, 148, 362
 Novi Marof — 66
 Novi Pazar — 139
 Novi Sad — 437
 Novo Mesto — 68, 74, 96, 120, 126, 308, 326, 327, 331
 Novosel Doka — 79
 Novska — 13, 14

O

Oblasni, komiteti KPJ

— za Dalmaciju — 274
 — za istočnu Bosnu — 91
 — za Hercegovinu — 62

— za Kosovo i Metohiju — 127
 — za Krajinu — 274
 — za Vojvodinu — 380
 SKOJ-a za ist. Bosnu — 91
 Obrenovac — 105, 115

Odredi

NOP:

— 1. sremski — 308
 — 2. sremski — 300
 — čačanski — 43, 95, 112, 115, 122
 — Daruvarski — 308
 — Diljski — 214, 308
 — Dolomitski — 330
 — Drinski — 192
 — Drvarski — 289
 — Đakovački — 35
 — »Gavrilo Princip« — 179
 — Glamočki — 272
 — Gorenjski — 331
 — Grahovsko-peuljski — 272
 — Hvarski — 359
 — Hvarsko-viški — 163
 — Jastrebački — 65
 — Južnomoravski — 296
 — Kalinovički — 186
 — Kalnički — 21
 — Kopaonički — 65
 — Kordunaškj — 21
 — Kozarski — 122, 138
 — Kumanovski — 34, 64, 165, 179, 226
 — Lički — 182, 203
 — Livanjski — 272, 348
 — Lovčenski — 288
 — Mosečki — 150
 — Mosorski — 106, 112
 — Moslavački — 214
 — Osječki — 149
 — Ozrenski — 289
 — Podgrmečki — 19, 138
 — Pohorski — 329
 — Požeški — 308
 — Ramski — 148, 308
 — Rasinski — 65
 — Romanijski — 19, 29, 65, 141, 186
 — Štruški — 22
 — Šumadijski — 28, 134
 — Tešanjski — 68
 — Tešanjsko-teslički — 141
 — Timočki — 278
 — Trebavski — 232 -

- Turopoljski — 302
 - Tuzlanski — 289, 299
 - Vranjski — 34, 64, 165, 179
 - Zadarski — 203, 247
 - Zagrebački — 21
- albanski u sastavu NOVJ:*
- »Hadži Lješ« — 34
- četnički:*
- Mrsaljski — 134
 - Zenički — 110
- Ofanzive (neprijateljske):**
- četvrta — 154, 155, 376, 412, 461
 - peta — 33, 154, 155, 376, 412, 461
 - šesta — 186, 345, 364
- Ogulin — 14, 21, 66, 68, 78, 85, 86, 150, 195, 208, 326, 327
- Ohrid — 164, 175, 225
- Okić Mitar — 287
- Okružni komiteti KPJ:**
- za Drvar — 349
 - za Glamoč — 246, 249, 274
 - za Leskovac — 296
 - za Livno — 245
 - za Niš — 296
- Olbina Dane — 287
- Olib (o.) — 304, 307
- Olovo — 277
- Omiš — 60, 66, 106, 112, 192
- Omolina Valentina — 117
- Opačje Stanko Čanica — 437
- Opaljenik (kod Ivanjice) — 345
- Opatija — 327
- Operacije protiv NOVJ:**
- »Balkanski klanac« — 19
 - »Božić Bata« — 302
 - »Citen« — 108, 119, 208, 220, 242, 257, 261
 - »Ferkel« — 57, 74
 - »Volkenbruch« (Wolkenbruch) — 67, 82
 - »Jesenja oluja II« — 305
 - »Kugelblic« — 228
 - »Panter« — 208
- Opuzen — 65
- Orahovica — 208
- Orovčanec Vera — 226, 227
- Osijek — 14, 56, 66, 69, 95, 149, 208
- Osinja (kod Dervente) — 202
- Osredcj — 347
- Oštrog (manastir) — 14, 63
- Ostrožac — 308
- Osvobodilna fronta Slovenije — 153, 293, 395, 404, 410, 411, 431, 436, 438, 446, 459
- Otačestveni front — 165
- Otaševac — 348
- Otočac — 70, 268, 362, 375
- Otoka (kod Bos. Krupe) — 58, 59, 106, 116
- Ozren (pl. kod Sarajeva) — 27, 114, 277
- Ozren (s. kod Sarajeva) — 121

P

- Pag — 99
- Pakrac — 208
- Pale (kod Sarajeva) — 141
- Palisad — 53, 64
- Pančevski Pantelja — 164
- Papo dr Izidor — 384
- Pasjača (pl. kod Prokuplja) — 65
- Pavelić Ante — 10, 81, 93, 157, 180, 289, 309, 325, 333, 334, 392, 395, 396, 403, 404, 412, 413, 429, 450, 468—470, 480
- Pavičić Mile — 242
- Pavlović Drag. — 134
- Pazarište (kod Gospića) — 53
- Peć — 19, 63, 128
- Pećanac Košta — 395
- Pekić Pavle — 247, 348
- Pelješac — 19, 29, 56, 65, 66, 75, 96, 112, 246, 277
- Perjasica — 21
- Perović Bogdan — 380
- Perović Tomaš — 379
- Peruničić Mile — 31, 89, 445
- Perušić i 20
- Petrinja — 119, 121, 127, 139, 148, 176, 177, 182, 437
- Petrinjšćica (r.) — 148, 176
- Petrinjšćica — vidi Petrinjšćica
- Petrović Nikola — 437
- Petrovo polje (kod Travnika) — 102, 383
- Pijade Moša (čiča Janko, Šiki) — 31, 46, 48, 54, 56, 76, 78, 81, 82, 92, 94, 109, 111, 123, 125, 129, 133, 135—137, 180, 181, 184, 185, 190, 200, 204, 205, 389, 436, 454
- Pindžur Strašo Josip — 50
- Pire Franjo — 70

- Piruze Petre Majski — 164, 225
Pisarovina — 20
Piva (r.) — 191
Pivljanin Bajo — 110
Plana (kod Otoke) — 106
Plasnica (kod Broda u Makedoniji) — 224
Plavna (brdo kod Otoke) — 58, 116, 371
Pleternica — 308
Plitvička Jezera — 411
Ploče (kod Metkovića) — 29, 60, 65, 203
Ploešti — 278
Pijevija — 24, 25, 35—37, 43, 48, 50, 70, 80, 100, 115, 144, 175, 178, 205, 216, 223, 229, 259, 267, 298, 300
Podbukvik (kod Han-Pijeska) — 267
Podgora — 44
Podgorač (kod Našica) — 149
Podgorica (Titograd) — 14, 15, 19, 21, 25, 63, 64, 80, 115, 203
Podgrab (kod Rogatice) — 97, 149
Podgrad (u Istri) — 308
Podravina — 56, 57, 66, 148, 176, 179
Podujevo — 128
- Pokrajinski komiteti KPJ:**
— za Bosnu i Hercegovinu — 278
— za Crnu Goru, Boku i Sandžak — 30
— za Dalmaciju — 248
— za Makedoniju — 50, 224
— za Srbiju — 43, 223, 277, 278, 282, 345, 350
- Pokuplje — 20, 142, 171, 285, 302, 371
Polič dr Zoran — 31
Položinovski dr Vlada — 164
Poljana (kod Banove Jaruge) — 95
Poljanac Branko — 207
Poljanak (kod Plitvica) — 20
Poljska — 81, 178
Pop-Tomov Vlado — 164, 165, 438
Popina (M. i V.) — 182
Popovača — 276, 296
Popović Daka — 188
Popović Koča — 437
Popović Krsto — 396
Popović Miladin — 198
Popović Sveta — 287
Popović Vlado — 287, 379
Popović Vujadin — 14
Posavina — 18
Postojna — 96
- Posušje (kod Imotskog) — 19, 75, 96, 106, 114, 244
Pozderac Nuriya — 154, 415
Požarevac — 18, 64, 437
Prača (kod Rogatice) — 97, 149
Preka Aleksandar — 438
Prekaja (kod Drvara) — 348, 349
Prekomurje — 292
Prekopa — 127
Preljina — 134
Prespa — 164, 221
Prezid (kod Starog Trga) — 96, 126, 330
Pribelj (kod Glamoča) — 349
Pribičević Rade — 31, 437, 445
Priboj (na Limu) — 18, 28, 43, 202, 229, 261
Prijeboj (kod Korenice) — 68
Prijedor — 19, 98, 122, 123, 138, 250, 262, 299
Prijevolje — 24, 43, 63, 112, 115, 118, 126, 139, 147, 149, 176, 186, 205, 213, 216, 267, 298, 437
Prilep — 164, 176, 224, 226, 227, 438
Primišlje — 195, 208
Primorska — 97, 230, 318, 327
Prizren — 127
Prnjavor (kod Drvara) — 349
Prnjavor — 141, 232, 261
Prolog (kod Livna) — 247
Provo (kod Livna) — 119
Prozor — 338
Pucar Đuro Stari — 437
Puda Dušan Sava — 278
- Pukovi nemački:**
— 4. konjički kubanski — 302
— 13. SS brdski lovački — 219
— 92. motorizovani samostalni — 341, 361
— 98. brdski — 229
— 99. brdski — 229, 307
— 194-ti 71. divizije — 203
— 359-ti 181. divizije — 80
— 901. motorizovani — 361
— »Brandenburg« — 361
- Pukovnije ustašno-domobranske:**
— 1. gorska — 179
— 5. lovačka — 19
— 8. lovačka — 19
- Pula — 85, 86, 327
Purić Božidar — 204, 233, 291

Pusta Reka (kod Kruševa) — 164, 225
Putarek Vinko — 72

R

Rab — 99
Radević Petar — 79
Radić Rade — 122
Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija« — 294, 321, 322, 355
Radi (nem. general) — 27
Radmirje (kod šoštanja) — 97
Radojević Sveta — 282
Radojinja — 14
Radosavljević Dobrivoj Ljubo — 224, 227
Radović Miloš — 281, 348
Radović Ratko — 282
Radovljica — 121
Raduč (kod Gospića) — 300
Radulović Mišo — 380
Radulović Nevenka — 138
Raičević Radoš — 274
Rajter Milada — 275
Rama (r.) — 262, 308
Randol (kod Grosuplja) — 120
Ranković Aleksandar — 247, 248, 275, 281, 315, 347, 379, 380, 416, 437
Rankovići — 147, 176
Rečica (kod šoštanja) — 97
Rekveni ing. Viktor — 241, 242
Repak Salko — 349
Repnik (kod Tuzle) — 301
Resen — 164, 175, 225
Ribar dr Ivan — 184, 204, 406, 407, 426, 428, 430, 432—436, 439, 443, 445—447
Ribar Ivo Lola — 184, 185, 198
Ribar Jurica — 184
Ribnica — 68, 287, 307, 308, 326
Ribnikar Vladislav — 31, 437, 444
Rihemberg (kod Ajdovščine) — 308
Rijeka — 14, 67, 85, 86, 112, 324, 327, 446
Ritig Svetožar — 55
Rodić Slavko — 294
Rogatica — 28, 65, 206, 223, 228, 229, 265, 342
Rokvić Mane — 213
Rolović Vlada — 379
Romanija — 28, 29, 65, 71, 97, 122, 147, 176, 186, 206, 228, 259, 261, 277, 382
Romel Ervin — 120, 150

Rozman Franc — 294
Rudo — 18, 192, 216, 261, 265, 267, 278, 382
Rukavina Milivoj — 371
Rumunija — 278
Rupnik Leo — 10, 120, 177, 180, 187, 309, 325, 333, 334, 408, 412, 429, 450, 469, 470
Rus Josip — 31, 325, 436
Ruzvelt Franklin Delano — 411

S

Samobor — 276, 285, 300
Samograd (k. 325 na o. Korčuli) — 286
Sandžak — 18, 24, 28, 43, 55, 57, 61, 63, 65, 74, 108—110, 112, 115, 116, 121, 126, 127, 139, 147, 149, 150, 155, 156, 176, 186, 187, 189, 192, 202, 209, 213, 214, 223, 228, 229, 261, 277, 296, 298, 299, 300, 342, 352, 361, 404, 413, 450, 482
Sanski Most — 19, 114, 138, 250, 281
Sarajevo — 19, 27—29, 62, 65, 71, 72, 97, 114, 118, 122, 140, 141, 148—150, 179, 186, 191—193, 202, 203, 206, 213, 216, 229, 259, 261, 272, 278, 280, 288, 301, 308
Sava (r.) — 14, 18, 29, 57, 65, 67, 74, 142, 330, 371
Sava (s. kod Trbovlja) — 121
Savez komunističke omladine Jugoslavije — 184, 185, 195, 315, 332, 361, 416, 417, 489
Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika — 7, 8, 12, 22, 30, 42, 156, 162, 178, 198, 310, 334, 394, 403, 406, 407, 411, 413, 424, 425, 440, 450, 451, 453, 470, 472, 473
Savićević Đoko — 40, 101, 133, 163, 173
Savinjska dolina — 96, 120
Sektor:
— 2. pomorsko-obalski — 362
— 4. pomorsko-obalski — 60
— Žumberačko-pokupski — 302, 370
Selce (kod Đakova) — 149
Semberija — 189
Semčiste (kod Novog Mesta) — 120
Semeć (kod Rogatice) — 223
Senj — 78, 99, 112, 117, 119, 139, 192, 211, 274, 304, 322, 343, 362, 375

- Sernec Dušan — 31, 445
 Sesvete — 21, 438
 Sevnica (kod Zidanog Mosta) — 126
 Sicilija (o.) — 25, 155
 Sikirica Nikola — 55
 Silba (o.) — 304
 Silović Hanja — 295
 Sinj — 14, 66, 75, 106, 112, 213, 219, 247, 272, 284, 437
 Sirija — 108, 409
 Sisak — 13, 21, 66, 142, 171, 182, 371
 Sjedinjene Američke Države — 30, 42, 94, 109, 155, 156, 162, 197, 198, 275, 310, 334, 406, 407, 412, 413, 418, 424, 425, 440, 448, 450, 451, 471—473
 Sjenica — 63, 118, 121, 139, 149, 191, 216, 261
 Sjenjčak — 195
 Skoplje — 22, 100, 127, 139, 164, 224
 Slano — 80
 Slatina — 208
 Slav. Brod — 14, 65, 142, 306
 Slavonija — 49, 56, 66, 69, 77, 95, 106, 116, 118, 140, 142, 148, 149, 171, 178, 179, 208, 213, 214, 268, 338
 Slivovo (kod Ohrida) — 144, 224
 Slovenačko primorje — 82, 156, 214, 293, 308, 325, 438, 446, 466, 467
 Slovenija — 20, 33, 49, 53—56, 66, 68, 69, 74, 82, 85, 86, 90, 96, 102, 110, 116, 120, 143, 150, 152, 155, 156, 174, 176, 177, 187, 194, 208, 210, 262, 267, 285, 290, 292—295, 308, 309, 311, 322, 324, 325, 330, 332, 390, 395, 404, 405, 413, 420, 431, 446, 450, 460, 462, 463, 466, 467, 469, 470, 478, 481
 Slovenske Gorice — 187
 Slunj — 20, 153, 208
 Smajević Vaso — 224
 Smederevo — 18, 64, 115
 Smodlaka dr Josip — 31, 304, 438, 444
 Smolić dr Ivan — 55
 Snežnik (pl. kod Ilirske Bistrice) — 96
 Soča — 230
 Sočanica (M. i V. kod Dervente) — 58
 Sokol (kod Gračanice) — 232
 So'kolac (kod Sarajeva) — 27—29, 65, 141, 186, 206, 228, 301, 342
 Sovodenj (kod Kranja) — 121
 Split — 14, 60, 65, 66, 150, 203, 288, 437, 438
 Spreča (r.) — 301, 306
 Srb — 68, 171, 174, 182, 195, 207, 22, 247, 274, 347, 357, 358
 Srbija — 18, 26, 28, 29, 50, 54—58, 6, 68, 69, 74, 77, 95, 105, 108, 110—11, 115, 116, 121, 122, 126, 139, 143, 155, 156, 186—192, 202, 210, 216, 228, 259, 265, 270, 278, 296, 306, 309, 325, 342, 345, 350, 378, 396, 404, 405, 411, 413, 420, 430, 431, 450, 466, 469, 481, 482
 Srdić Nikola — 415
 Srebrenica — 27, 228, 256, 259, 382
 Srebrenik — 232
 Srem — 18, 59, 65, 69, 77, 118, 140, 188, 300, 308, 355, 378
 Sremci (kod V. Kladuše) — 171
 Sremec dr Zlatan — 31, 55, 438
 Sremska Mitrovica — 436
 Srpski kulturni klub — 403
 Srzentić Špiro — 79
 Staljingrad — 394, 409
 Stambolić Petar — 437
 Stampolia Frederika — 117
 Stanimirović Ljubica — 380
 Stanišić Bajo — 396
 Stari Trg — 96
 Staro Petrovo Selo — 308
 Stefanović Svetislav Cečo — 246, 275, 304
 Stekerovci (kod Bos. Grahova) — 242, 349
 Stević Luka — 437
 Stična (kod Višnje Gore) — 74, 120
 Stojilović Zaga — 282
 Stolac — 111, 138
 Ston — 60, 65, 80
 Stracin — 165, 179
 Stragari (kod Topole) — 64
Stranke:
 — Hrvatska seljačka — 55, 188, 292, 396, 403, 404, 413, 437, 438, 462
 — Jugoslovenska narodna — 474
 — Jugoslovenska radikalna zajednica — 474
 — Samostalna demokratska — 437, 438
 — Slovenska ljudska — 403, 404
 Strmica — 179, 348
 Struga — 22, 221, 225
 Strugar Niko — 288
 Studenci (kod Imotskog) — 112
 Sudžuka Muhamed — 438
 Suha (kod Maglica) — 223
 Suha krajina — 96, 97
 Suho Polje (ž. st. kod Virovitice) — 21, 95, 208

Sunja — 14
Sušak — 14, 66, 68, 78, 96, 171, 307,
326, 327, 330, 437
Sutjeska (r.) — 219, 223, 228
Suvobor (pl.) — 43
Sv. Ivan Zelina — 66
Sv. Nikola (kod Ovčeg Polja u Ma-
kedoniji) — 164

S

Šabac — 186
Šakić Mićun — 258
Šakota Slobodan — 79
Šarga Mića — 138
Šargan — 58, 95, 115, 121, 137
Šavnik — 191
Šegrt Vlado — 79
Šekovići — 206, 301
Šešlija (kod Doboja) — 58, 107.
Šibenik — 14, 343
Šid — 300
Šijani — 362
Šivec (kod Kavadaraca) — 175
Škerović Zarija — 379
Škocjan (kod Novog Mesta) — 74
Škorpik Josip — 249
Šljivovica (kod Titovog Užica) — 95
Šolta (o.) — 163, 323
Šorović Danilo — 230
Španija — 366

Št. Jernej (kod Novog Mesta) — 68

Štabovi:

— Mornarice NOVJ — 44, 131, 201,
211, 234, 241, 246, 249, 253, 269,
275, 284, 286, 302, 304, 305, 323,
343, 346, 358, 359, 363
— Operativni za Istru — 370, 371
— Operativni za Liku — 246, 358,
371
— Operativni za odbranu otoka
Hvara — 163
— Operativni za odbranu srednjo-
dalmatinskih otoka — 163
— Operativni za Zumberak — 371
Štajerska — 66, 68, 85, 97, 120, 283,
292, 324, 329, 330, 470
Štip — 164
Sujica (kod Livna) — 245, 257, 261,
299, 348
Šumadija — 43, 64
Šumljaci (na Glamočkom polju) —
349
Šumonja Miloš — 258

Švabić Mihajlo — 185
Švalba dr Ante — 365
Švob Vinko — 372

T

Tabaković Viktor — 72
Tara (r.) — 19, 216
Taranto (u Italiji) — 365, 366
Teheran — 30, 310, 407
Temelkovski Borko Ljiljak — 225,
226
Terzić Velimir — 332
Teslić — 202, 338
Tešanović Lazo — 122
Tetovo — 35, 164
Tičevo (kod Bos. Grahova) — 243
Tito Broz Josip — 14, 15, 20, 23—27,
30—32, 34, 35, 41—43, 48, 50, 60—
62, 70, 71, 78, 79, 82, 85, 86, 89, 90,
100, 108, 117, 138, 141, 144, 151, 162,
164, 165, 182, 187, 193, 194, 196, 199,
200, 205, 207—210, 212, 216, 219, 221,
224, 226, 230, 233, 242, 248—250,
253—255, 257, 259, 260, 265, 266, 268,
271, 277—279, 283, 293, 299, 318, 321,
323, 329, 331, 333, 334, 337, 338, 344,
350—352, 355, 368, 390, 394, 399, 405,
406, 408, 412, 415, 419, 421, 433, 436,
439, 440, 442—444, 449, 451, 452,
454, 466, 467, 479
Titovo Užice — 53, 58, 64, 95, 115,
118, 133, 134, 228, 261
Todorović Voja — 25
Tolmin — 120
Tomić Vinko — 327
Tomislavgrad — vidi Duvno
Tomšič Vida — 292—294, 324
Toplica — 191, 296
Topolšica (kod Celja) — 308
Topusko — 276, 298
Tounj — 208
Tovarnik (kod Sida) — 300
Travnik — 114, 141, 147, 176, 186,
213, 338, 341, 383, 438
Trebava — 18, 270, 289
Trebija (kod Gorenje Vasi) — 214
Trebinje — 25, 80, 96, 121
Trebišnjica (r.) — 64
Trebnje — 68, 74, 96, 126
Trilj (kod Sinja) — 65, 112
Trnovo — 179, 186, 350
Trnjani (kod Doboja) — 98
Trogir — 112, 163, 247, 273, 274

Trst — 9, 67, 82, 86, 126, 187, 293, 330, 371, 415
 Trstenik (na Pelješcu) — 127
 Tuholj (kod Kladnja) — 301, 342
 Turija (kod Tuzle) — 289
 Turja (kod Slivova) — 225
 Turjak (kod V. Lašča) — 126
 Turkulin *Artur* — 371
 Turopolje — 142, 302, 371
 Turska — 409
 Tušilović — 21
 Tuzla — 18, 29, 57, 71, 74, 106, 114, 121, 122, 186, 194, 202, 206, 213, 216, 228, 229, 239, 261, 278, 300, 438

U

Udbina — 70, 222, 274
 Udine — 85, 86
 Ugljan (o.) — 148, 177
 Ugrinovci (kod G. Milanovca) — 95, 122
 Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije — 143, 144, 487—490, 492
 Ukrajina — 472
 Ulcinj — 64, 80
 Ulog — 191
 Ustiprača — 191
 Uvac (r.) — 149, 216, 265
 Uzunovski Cvetko Abas — 164, 225
 Užice — vidi Titovo Užice
 Užička Požega — 134

V

Vaganj (kod Glamoča) — 242, 247, 272
 Vajks Maksimilijan fon — 150
 Valjevo — 186
 Varaždin — 14, 56, 58, 66, 69, 95, 96, 116
 Vardar (r.) — 64
 Vareš — 65, 176, 186, 287, 298, 299, 307, 338
 Vasiljević Zivan Marko — 278
 Vataša — 175
 Velebit (pl.) — 201, 371
 Velebit Vladimir — 243, 246
 Velika — 182
 Velika Britanija — vidi Engleska
 Velika Gorica — 276, 303, 307
 Veliko Lašće — 126
 Veslivski Toškov Naum — 164

Vesnić Milenko — 124
 Vešović Mirko — 415
 Vidimlije — 275
 Vidmar Josip — 438
 Vijaka (G. i D.) — 277
 Vilson (engl. kapetan) — 27
 Vilson Henri (Henry Maitland Wilson) — 46—48, 108, 141, 161, 233
 Vinica — 148, 330, 377
 Vinkovci — 208
 Virovitica — 56, 57, 66, 69, 148, 176, 208, 276
 Vis (o.) — 16, 39, 40, 44, 45, 73, 99, 109, 131, 132, 167, 172, 173, 195, 201, 211, 246, 269, 274, 284, 302, 303, 305, 323, 327, 332, 346, 359, 363, 369, 372, 375, 376, 381
 Visarionović Josif Staljin — 12, 312, 394, 407, 411, 413, 439, 440
 Višegrad — 19, 65, 97, 111, 134, 149, 191, 216, 223, 228, 229, 267, 342
 Vjetarnik (kod Kolašina) — 21, 63
 Vjeternik — vidi Vjetarnik
 Vlahov Dimitar — 164, 165, 436
 Vlasenica — 24, 27, 69, 228, 259, 261, 265, 382
 Vlašić dr Dušan — 384
 Vlašić planina — 383
 Vojnić — 20, 195, 260
 Vojvodić Todor — 282
 Vojvodina — 56, 59, 65, 126, 143, 152, 188, 210, 420, 450, 481, 484
 Vračev Gaj (kod Bele Crkve) — 126
 Vranje — 34, 50, 226
 Vrbas (r.) — 121, 122, 141, 338
 Vrboska — 44, 131
 Vrbovsko — 23, 307
 Vrgorac (kod Metkovića) — 96
 Vrhnika — 330

Vrhovne komande:

— engleska u Kairu — 161, 230, 231, 233
 — nemačka — 74, 76, 118, 150, 228, 325
 — saveznička za Srednji istok — 425
 Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije — 7, 12—18, 20—22, 24—33, 36, 38, 40—44, 48, 49, 51—53, 57, 62, 68, 70—74, 78—80, 86, 89—91, 95—97, 99—102, 105, 108, 112—114, 117, 118, 120, 122, 126, 131—133, 136, 137, 139, 141—143, 147—150, 152—154, 160—163, 166, 169, 171, 172,

174—178, 183, 185, 186, 190, 194, 195, 197, 201, 202, 205—208, 211—216, 220, 222, 223, 226, 228—237, 239—243, 246—248, 253—256, 258, 261, 262, 265, 267, 269, 270, 274, 276—280, 283—288, 290, 293, 294, 296—298, 300—310, 318, 322, 323, 326, 327, 332, 337, 341—343, 345—347, 356—364, 370—374, 378, 381—384, 389, 390, 394, 397—399, 401, 412, 413, 419, 421, 425, 427, 432, 433, 435, 437, 453, 454, 461, 464, 467, 471

Vrkljan Ante — 437
 Vrljica — 59, 75, 106, 112
 Vučinić Drago — 380
 Vučitrn — 128
 Vučković Blaže — 28
 Vujačić Marko — 436
 Vujasinović Todor — 445
 Vujović Mitar — 40, 46, 132, 248, 274, 364, 373
 Vujović Petar — 380
 Vukanović Radovan — 15, 89
 Vukičević Dušan — 282
 Vukmanović Svetozar Tempo — 14, 22, 34—37, 41, 42, 50, 100, 127, 128, 144, 164, 165, 175, 196, 221, 224
 Vukosavljević (kod Virovitice) — 95
 Vukosavljević Sreten — 437
 Vukotić Aca — 282
 Vuletić Mijat — 348

Z

Zadar — 14, 177, 203, 262, 307, 446
 Zadvarje (kod Splita) — 96, 114
 Zagorje (kod Trbovlja) — 56, 187, 268, 371
 Zagreb — 13, 14, 20, 56, 66, 69, 70, 75, 90, 95, 106, 116, 142, 148, 171, 182, 184, 195, 208, 276, 285, 296, 300—303, 305, 308, 368, 371, 404, 436—438, 480
 Zavidovići — 118, 287, 307
 Zečević Vlado — 31, 204, 437, 445
 Zelengora — 228

Zemaljska antifašistička veća narodnog oslobođenja:
 — Bosne i Hercegovine — 62, 411, 431, 436—438
 — Crne Gore i Boke — 61, 62, 411, 431, 432, 436, 438

— Hrvatske — 55, 153, 247, 255, 411, 431, 437, 438, 446
 — Makedonije — 197, 226, 432
 — Sandžaka — 411, 432, 436
 — Slovenije — 411

Zenica — 118, 140, 141, 186, 301
 Zeta (r.) — 115
 Zidani Most — 121, 325
 Zimije (D. i G., kod Nevesinja) — 75

Zlatar — 66
 Zlatari (kod Resena) — 225
 Zlatibor (pl.) — 43, 64, 261

Zone operativne NOVJ:
 — 2. hrvatske — 14, 21, 57, 142, 171, 356, 370
 — 2. Makedonije — 225
 — 3. Makedonije — 177, 178, 225, 226
 — 3. Slovenije (Alpska) — 120, 230
 — 4. Slovenije (Štajerska) — 329
 — 5. Hrvatske — 26

Zorić Marko — 19
 Zrenjanin Žarko — 415
 Zvijezda (pl.) — 287
 Zvornik — 186, 194, 202, 206, 216, 232, 256, 261, 301, 307, 382

Z

Žabja Vas (ž. st. kod Novog Mesta) — 74
 Žabljak — 219
 Žepa — 223, 265
 Žepče — 118, 141, 202
 Žigić Rade — 248
 Zirovac — 260, 288
 Zivinice (kod Tuzle) — 121, 261, 300, 301
 Zivković Pero — 157, 424
 Žižić Veljko — 25
 Zlijeb (kod Višegrada) — 57, 74
 Zujović Sreten Crni — 31, 242, 243, 249, 271, 275, 347, 349, 437, 445
 Zumberak — 14, 20, 59, 66, 82, 86, 276, 283, 296, 297, 371
 Zunić Jela — 376
 Zunovi — 91
 Žuta Lokva — 362
 Žužemberk — 68, 74